

Кафедра обліку та економіко-правового забезпечення АПБ

ТЕРНОПІЛЬ - 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ І АДАПТАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ДО МІЖНАРОДНИХ НОРМ І СТАНДАРТІВ	8
1.1.Поняття економічної інформації, її види та властивості	8
1.2.Бухгалтерський облік в розвитку суспільства	15
1.3.Теоретичні основи і загальноприйняті у міжнародній практиці принципи побудови бухгалтерського обліку на підприємстві	21
1.4.Сучасні національні системи бухгалтерського обліку і звітності та їх відмінності	27
1.5.Облікова політика держави і нормативно-правова база системи бухгалтерського обліку	36
Висновки до розділу 1	41
РОЗДІЛ 2. ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ВИНИКНЕННЯ, СТАНОВЛЕННЯ І ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФОРМ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ.....	42
2.1.Меморіально-ордерна форма обліку	42
2.2.Форма обліку Журнал-Головна і її застосування на підприємствах	52
2.3.Принципи побудови журнально-ордерної форми бухгалтерського обліку	55
2.4.Ведення обліку за простою формою	62
2.5.Ведення обліку за спрощеною формою	71
Висновки до розділу 2	87
РОЗДІЛ 3. КОМП'ЮТЕРНІ ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ І ТЕХНОЛОГІЇ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОБЛІКУ І ПРИЙНЯТТІ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ НА ПІДПРИЄМСТВІ	88
3.1Моделювання обліково-аналітичних операцій з використанням штучного інтелекту та машинного навчання	88
3.2.Технології електронного документообігу	93
3.3.Сучасні напрямки створення й розвитку інформаційних систем і технологій: концепція цифрової економіки, цифрове підприємство та цифровий облік (digital accounting)	101
Висновки до розділу 3	111
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ	113
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	118
ДОДАТКИ.....	132

ВСТУП

Актуальність теми. Варто зазначити, що історія обліку налічує дуже велику кількість форм. Серед них: староіталійська, новоіталійська, німецька, французька, американська, російська, меморіально-ордерна, журнально-ордерна, книжково-журнальна, журнал-головна, спрощена, проста та різного роду комп'ютеризовані форми. Щоб зрозуміти ту чи іншу із них, передусім потрібно знати саме поняття форми обліку.

Без належної організації бухгалтерського обліку неможливо досягнути позитивних результатів діяльності, оскільки вона є одним із найвідповідальніших етапів створення підприємства, а також запорукою прибутковості в майбутньому. Однією з важливих передумов раціональної організації обліку є застосування найбільш ефективної, прогресивної форми ведення бухгалтерського обліку, його технічної оснащеності. Головним складником у визначенні форми бухгалтерського обліку є облікові регістри.

Дані бухгалтерського обліку є інформаційною моделлю господарської діяльності підприємства, а тому його система функціонує завдяки послідовному моделюванню господарських процесів. Застосування методу моделювання в бухгалтерському обліку, в умовах ринку, стає необхідною умовою його розвитку в науковому та практичному вимірах. Бухгалтерський облік як система оперує зростаючими масивами взаємопов'язаних змінних величин, а тому представлений у вигляді моделі. Процес формування цієї моделі підпорядковується закономірностям методу моделювання.

Форми ведення бухгалтерського обліку безперервно розвиваються – від бухгалтерських книг до раціонально побудованих регістрів автоматизованих систем. На сучасному етапі розвитку економіки користь від інформаційних технологій є очевидною, проте існує ще досить багато проблем щодо автоматизації діяльності підприємств та їх облікових підрозділів. Проблема створення та впровадження інформаційних систем на підприємстві залишається однією з найскладніших в Україні. У 50 %

підприємств України бухгалтерський облік не автоматизований взагалі або автоматизовані окремі його ділянки.

На сьогоднішній день все більш актуальним стає питання про комп'ютеризацію бухгалтерського обліку, коли матеріальна основа облікових регістрів зникає, головним стає технологія й організація облікового процесу з відповідними способами, технікою документування та облікової реєстрації.

Питання удосконалення форм ведення бухгалтерського обліку та проблеми складання облікових регістрів вивчали такі вчені, як: Р.Ф. Бруханський, Ф.Ф. Бутинець, О.П. Войналович, Й.Я. Даньків, В.А. Дерій, В.М. Жук, В.В. Завгородній, Я.П. Крупка, Ю.Я. Литвин, М.Я. Остап'юк, О.М. Петрук, М.С. Пушкар, П.Я. Хомин та інші. Проблеми комп'ютеризації обліку в цілому розглядали у своїх працях Т.В. Давидюк, В. В. Євдокимов, С. В. Івахненко, В. Б. Івашкевич, Н.А. Канцедаль, М.І. Назаренко, П.Я. Плаксієнко та інші.

Мета і завдання дослідження. Основною метою даної роботи є з'ясування сутності форм бухгалтерського обліку та аналіз їх еволюції, визначення сучасних вимог до форм ведення обліку, обґрунтування рекомендацій та пропозицій з удосконалення ведення бухгалтерського обліку відповідно до вимог національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку.

Для досягнення поставленої мети вирішувались наступні **завдання**:

- 1) розкрити значення економічної інформації;
- 2) провести аналіз історичної ретроспективи становлення і розвитку основних форм бухгалтерського обліку;
- 3) проаналізувати моніторинг раціональної організації бухгалтерського обліку;
- 4) оцінити визначальні параметри та сфери застосування основних форм бухгалтерського обліку;

5) обґрунтувати доцільність використання методу моделювання в дослідженні об'єктів і предмету бухгалтерського обліку для подальшого розвитку його теорії та практики;

6) визначити зв'язок елементів методу бухгалтерського обліку з моделюванням на основі вивчення і зіставлення їх генезису;

7) обґрунтувати необхідність створення універсальної моделі облікової системи підприємства на основі сучасних комп'ютерних технологій з метою відображення основних зв'язків між елементами інформаційної системи.

Об'єктом дослідження є сучасний стан та історична хронологія розвитку форм бухгалтерського обліку.

Предметом дослідження є огляд виникнення та розвитку форм обліку; теоретичні, організаційні та технічні аспекти застосування форм обліку.

Методи дослідження. У процесі дослідження використані такі наукові методи, як аналіз і синтез, виявлення причинно-наслідкових зв'язків, метод порівняння, графічний метод. Монографічний – для детального вивчення об'єкта дослідження; порівняння – для виявлення спільних рис та відмінностей досліджуваних процесів і явищ; системний аналіз – для деталізації досліджуваних категорій «форма бухгалтерського обліку»; інформаційне моделювання (уявне і матеріальне) для забезпечення дослідження нормативно-довідковими матеріалами, зокрема Законами України, Кодексами України; абстрагування – для формування узагальнених висновків на основі системного аналізу і синтезу теорії і практики форм бухгалтерського обліку та інші.

Наукова новизна полягає в наданні можливості використовувати історичний досвід для вдосконалення сучасної теорії і практики бухгалтерського обліку, виховання творчого сприйняття бухгалтерського обліку як постійно розвиваючої еволюційної системи.

Досліджено концептуальні основи та загальні параметри застосування форм бухгалтерського обліку та проаналізовано історичні ретроспективи становлення і розвитку основних форм бухгалтерського обліку. Критично

оцінено визначальні параметри та сфери застосування основних форм бухгалтерського обліку та з'ясовано тенденції та перспективи розвитку форм бухгалтерського обліку.

Практичне значення отриманих результатів. Розглянуто форму бухгалтерського обліку у контексті бухгалтерської процедури, яку вона реалізує. Доведено, що від правильного вибору форми бухгалтерського обліку багато в чому залежить своєчасне виконання усіх облікових робіт із надання не обхідної інформації зацікавленим користувачам. Результати досліджень, викладені у роботі, спроможні обґрунтувати вибір підприємством оптимальної для нього форми бухгалтерського обліку.

Апробація результатів випускної роботи. Основні теоретичні положення і результати наукового дослідження апробовані у межах:

1. Національної науково-практичної конференції студентів і молодих вчених Вектори розвитку науки і бізнесу в глобальному середовищі: тренди та перспективи на базі Тернопільського національного економічного університету, 7 листопада 2019 р.

2. Міжнародної науково-практичної конференції студентів і молодих вчених «Перспективи розвитку науки і бізнесу в глобальному середовищі», проведеної на базі Тернопільського національного економічного університету, 20 травня 2020 р.

3. Міжнародної науково-практичної конференції студентів і молодих вчених «Перспективи розвитку освіти, науки і бізнесу в глобальному середовищі», проведеної на базі Тернопільського національного економічного університету, 23 жовтня 2020 р.

4. Proceedings of the International scientific-practical student conference «Linguo-cultural codes in economic, legal and social discourses». TNEU, April 10, 2020

За результатами участі у конференції опубліковано тези доповіді:

1.Белінська, Віта. Інтеграція бюджетного планування, обліку та контролю [Текст] / Віта Белінська, Белова Ірина // Вектори розвитку науки і бізнесу в

глобальному середовищі: тренди та перспективи: матеріали Національної науково-практичної конференції [Тернопіль, 7 листопада 2019 р.]. / редкол. : П. Р. Пуцентейло, Р. Ф. Бруханський, Н. П. Чорна [та ін.]. - Тернопіль : ТНЕУ, 2019. - С. 261-265.

2.Белінська, Вікторія. Еволюція формування управлінського обліку [Текст] / Вікторія Белінська // Перспективи розвитку науки і бізнесу в глобальному середовищі: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. [м. Тернопіль, 20 трав. 2020 р.] / редкол. : П. Р. Пуцентейло, Р. Ф. Бруханський, Н. П. Чорна [та ін.], відп. за вип. П. Р. Пуцентейло. - Тернопіль : ТНЕУ, 2020. - С. 146-148.

3. Белінська, Віта. Організація обліку в умовах цифрових трансформацій / Вікторія Белінська, Ірина Белова // Перспективи розвитку освіти, науки і бізнесу в глобальному середовищі: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції [Тернопіль, 23жовтня2020р.]. Тернопіль: ФОП Осадца Ю.В., 2020. - С. 174-178.

4. Belinska, Viktoria. THEORETICAL ASPECTS OF DIGITAL ECONOMY /Viktoria Belinska//. Linguo-cultural codes in economic-legal and social discourses: Proceedings of the International scientific-practical student conference, April 10, 2020, TNEU. – P.14-17.

РОЗДІЛ 1

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ І АДАПТАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ДО МІЖНАРОДНИХ НОРМ І СТАНДАРТІВ

1.1. Поняття економічної інформації, її види та властивості

Процес функціонування будь-якої організації є унікальним. В кожній існують свої «історично» розроблені методи управління і роботи. В результаті певного виду людської діяльності виникають подані певним способом повідомлення, що і є інформацією. Виходячи з різних видів людської діяльності можна говорити про наукову, технічну, економічну, соціальну, політичну, військову та інші види інформації. Відповідно, правильно організована автоматизована (комп'ютеризована) інформаційна система повинна звільнити час кваліфікованих фахівців для її аналізу і прийняття управлінських рішень – діяльності, притаманної лише людині. Одночасно така інформаційна система повинна зводити до мінімуму витрати часу на формування інформаційної бази даних такої системи [24, с. 9].

Інформаційні ресурси, на відміну від матеріальних, енергетичних, трудових, фінансових, характеризуються певною специфікою, яку слід враховувати при проектуванні інформаційних систем [88, с. 28]:

- 1) невичерпність – з часом не зникають, а накопичуються;
- 2) багаторазовість використання тієї ж інформації;
- 3) цінність мають лише при використанні інформації у поєднанні з факторами виробництва;
- 4) ціниться нижче вартості внаслідок того, що часу відтворення вимагає менше, ніж на здобуття знань;
- 5) висока наукоємність;
- 6) легко зберігається та передається.

Термін «інформація» визначають по-різному, залежно від галузі її застосування, зокрема в науковій галузі. Існує філософський підхід до

тлумачення поняття інформації, технологічний підхід, економічний, кібернетичний, лінгвістичний тощо (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Відмінності у визначенні поняття інформація

Термін	Поняття	Авторство	Відмінності
Інформація	Дані, повідомлення про яку-небудь подію, діяльність, факт	Бенько М.М.	Філософський підхід
Інформація	Позначення даних, які можуть бути інтерпретовані людиною	Івахненко С.В.	Технологічний підхід
Інформація	Документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі	Закон України «Про інформацію»	Філософський підхід
Інформація	Відомості про особи, предмети, події, явища і процеси незалежно від форми їх представлення, які є об'єктом зберігання, передачі і перетворення	Мельниченко С.В.	Технологічний підхід
Інформація	Співвідношення між відомостями (даними) та їх одержувачами	Мельниченко С.В., Писаревська Т.А	Кібернетичний підхід
Інформація	Дані про що-небудь або про кого-небудь, які є об'єктом зберігання, передачі або перетворення	Исаков В.И., Рожнов В.С	Технологічний підхід
Інформація	Відомості в будь якій формі та вигляді, на будь яких носіях, у тому числі бази даних комп'ютерних систем, або повне чи часткове відтворення їх елементів	Великий тлумачний словник сучасної української мови	Технологічний підхід

Інформація (від лат. «Information» – роз'яснення, виклад) – це відомості, повідомлення про будь-яку подію, діяльність, факт тощо.

Інформація – нематеріальна субстанція на відміну від речовини або енергії, але від них невіддільна, як від своїх носіїв. Вона виробляється, зберігається, сприймається, втрачається в результаті матеріальних процесів [52, с. 12].

Інформацією називаються «дані про що-небудь або про кого не будь, які є об'єктом зберігання, передачі або перетворення» [39, с. 14]. Тобто, «це відомості в будь-якій формі та вигляді, на будь-яких носіях, у тому числі бази даних комп'ютерних систем, або повне чи часткове відтворення їх елементів» [24].

Таким чином, поняття «інформація» в широкому розумінні – це сукупність різноманітних знань, сигналів, відомостей, повідомлень про фактичні та інші процеси і явища, що відбуваються в матеріальному світі, що їх певна система сприймає (збирає, зберігає, обробляє) від навколишнього середовища (вхідна інформація), видає в навколишнє середовище – систему (вихідна інформація) або зберігає її в собі (внутрішня інформація) і використовує для визначених цілей.

Передача, зберігання і обробка інформації може здійснюватись між людиною і людиною, людиною і автоматом, автоматом і автоматом [37, с. 10].

Поняття інформації цікавило багатьох учених. Вони розглядали інформацію в різних аспектах: кількісному, якісному, обсягу і змісту, відображення інформації, розвитку тощо. Але теорія інформації – це розділ математики, який вивчає кількісні закономірності, пов'язані зі збиранням, передаванням, збереженням, перетворенням, обчисленням інформації [47, с.12–13].

Головною метою використання інформації в економіці є її використання в управлінні підприємством. Таким чином, виникає поняття «управлінська інформація». Управлінська інформація – це конкретна, підготовлена і відібрана із загальної маси, інформація з метою управління (прийняття управлінських рішень) [60, с. 18].

Економічна інформація (economic information) – відомості, що зменшують невизначеність, брак знань, доповнюють уявлення про соціально-економічних процесах, як в сфері виробництва, так і в невиробничій сфері на всіх рівнях і у всіх органах.

Економічна інформація – інформація про суспільні процеси виробництва, обміну, розподілу, накопичення і споживання матеріальних та інших благ. Це ті відомості, знання, які витягуються з економічних даних. Інакше кажучи, дані самі по собі, поки вони не уявляють цінності для вирішення будь-якої задачі, не є інформацією.

Економічна інформація відображає факти виробничо-господарської діяльності за допомогою системи натуральних і вартісних показників. Економічна інформація, як правило, передається і обробляється в формі знаків, що фіксуються на різних речових носіях. Сукупність знаків, використовуваних для обміну економічної інформації в певній економічній системі, утворює мову економічної інформації.

Як і будь-яка інформація, економічна інформація досліджується в трьох аспектах: синтаксичному; семантичному; прагматичному.

Синтаксичний аналіз досліджує відносини між знаками, що представляють економічну інформацію, відволікаючись від їх змісту і цінності для одержувача. Він встановлює найважливіші параметри інформаційних потоків, включаючи кількісні характеристики, необхідні для вибору технічних засобів, що здійснюють збір, реєстрацію, передачу, зберігання і переробку економічної інформації.

Семантичний аналіз розглядає зміст економічної інформації і способи його мовного уявлення (мова людини, комп'ютерні мови), але також не враховує її цінність (тобто фактично розглядає економічні дані).

Прагматичний аналіз здійснюється для визначення корисності економічної інформації в процесі її використання одержувачем для різних цілей і прийняття рішень, тобто саме прагматичний аналіз застосовується в тих умовах, коли економічні дані перетворюються в економічну інформацію.

Для кожного виду аналізу існують свої кількісні оцінки і критерії. Найбільш істотними для практичного застосування є оцінки корисності економічної інформації, оскільки вони дозволяють визначити споживчу цінність інформації, що надійшла з точки зору можливості її використання в процесах прогнозування та управління економікою.

Цінність економічної інформації визначається такою сукупністю її властивостей, як своєчасність, достовірність, змістовність, зручність сприйняття і т.п.

Економічна інформація має ряд особливостей, що полегшують застосування комп'ютерних методів аналізу:

- 1) більшість економічних показників вимірюється в кількісному вираженні (вартість, обсяг продукції, прибуток і т.п.);
- 2) циклічність, характерна для більшості виробничих і господарських процесів дозволяє багаторазово використовувати створену програму;
- 3) об'ємність інформаційних потоків (детальна інформація про економічні процеси дозволяє застосовувати математичні моделі для прогнозування та управління ними);
- 4) можливість контролю за достовірністю інформації (передача та обробка економічної інформації здійснюється лише на юридично оформленому носії – документі з підписом, електронному повідомленні з кодом і т.п.).

При комп'ютерній обробці інформація про кожен об'єкт для організації у вигляді бази даних записується у вигляді економічного показника (мінімально можлива смислова одиниця називається «реквізит»). Реквізит характеризує і якісні і кількісні характеристики досліджуваних об'єктів. Залежно від цілей економічного аналізу прийнята така класифікація економічної інформації:

- 1) за ознаками відображуваних об'єктів;
- 2) за фазами відтворення (інформація про виробництво, розподіл, обмін, споживання);
- 3) за елементами (факторам) відтворення (інформація про засоби виробництва, трудових ресурсах, природних ресурсах, продуктах і послугах);
- 4) по галузях господарства (інформація про промисловість, сільському господарстві, торгівлі, будівництві і т.д.);
- 5) за призначенням в процесі управління: керуюча (доведення до виконавців підлягають виконанню рішень), довідуватися (реалізація зворотного зв'язку в системі управління).

Усередині цих класів ділять інформацію:

- 1) за ознакою функції управління, результатом якої вона є (облікова, звітна, планова, прогнозна, нормативна, фінансова і т.п.);

- 2) за місцем виникнення (входить; зведена; виходить);
- 3) за ступенем відповідності (достовірна, недостовірна, своєчасна, несвоєчасна, корисна, помилкова, надлишкова);
- 4) по відношенню до процесів обробки і зберігання (вихідна (необроблена), проміжна, результатна);
- 5) за ступенем стабільності (постійна (умовно-постійна), змінна);
- 6) за ступенем охоплення повноти даних (суцільна (повна), вибіркова).

Основними напрямками досліджень в області економічної інформації є:

- 1) найадекватніше відображення економічних об'єктів і процесів;
- 2) розвиток економіко-математичних методів і моделей обробки економічної інформації;
- 3) створення системи економічної інформації, що задовольняє потребам управління сучасною економікою.

За призначенням в процесі управління суспільним виробництвом економічна інформація поділяється на керуючу і інформуючу (наприклад, обліково-статистичну). Керуюча економічна інформація складається з рішень, що доводяться до відома виконавців, – або у формі прямих наказів, планових завдань (тобто «директивно-адресних показників»), або у формі економічних і моральних стимулів, що мотивують поведінку виконавців (об'єктів управління).

Інформуюча економічна інформація (перш за все втілена в звітних показниках) виконує в економічній системі функцію зворотного зв'язку: це відомості про результати виконання рішень, про стан керованого об'єкта і т.д., з урахуванням яких приймаються нові рішення, тобто здійснюється подальший процес управління.

Управлінська інформація – інформація, яка обслуговує процеси виробництва, розподілу, обміну і споживання матеріальних благ і забезпечує вирішення завдань організаційно-економічного управління народним господарством та окремими підприємствами [40, с. 89].

Залежно від можливості використання і цінності інформації для прийняття управлінського рішення, вона поділяється на корисну, надлишкову і помилкову. Корисна економічна інформація характеризується достовірністю, повнотою, своєчасністю, доступністю для обробки. Хибна економічна інформація виникає при помилках в зборі, обробці і передачі даних. Надлишкова інформація – інформація, яка не потрібна для прийняття рішення. Вона буває двох видів: відомості, що не мають відношення до змісту прийнятих рішень, і відомості, що надходять в обсязі, недоступному для своєчасної обробки органом управління.

Відносно конкретного об'єкта економіки, управлінська інформація – це інформація, яка обслуговує процеси постачання і споживання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, виробництва, розподілу і обміну матеріальних благ і забезпечує вирішення завдань управління економікою та окремими підприємствами, організаціями, установами.

Кожен керівник підприємства, організації, установи у процесі підготовки управлінських рішень виконує такі інформаційні функції: збір інформації; вивчення інформації; опрацювання й трансформування інформації; оцінювання інформації; аналіз інформації; розроблення варіантів рішення; видача нової (вихідної) інформації.

Отже, для прийняття управлінського рішення необхідний певний обсяг даних. Інформація має бути своєчасною (відображає актуальність інформації), точною (однозначне розуміння її споживачами), достовірною (відображає реальність), повною (її достатність для прийняття рішення), адекватною (відповідність інформації процесу, реальному образу і т. ін.), цінною (міра зниження стану невизначеності про об'єкт, суб'єкт), короткою (лаконічною), максимально вичерпною та легкодоступною для сприйняття.

Інформація використовується на всіх ланках управління. Інформація, інформаційні ресурси, являють собою інформаційний капітал [88, с.83] який можна виміряти сукупністю інформаційних активів та інтелектуального капіталу, здатних приносити дохід підприємству.

Отже, не дивлячись на різні види інформації, відмінності у тлумаченні її сутності, кількісних і якісних характеристик, методів маніпулювання інформаційними ресурсами, інформація є одним із визначальних елементів інноваційної технології управління в умовах інформаційного суспільства.

1.2. Бухгалтерський облік в розвитку суспільства

Українська економіка може набути характеру соціально орієнтованої за умови відображення повної та достовірної інформації про діяльність кожного суб'єкта господарювання. Вчені, досліджуючи в комплексі розвиток соціально-економічних умов та бухгалтерського обліку, доводять взаємозалежність та взаємообумовленість цих процесів. За словами проф. М.С. Пушкаря, «існування сучасного суспільства неможливе без бухгалтерського обліку, як однієї з інформаційних систем. Разом з тим, розвиток суспільства ставить нові вимоги перед системою бухгалтерського обліку» [89, с. 21]. Французький вчений Ж. Рішар також зазначає, що «подвійна бухгалтерія може, залежно від обставин, бути і соціальною дійсністю і/або об'єктом науки» [92, с. 29]. Відповідно, твердження про те, що бухгалтерський облік лише відображає, а не формує дійсність, вже не можна вважати аксіоматичним.

Розглянемо, насамперед, підхід, який є традиційним. Проф. Я.В. Соколов, який є одним з провідних вчених серед тих, хто досліджував історію бухгалтерського обліку, зазначає, що «бухгалтерський облік – це соціально обумовлена дисципліна, яка відрізняється від таких точних наук, як, наприклад, фізика, що вивчає об'єктивну інформацію про реальний світ. Структура соціально обумовленої науки постійно змінюється відповідно до вимог суспільства» [96, с. 6].

Враховуючи дослідження вченого можна стверджувати, що:

1) системи запису, які використовувалися давніми цивілізаціями, відображали фізичний рух об'єктів (пасивів та активів, що вимірювалися,

наприклад, кількістю зерна) і були призначені для уникнення крадіжок, а не для виявлення доходу або витрат;

2) за часів Середньовіччя набула свого розвитку форма місцевого обліку у феодалних земельних володіннях – основних економічних формуваннях того часу. Купці для ведення обліку разом з різними формами простого рахівництва використовували подвійний запис тільки як спосіб реєстрації інформації та її найпростішої обробки, але не для визначення доходу чи для прийняття рішень, оскільки облікові системи досить часто використовувалися в незавершеній формі;

3) промислова революція створила умови, в яких «купецька» бухгалтерія для вирішення завдань обліку доходів, витрат та фінансових результатів була непридатна. Нова система повинна була передбачити можливості та особливості обліку амортизації основних засобів, експлуатації рухомих механізмів, накладних витрат, руху товарно-матеріальних цінностей та робочої сили;

4) з розвитком соціально-економічних відносин важливим завданням бухгалтерського обліку стало надання повної, достовірної, оперативної інформації про оцінку товарно-матеріальних цінностей, обчислення фінансового результату для визначення фінансового стану підприємства та прийняття управлінських рішень.

Соціально-економічні зміни ХХІ ст. призвели до необхідності перетворення бухгалтерського обліку в цілому (виникла необхідність врахування в обліку значної кількості змінних, зокрема, таких, які відображають соціальні наслідки прийняття того або іншого рішення) та звітності зокрема (зовнішня звітність підприємств повинна враховувати зростаючі потреби не лише власників, а й інвесторів, регулюючих органів, суспільства).

Бухгалтерський облік належить до тих наук, результат яких суттєво залежить від людського чинника: від життєвих інтересів, прагнень, інтелектуальних здібностей та професійних навичок, рис характеру, системи

цінностей та рівня культури. В підтвердження цьому можна навести вислови таких відомих вчених, як проф. Ф.Ф. Бутинець, проф. М.С. Пушкар та проф. Я.В. Соколов. «Все економічне життя тримається не на математичних схемах, а на психологічному переконанні осіб, зайнятих в господарському процесі» [96, с. 230].

«У сучасний період історії роль цінностей полягає в тому, що вони виступають одним з видів пізнавальної діяльності. Важливе значення має орієнтація досліджень на аксіологію, яка є соціально-орієнтованою системою для суб'єкта. На вході в таку систему знаходиться суб'єкт з його апаратом дослідження, умовами отримання знань (життєві інтереси, прагнення, інтелектуальні та емоційні здібності), а на виході – результат пізнання, отримана нова інформація, система концептуального знання. Соціальна позиція дослідника орієнтує його на відбір сучасної інформації у відповідності до особових та суспільних інтересів» [89, с. 124]. «Облік і контроль повинні слугувати державі, суспільству, окремому працівнику, захищати їх інтереси» [19, с. 246].

Все це свідчить про те, що бухгалтерський облік має велике соціальне значення. Розглядаючи соціальний аспект еволюції бухгалтерського обліку в ринкових умовах, польський вчений Е. Бужин (E. Burzyn) зазначає: «Ринкове регулювання господарської діяльності не може узгодити цілі підприємства з суспільними цілями не лише враховуючи практичну неможливість досконалої конкуренції (що може бути певною мірою скориговане втручанням з боку суспільства), але також у зв'язку з тим, що облік, який ведеться на підприємствах, є не комплексним, не враховує в повній мірі суспільних витрат і доходів. Це, відповідно, впливає на деформацію вартісного виміру» [115, с. 5].

Управлінські рішення, прийняті на основі інформації, сформованої в системі недостовірного обліку, впливають як на процес господарювання всередині суб'єкта, так і на зовнішнє оточення, порушуючи інтереси суспільства, що негативно впливає на майбутнє підприємства та його власників.

Щоб дослідити будь-яке явище в сфері економіки перш за все слід віднайти його витoki та вивчити його розвиток, на підставі чого можна будувати прогноз. Враховуючи це, необхідним є вивчення історії обліку з погляду відображення в ньому різних сторін соціальної діяльності підприємства.

За словами Ж. Рішара, «бухгалтерський облік – одна із сфер соціальної практики. Він зародився задовго до того, як став об'єктом права. Ми бачили, що одне з найбільш цікавих питань, поставлених Зомбартом, пов'язане з тим, чи є бухгалтерський облік наслідком розвитку капіталізму. Замість відповіді на це дискусійне, багато раз обговорюване питання, ми покажемо, що якщо подвійна бухгалтерія й зародилась разом з розвитком капіталізму, то при цьому вона постійно змінювалась з тим, щоб адаптуватись до самих різних варіантів як капіталістичної, так і некапіталістичних систем» [92, с. 21].

Народна мудрість говорить: «Як корабель назвеш, так він і попливе». Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» визначено: «бухгалтерський облік – процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємства внутрішнім та зовнішнім користувачам для прийняття рішень».

Економічна наука в XX столітті найбільше приростала інституціональною теорією в усіх її проявах та доктринах. Незважаючи на відсутність загальноприйнятого визначення сутності поняття «інститут», більшість дослідників економіки та всіх сфер, з нею пов'язаних, віддає перевагу визначенню Джеффри Ходжсона: «Інститути – це одночасно і об'єктивно існуючі структури, які є «десь ззовні», і суб'єктивні пружини людської діяльності «в головах людей»» [108, с. 13]. Саме «інститути», як стійкі параметри людської поведінки, і слугують базисом всієї різноманітності економічного та соціального життя.

В історії вітчизняних визначень – бухгалтерський облік завжди сприймався вузько: за В.І. Далем, бухгалтерія (синонімом значення слова

«бухгалтерія» є поняття «бухгалтерський облік») визначається як особливе вміння вести облікові книги в порядку [106].

Згідно з сучасним економічним словником, бухгалтерський облік – система обліку ресурсів та результатів господарської діяльності підприємств, фірм, яка проводиться за прийнятими правилами з використанням встановлених форм документів. Однією з основних задач обліку є створення бухгалтерських звітів [95].

Визначення вітчизняних науковців, по суті, не відрізняються від тлумачних. Проте це не означає, що навіть при такому розумінні суті обліку, інститутів, що формують іншу сутність бухгалтерського обліку, не існує. Проблема в тому, що розглядається і приймається до уваги лише його «техніка». Складається таке враження, що інститути та інституції, які б мали формувати цілісний інститут бухгалтерського обліку, існують десь зовні, поза рамками предмету нашої науки та практики. Така обмеженість сприйняття бухгалтерського обліку в його сучасному розумінні схематично представлена на рис. 1.1.

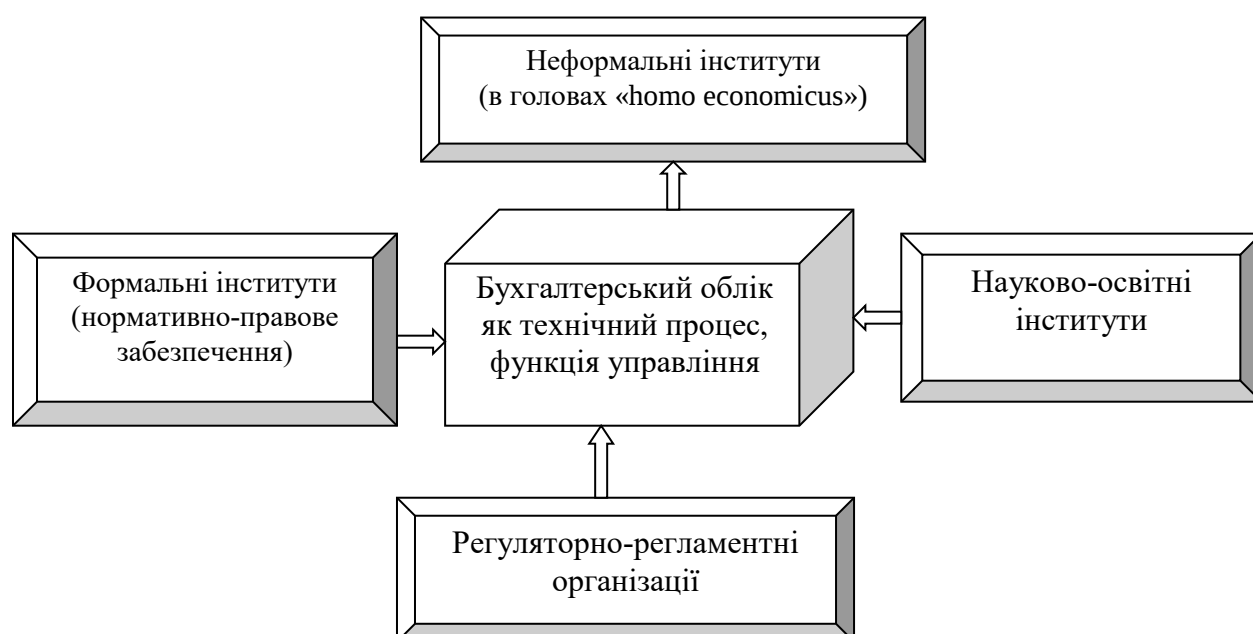

Рис. 1.1. Викривлене уявлення про сутність бухгалтерського обліку у вітчизняному соціально-економічному середовищі

Шарль Пангло: «Облік – це надбудова, право – базис. Облік завершує право, але не тотожний йому». Право дає смислову інтерпретацію для бухгалтерії, але в останньої самотнє життя, і це життя зв'язує її не з правом, а з політичною економією. «Бухгалтерський облік – дуже чутливий інструмент, призначений для постійного виміру (спостереження) мас, що складають капітал підприємства, а також для виявлення причин (сил), що впливають на ці зміни». Він говорив: «Бухгалтерський облік вислизає з рук бухгалтерів і займає місце в руках економістів, статистиків, інженерів, аналітиків. Цю біду можна подолати. Бухгалтерський облік повинен прийти до нового бачення своїх проблем, до нових звершень» [97, с. 333-356].

Варто звернути увагу, що іспанський спеціаліст Б. Солозано ще в 1603 р. писав: «Бухгалтерський облік стоїть вище всіх наук та мистецтв, так як всі мають потребу в ньому, а він не має потреби ні в кому; без бухгалтерського обліку світ був би некерованим і люди не змогли б розуміти один одного» [97, с. 81].

У 1941 р. Американський інститут присяжних бухгалтерів (AICPA) охарактеризував бухгалтерський облік таким чином: «Облік є мистецтвом запису, класифікації та узагальнення рахунків шляхом реєстрації в грошових одиницях угод і подій, які, по крайній мірі в якійсь частині мають фінансовий характер, а також інтерпретації отриманих результатів». Сучасний американський бухгалтерський облік – основна інформаційна система підприємства, призначена для формування фінансової звітності та управлінського обліку. В 1970 р. Американський інститут присяжних бухгалтерів заявив, що функція обліку – «забезпечити кількісну інформацію, головним чином фінансового характеру, про господарюючі суб'єкти для цілей використання цієї інформації у прийнятті управлінських рішень» [96, с. 371-373].

Бухгалтерський облік – інститут із соціально-економічного середовища, котрий забезпечує порозуміння та керованість у цьому середовищі, опрацьовуючи та інтерпретуючи для користувачів інформацію про факти та

явища життєдіяльності організацій (підприємств). Трансформація фактів і явищ життєдіяльності підприємств здійснюється за допомогою специфічних правових норм, методів, принципів та професійних суджень бухгалтерів.

У вузькому розумінні, бухгалтерський облік – інститут трансформації за допомогою специфічних методів, підходів (формальна складова інституту) і професійних суджень (неформальна складова інституту) фактів господарського життя підприємства на мову цифр і стандартів, для порозуміння та керованості в соціально-економічних середовищах.

В широкому розумінні і образно Інститут бухгалтерського обліку є мовою бізнесу національних та світових соціально-економічних середовищ.

Слід зазначити, що у англо-американській моделі бухгалтерського обліку подібне сприйняття його сутності зводиться до поняття «accounting profession» – як системи відносин, що реалізуються в рамках бухгалтерського співтовариства. В цих країнах навіть без формальних визначень спостерігається повне сприйняття бухгалтерського обліку як інституту.

Отже, бухгалтерський облік не обмежується інформаційно-сервісною функцією управління, а представляє собою повноцінний соціально-економічний інститут. Інститут бухгалтерського обліку існує незалежно від його сприйняття чи не сприйняття науковою спільнотою. Це об'єктивна реальність. Однак, посилення позитивного впливу цього інституту на соціально-економічне середовище, зростання його значущості потребує оновлення теоретичного підґрунтя.

1.3. Теоретичні основи і загальноприйняті у міжнародній практиці принципи побудови бухгалтерського обліку на підприємстві

Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (МСБО) – система принципів, методів та процедур ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності [54]. МСБО виникли внаслідок інтеграційних процесів в економіці й спрямовані на зближення бухгалтерського обліку і фінансової

звітності в різних країнах світу. Тому, існують вагомі причини, що поступово штовхають до переходу на єдині стандарти обліку.

По-перше, для уникнення облікового хаосу, коли одне підприємство формує звітність за деякими національними та міжнародними вимогами, що в свою чергу може збити з пантелику інвесторів, кредиторів та інших користувачів інформації.

По-друге, одразу виникнуть виникають переваги для ринків капіталу, що надасть можливість швидше реагувати на коливання чи зміни в інформації.

По-третє, це допомога бухгалтерам у формуванні швидкої, правдивої, достовірної інформації [33, с. 137].

Міжнародні стандарти мають рекомендаційний характер і є міжнародним орієнтиром гармонізації та стандартизації бухгалтерського обліку і фінансової звітності в усьому світі. В Україні МСБО являються базовим документом, на основі якого розроблені власні національні стандарти.

Стандартизація, як форма гармонізації НПСБО, є об'єктивним процесом, але потребує свідомого регулюючого впливу з боку уповноважених інститутів: державних чи громадських. При використанні Міжнародних стандартів фінансової звітності для створення національної системи бухгалтерського обліку міжнародний досвід повинен бути адаптований до конкретного зовнішнього економічного середовища. Це означає, що в Україні, беручи до уваги велику роль держави в регулюванні національної економіки, повинно було відбутися поступове запровадження Міжнародних стандартів фінансової звітності. Для цього необхідно забезпечити весь комплекс процедур в країні, спрямованих на гарантування належного застосування принципів та методів, що містяться в Міжнародних стандартів фінансової звітності.

Стандарт бухгалтерського обліку – це нормативно-правовий документ, що визначає правила та процедури ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності. Необхідність стандартизації фінансового обліку у світовому масштабі та гармонізації облікових систем визначається розвитком процесів економічної інтеграції країн, створенням міжнаціональних

корпорацій, вільних економічних зон, створенням та функціонуванням спільних підприємств, реалізацією спільних проектів. Проблема невідповідності моделей бухгалтерського обліку носить глобальний характер. У процесі роботи укладачів та користувачів фінансових звітів у всьому світі виникає проблема уніфікації бухгалтерського обліку.

На даний час найбільш відомі отримали два підходи до її вирішення: гармонізація та стандартизація. На початку вони розрізнялися як за закладеною ідеологією, так і за принципами реалізації. Однак в останні роки обидва терміни часто використовуються як синоніми або як взаємодоповнюючі поняття.

Ідея гармонізації різноманітних систем бухгалтерського обліку реалізується в рамках Європейської співдружності. Суть її полягає в тому, що в кожній країні може існувати своя модель організації обліку та система стандартів, яка її регулює. Головне, щоб ці стандарти не суперечили аналогічним стандартам у країнах – членах співдружності, знаходилися у відносній гармонії.

Ідея стандартизації облікових процедур реалізується в рамках уніфікації обліку, яку проводить Комітет з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, – КМСБО (International Accounting Standards Committee, IASC), розробляє та оприлюднює Міжнародні стандарти фінансової звітності – МСФЗ (International Accounting Standards, IAS).

Комітет з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку – незалежний орган, який розпочав свою роботу в 1973 році. Його завдання: вдосконалити та гармонізувати єдині стандарти бухгалтерського обліку у світовому масштабі. Місцезнаходження – Лондон. Учасники та спонсори – 153 професійні бухгалтерські організації із 112 країн світу. Проміжні цілі КМСБО – прийняття та застосування МСФЗ мультинаціональними компаніями для позичання капіталу в сусідніх країнах та надання основних стандартів фінансової звітності країнам, які вирішили не розробляти свої власні стандарти.

На міжнаціональному рівні облікова політика регламентується Міжнародними стандартами фінансової звітності (МСФЗ) [62] та Міжнародними стандартами фінансового обліку (МСБО). В міжнародній практиці обліковій політиці присвячено Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки» [54]. Особливістю МСФЗ є те, що вони дають набагато більше свободи бухгалтерам стосовно формування облікової політики. Зокрема, немає затвердженого плану рахунків. Він є частиною облікової політики і може складатись за професійним судженням бухгалтера. А також, період, в якому потрібно відобразити господарську операцію, обирається на вільний розсуд бухгалтера. Окрім того, МСФЗ не регламентують структуру наказу про облікову політику.

Проф. Л.З. Шнейдман виділяє наступні переваги переходу на Міжнародні стандарти фінансової звітності:

- 1) формування звітності відповідно до вимог Міжнародних стандартів фінансової звітності є одним із важливих кроків, що надає підприємствам можливість виходу на міжнародні ринки;
- 2) міжнародна практика показує, що звітність, складена згідно з Міжнародних стандартів фінансової звітності, відрізняється високою інформативністю і корисністю для користувачів;
- 3) використання Міжнародних стандартів фінансової звітності дозволяє значно скоротити час та ресурси, необхідні для розробки нових національних правил звітності;
- 4) використання Міжнародних стандартів фінансової звітності є основою для розвитку бухгалтерської професії, розширює коло повноважень, обов'язків і, як наслідок, знань та навичок [112, с. 4-5].

У період з 1973-го по 2001 рік стандарти готувалися і випускалися Комітетом з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, і називалися вони IAS. У квітні 2001 року Рада прийняла існуючі IAS і продовжила роботу, випускаючи новостворювані стандарти під назвою IFRS. IFRIC – це роз'яснення від Комітету з інтерпретації міжнародної фінансової звітності. SIC

– це інтерпретації від Постійного комітету з роз’яснень, що діяв раніше. Таким чином, усі ці документи є частиною міжнародних стандартів фінансової звітності.

До складу МСФЗ входять:

1. Міжнародні стандарти фінансової звітності (IFRS);
2. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (IAS);
3. Роз’яснення, підготовлені Комітетом з інтерпретацій МСФЗ (IFRIC);
4. Роз’яснення, підготовлені Постійним комітетом з роз’яснень, що діяв раніше (SIC). Також існують додатки до МСФЗ, що не є частиною стандарту, і рекомендації щодо впровадження, випущені Радою з МСФЗ.

Міжнародні стандарти фінансової звітності не є статичними, вони постійно вдосконалюються у міру розвитку ринків капіталу, ускладнення бізнес-процесів, появи нових господарських операцій.

Суть підходу полягає в розробці уніфікованого набору стандартів, які можуть бути застосовані до будь-якої ситуації, в будь-якій країні, внаслідок чого відпадає необхідність створення національних стандартів. Щодо впровадження єдиних стандартів, то цього необхідно досягати не законодавчим шляхом, а шляхом добровільної угоди професійних організацій країн.

Міжнародні стандарти фінансової звітності мають складну процедуру прийняття – створення облікового стандарту починається з формування спеціальної робочої групи, члени якої призначаються правлінням, завдання цієї групи полягає у вивченні існуючих проблем і підготовці короткого резюме з питань, які потребують першочергового розв’язання. Резюме передається на розгляд Раді, готує коментарі до нього, після чого робоча група готує проект викладення принципів облікового стандарту. Призначенням цього документу є встановлення ідей, покладених в основу облікового стандарту, а також опис можливих шляхів розв’язання проблем і обґрунтування причин, за якими проект стандарту може бути схвалений або відправлений на доопрацювання. Проект викладення принципів облікового стандарту передається для обговорення і коментарів Раді КМСФЗ, її консультативній групі та іншим

зацікавленим організаціям. В результаті рекомендацій робоча група готує кінцевий варіант проекту викладення принципів облікового стандарту, в якому своє відображення знаходять зауваження, побажання і коментарі, одержані в результаті обговорення. Він передається для ухвалення до Ради КМСФЗ.

Наступним етапом процедури є так званий консультаційний період, який триває, як правило, шість місяців. Протягом цього періоду всі зацікавлені особи можуть вносити свої пропозиції в проект стандарту, відкрито коментувати його основні положення, пропонувати свої варіанти. Враховуючи висловлені зауваження під час консультацій, робоча група формулює остаточний варіант стандарту, який виноситься на ухвалення Радою КМСФЗ. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку вважається прийнятим, якщо його ухвалили три четверти членів Правління.

Основними перевагами Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку є:

- 1) чітко визначений майновий стан власників підприємства;
- 2) облік здійснюється не тільки заради забезпечення фіксації господарських операцій, майна підприємства, він дозволяє контролювати виконання підприємством зобов'язань, наявність і рух майна, ефективного використання матеріальних і фінансових ресурсів;
- 3) дозволяє здійснювати ефективний фінансовий аналіз підприємства щодо його ліквідності та платоспроможності;
- 4) дає можливість реального прогнозу щодо майбутньої діяльності підприємства;
- 5) фінансова звітність, яка підготовлена за МСБО, є доступною не тільки для фахівців, а й для широкого кола користувачів [64, с. 6].

При цьому міжнародні стандарти дозволяють не тільки скоротити витрати компаній з підготовки своєї звітності, особливо в умовах консолідації фінансової звітності підприємств, працюючих у різних країнах, але і знизити витрати із залучення капіталу.

Однак слідусь відмітити недоліки міжнародних стандартів. До них можна віднести:

1) узагальнений характер стандартів, який передбачає достатню різноманітність методів обліку;

2) відсутність докладних інтерпретацій та прикладів застосованих до конкретних ситуацій. До того ж, упровадженню стандартів в усьому світі перешкоджають такі фактори, як національні різниці в рівні розвитку та традиціях, а також небажання національних інститутів поступитися своїм пріоритетом в області регулювання та методології обліку.

Отже, МСБО можна розцінювати як інструмент глобалізації економіки й світових господарських зв'язків. Але в зв'язку з деякими труднощами в основу впровадження системи МСФЗ до вітчизняної облікової практики слід застосувати механізм добровільного використання із збереженням обов'язкового ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності відповідно до вимог вітчизняних нормативних документів з бухгалтерського обліку.

1.4. Сучасні національні системи бухгалтерського обліку і звітності та їх відмінності

У кожній країні через ряд властивостей національного характеру та сукупність історичних умов існують свої уявлення про бухгалтерський облік, його цілі та задачі. І хоча з упевненістю можна стверджувати, що в усіх країнах «перемогла» подвійна бухгалтерія, в різних країнах вона інтерпретується по-різному, а бухгалтерський облік визначається середовищем, в якому він функціонує. Щоб зрозуміти, як у певній країні розвивається система бухгалтерського обліку та звітності, доцільно визначити фактори, що впливають на особливості створення і функціонування таких систем.

В світі сформувалося понад 100 національних систем бухгалтерського обліку. Ще у 1977 році група експертів ООН провела аналіз облікової практики по 46 країнах. Порівнюючи системи бухгалтерського обліку, експерти дійшли

висновку: національні облікові системи відрізняються за їх організаційною побудовою, складом і кількістю об'єктів і суб'єктів, видами взаємозв'язків між ними, рівнем зіставності облікової інформації, сферою і характером взаємозв'язку із зовнішнім середовищем. Сучасні дослідження показують, що не існує двох країн з ідентичними системами обліку, навіть там, де бухгалтерська практика загалом схожа, є ряд суттєвих відмінностей. Різниця в облікових системах пов'язана з великою кількістю факторів [42, с. 8].

Такі дослідники, як І.А. Шульгіна та І.В. Кальницька, стверджують, що методологічні відмінності пов'язані з різними правовими системами, різними традиціями та накопиченим практичним досвідом. Методичні відмінності пов'язані з таким суб'єктивним фактором, як розуміння облікової практики більшістю спеціалістів. Організаційні відмінності обумовлені формами власності, спеціалізацією підприємств, обсягами господарської діяльності, структурою управління [113, с. 115].

Автори М.Р. Лучко та І.Д. Бенько виділяють такі фактори: провідні теорії і професійні організації; економічні наслідки від прийняття тієї чи іншої системи; загальна економічна ситуація в країні; податкова політика; національні особливості; користувачі та їх мета; юридична сфера; джерела фінансування; мова; інші країни; загальна атмосфера в країні (напружена чи спокійна) [48, с. 17–18].

Науковці Г. Мюллер, Х. Гернон та Г. Міик виділяють такі фактори впливу: соціально-політичні (державний устрій, культурний рівень населення); соціально-економічні (обсяг та темп зростання виробництва і національного доходу, банківська система, ступінь централізації управління економікою, рівень розвитку ринку капіталу, рівень інфляції, розмір та організаційна структура підприємства); законодавчі (податкова система, регулювання обліку і звітності); міжнародні (міжнародні фінансові ринки, міжнародна спеціалізація і кооперація, міжнародні організації, новітні технології, рух капіталу); професійні (система підготовки кадрів) [107, с. 136].

Залежно від характеру впливу на інститут бухгалтерського обліку В.В. Панков виділяє технічні фактори, що визначають форму облікової практики, та інституційні фактори, що формують середовище бухгалтерського обліку. До технічних факторів він відносить такі: сукупність загальноприйнятих принципів бухгалтерського обліку, концептуальні основи представлення звітності, окремі положення теорії обліку, стандарти обліку, інформаційні технології [70, с. 24].

Інтеграція бухгалтерського обліку, з однієї сторони, в загальну систему управління на мікрорівні, а з іншої – в загальні господарські процеси шляхом надання необхідної інформації різним користувачам на макрорівні, передбачає його нерозривний зв'язок зі складним і динамічним інституційним середовищем. До інституційних факторів відносяться право (законодавча база ведення обліку, податкова система, міжнародні правові акти); економіка (ступінь відкритості економіки, наявність інфляційних процесів, наявність кризової ситуації, доступність джерел фінансування); культура (практика ділового обороту, способи і характер комунікацій, соціальні цінності); ідеологія (характер регулювання обліку, ступінь адміністративного впливу); загальні соціально-економічні умови [49, с. 123].

Кожен з факторів є важливим, і не можна розглядати один як найбільш значимий. Доцільною є класифікація, яка передбачає визначення домінуючих факторів та їх поділ на зовнішні та внутрішні. До зовнішніх факторів належать культура країни, загальна правова система, умови економічного розвитку, технічний прогрес, система освіти і підготовки спеціалістів. До внутрішніх факторів належать облікова політика, організаційна культура, внутрішня регламентація облікових процесів.

Україна визначила стратегічну ціль – перехід до ринкових форм господарювання, зокрема вступ в Світову Організацію торгівлі (СОТ) та до Європейського співтовариства (ЄС). Даний курс потребує адаптації вітчизняної системи бухгалтерського обліку та звітності до міжнародних стандартів [64, с. 8].

Підприємства України, рухаючись вперед, ведуть паралельний облік та складають звітність не лише за національними вимогами та правилами, а й у відповідності до міжнародних стандартів.

Методологічна рада з бухгалтерського обліку, яка займається розробкою стандартів бухгалтерського обліку в Україні, є дорадчим органом при Міністерстві фінансів України. Методологічна рада діє на підставі «Положення про Методологічну раду з бухгалтерського обліку» від 01.12.2014 р. № 1186. Головні завдання Методологічної ради такі:

1) визначення основоположних принципів функціонування національної системи бухгалтерського обліку та методологічного забезпечення його використання, гармонізації з вимогами міжнародних стандартів обліку; розробка проектів положень (стандартів), інструкцій та іншого нормативного методичного забезпечення бухгалтерського обліку, бухгалтерської (фінансової) звітності;

2) обговорення проектів нормативно-методичних документів з бухгалтерського обліку і звітності; дослідження, узагальнення та рекомендації до застосування найефективнішого досвіду організації бухгалтерської роботи, ведення бухгалтерськими службами попереднього та поточного контролю за витрачанням коштів та аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства; методологічне забезпечення впровадження сучасної технології збору та обробки обліково-економічної інформації.

Розроблені стандарти затверджуються Міністерством фінансів, а стандарти, що стосуються обліку в банках, затверджуються Національним банком України. Фактично Методологічна рада відповідно до закону «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» виконує функції виконавчого органу, а Міністерство (в особі управління методології бухгалтерського обліку) – дорадчого.

Фінансова звітність та консолідована фінансова звітність складаються за міжнародними стандартами фінансової звітності публічними акціонерними товариствами, банками, страховиками починаючи з 1 січня 2012 р., кредитними

співками – з 1 січня 2015 р., а також підприємствами, які провадять господарську діяльність за такими видами:

- надання фінансових послуг, крім страхування та пенсійного забезпечення (розділ 64 КВЕД ДК 009:2010), за винятком діяльності з управління активами (група 64.3 КВЕД ДК 009:2010), а також недержавне пенсійне забезпечення (група 65.3 КВЕД ДК 009:2010) – починаючи з 1 січня 2013 року;

- допоміжна діяльність у сферах фінансових послуг і страхування (розділ 66 КВЕД ДК 009:2010) – починаючи з 1 січня 2014 р., а діяльність з управління активами (група 64.3 КВЕД ДК 009:2010) – починаючи з 1 січня 2015 року [54, с. 7].

Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» № 996-XIV від 16.07.17 р. для суб'єктів господарювання передбачена можливість самостійно встановлювати доцільність застосування МСФЗ для складання фінансової звітності та переходу на МСФЗ. Крім того, необхідність складання звітності за МСФЗ може бути обумовлена інвестором для суб'єктів господарювання з іноземними інвестиціями. У цих випадках без процедури трансформації фінзвітності не обійтися [36].

Трансформація фінансової звітності здійснюється з урахуванням вимог МСФЗ (IFRS) 1 «Перше застосування міжнародних стандартів фінансової звітності» та передбачає коригування статей звітності, складеної за П(С)БО, з метою доведення вартісної оцінки активів, капіталу та зобов'язань до вартості, за якою вони повинні бути відображені згідно з вимогами МСФЗ [54].

Чинні вітчизняні та міжнародні стандарти бухгалтерського обліку і фінансової звітності можна об'єднати в окремі групи, виходячи з того, що національні П(С)БО розроблені на базі міжнародних: фінансова звітність, необоротні активи, оборотні активи, зобов'язання, фінансові результати та витрати, загальні (інформативні) стандарти та міжнародні стандарти фінансової звітності, аналоги яких відсутні серед національних П(С)БО табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Групування стандартів МСБО та П(С)БО [54; 67]

№	Групи	Національні стандарти	Міжнародні стандарти
I	Необоротні активи	П(С)БО 7	МСБО 16, 38
		П(С)БО 8	МСБО 16, 38
		П(С)БО 14	МСБО 17
		П(С)БО 18	МСБО 11
	Необоротні активи	П(С)БО 10	МСБО 1, 32
		П(С)БО 12	МСБО 28
		П(С)БО 13	МСБО 39, 32
		П(С)БО 32	МСБО 40
II	Оборотні активи	П(С)БО 9	МСБО 2
		П(С)БО 10	МСБО 1, 32
		П(С)БО 12	МСБО 28
		П(С)БО 30	МСБО 41
III	Зобов'язання	П(С)БО 11	МСБО 1,37
		П(С)БО 17	МСБО 12
		П(С)БО 24	МСБО 33
		П(С)БО 26	МСБО 19
IV	Фінансові результати та витрати	П(С)БО 15	МСБО 18
		П(С)БО 16	МСБО 23
		П(С)БО 30	МСБО 41
		П(С)БО 31	МСБО 23
V	Загальні (інформативні) стандарти та міжнародні стандарти фінансової звітності	П(С)БО 21	МСБО 21
		П(С)БО 22	МСБО 29
		П(С)БО 23	МСБО 24
		П(С)БО 28	МСБО 36
VI	Фінансова звітність	НП(С)БО 1, 2; П(С)БО 25	МСБО 1
		П(С)БО 6	МСБО 1, 8, 10
		П(С)БО 20	МСБО 3, 27
		П(С)БО 29	МСБО 14
VII	Аналоги відсутні	П(С)БО 19, 27, 33	МСБО 20, 26, 34

Слід підкреслити, відповідності між положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку та міжнародними стандартами фінансової звітності в межах кожної зазначених вище груп. Між національними та міжнародними стандартами обліку існує такий зв'язок: при розробці національних стандартів аналізуються міжнародні, вивчається практика ведення обліку того чи іншого об'єкта і тільки після цього формуються рекомендації.

Затверджені П(С)БО переглядаються відповідно до потреб практики їх застосування, а також у зв'язку зі змінами в МСБО [20, с. 17].

Структура стандарту визначається обсягом та змістом питань, які він розглядає. Національні П(С)БО, так само як і МСБО, складаються структурно з таких частин:

1. Загальні положення, де визначаються методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про об'єкти обліку, указується, яким чином і які суб'єкти господарської діяльності їх застосовують, наводиться короткий глосарій уживаних термінів та їх тлумачення, що сприяє кращому розумінню змісту положення (стандарту).

2. Визнання та класифікація об'єкта бухгалтерського обліку.

3. Оцінка об'єкта бухгалтерського обліку, її складові та порядок визначення, указуються прийняті методи оцінки.

4. Характеристика обліку об'єкта бухгалтерського обліку, виходячи із загальноприйнятих за МСБО принципів.

5. Розкриття інформації про об'єкти бухгалтерського обліку у фінансовій звітності та примітках до звіту.

6. Додатки (у разі необхідності), де наводяться форми фінансової звітності, методи та приклади розрахунків показників, різні переліки тощо [36].

Разом із тим, П(С)БО містять деякі концептуальні відмінності від МСБО. Які розглянуті в таблиці 1.3 за принципами та припущенням.

Таким чином, проаналізувавши дану таблицю ми бачимо, що хоча П(С)БО суттєво й не суперечать міжнародним стандартам, вони все ж таки не повністю відповідають усім принципам МСБО, щодо надання й розкриття інформації у фінансовій звітності. Тому перехід на міжнародні стандарти буде викликати в підприємців проблемні та трудомісткі трансформаційні процедури які узагальнені в таблиці 1.4 [64, с. 38].

Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» передбачено два види організаційного регулювання відносин в сфері ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності:

1. Регулювання бухгалтерського обліку і фінансової звітності з боку держави.

2. Організація та ведення бухгалтерського обліку на підприємстві [36].

Таблиця 1.3

Концептуальні відмінності між П(С)БО та МСБО [61, 54]

Принципи та припущення	МСБО	П(С)БО
Безперервність (Continuity or Going Concern)	Припускається, що в підприємства немає ні наміру, ні необхідності припиняти або істотно скорочувати свою діяльність у недалекому майбутньому.	Не всі підприємства реально використовують принцип безперервності при підготовці фінансових звітів: частина з них – на межі банкрутства, інші не можуть гарантувати стабільності діяльності підприємства в майбутньому. Крім того, негативна фінансова картина свідомо створюється через «особливості» оподаткування
Стабільність облікової політики (Consistency)	Облікова політика підприємства не зазнає будь-яких змін без явної необхідності	Звітність ведеться відповідно до чинних законодавчих положень та норм, які постійно змінюються
Метод нарахування (Cost-Benefit)	Доходи (витрати) підприємства відносяться на той період, у якому вони були фактично отримані (понесені)	Доходи та витрати підприємства не завжди відносяться на ті періоди, у яких вони реально мали місце. Наприклад, П(С)БО не дозволяє оцінювати витрати, не підтверджені документально, незважаючи на те, що економічні вигоди, пов'язані з такими витратами, отримано.
Суттєвість (Materiality)	У звітність включаються тільки ті облікові позиції, які можуть вплинути на прийняття рішень	Перелік статей звітності визначається Міністерством фінансів України. Процедури обліку деяких несуттєвих елементів є складними та обтяжливими для системи бухгалтерського обліку
Переважає сутності над формою (Matching)	Результати операцій та угод відображаються відповідно до реального стану речей	Відображення операцій та угод підпорядковується нормативним вимогам, таким чином, форма переважає над змістом
Обачність (консервативність) (Conservatism)	Вживаються всі необхідні заходи для зняття невизначеності, аби уникнути завищення активів чи доходів або заниження зобов'язань та витрат	Принцип обачності використовується не завжди. Наприклад, принцип оцінки за найменшою із собівартості або ринкової вартості дуже рідко використовується в українській практиці

Таблиця 1.4

Класифікація факторів впливу на підприємства при переході до МСФЗ [61, 54]

Фактори	Вплив
1. Адаптація П(С)БО до МСФЗ	1. Необхідність вивчення працівниками (бухгалтерами, управлінцями та аудиторами) підприємства МСФЗ
2. Заміна П(С)БО на МСФЗ (підприємство складає фінансову звітність за МСФЗ)	2. Необхідність підтвердження кваліфікації бухгалтера та аудитора шляхом здачі іспитів та отримання відповідного сертифікату
3. Одночасне існування П(С)БО та МСФЗ (дозволяється на протязі декількох років вести облік і формувати звітність за П(С)БО або МСФЗ за вибором підприємства)	3. Необхідність додаткових консультацій з професійними організаціями, іншими підприємствами
	4. Необхідність залучення фахівців для складання фінансової звітності
	5. Необхідність заміни автоматизованих програм обміну або їх вдосконалення

Державне регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні спрямоване на розробку єдиних правил ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності, які є обов'язковими для всіх підприємств, гарантують і захищають інтереси користувачів, а також покращання бухгалтерського обліку і фінансової звітності. Регламентування процесу ведення бухгалтерського обліку на підприємстві входить до компетенції його власника чи уповноваженого органу або посадової особи відповідно до законодавства та установчих документів.

Підприємство самостійно:

- 1) встановлює облікову політику підприємства;
- 2) затверджує форму бухгалтерського обліку, порядок і спосіб реєстрації та узагальнення інформації в регістрах, враховуючи особливостей своєї діяльності і технології обробки облікових даних;
- 3) формує систему внутрішньогосподарського обліку, звітності і контролю господарських операцій, визначає права певному колу працівників на підписання бухгалтерських документів;
- 4) затверджує правила документообігу і технологію обробки облікової інформації, додаткову систему рахунків і регістрів аналітичного обліку.

Отже, переваги складання фінансової звітності за міжнародними стандартами дійсно є, і вони незаперечні для більшості користувачів фінансової звітності.

За результатами порівняння найбільш розповсюджених у світовій практиці способів складання фінансової звітності за МСФЗ метод трансформації є пріоритетним з точки зору його ефективності. У процесі наближення норм національних положень та вимог міжнародних стандартів обсяги трансформації будуть зменшуватися.

1.5. Облікова політика держави і нормативно-правова база системи бухгалтерського обліку

Функціонування будь якого господарюючого суб'єкту значно залежить від нормативної бази, що регулює правові та економічні відносини підприємства з державою, з іншими підприємствами та організаціями, з трудовим колективом тощо. Нормативна база бухгалтерського обліку починаючи з 2000 року постійно змінюється та вдосконалюється. Слід зауважити, що на підставі даних бухгалтерського обліку формується інформацію про фінансові результати, фінансовий стан підприємства. Отже, зміни які відбуваються в нормативній базі впливають на фінансову звітність підприємства та інформацію, яку вона містить.

Нормативне регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні потребує постійного вдосконалення і в першу чергу відповідності міжнародним стандартам бухгалтерського обліку. Багато країн колишнього радянського союзу одразу прийняли міжнародні стандарти за національні стандарти обліку. В Україні ж розроблено власні національні стандарти бухгалтерського обліку, які в окремих аспектах дотримуються міжнародних стандартів. Крім того в останні роки окремі підприємства зобов'язані складати фінансову звітність за міжнародними стандартами фінансової звітності.

Бухгалтерський облік є основою інформаційного забезпечення та одним із важливих інструментів збору, узагальнення й обробки інформації про фінансово-господарську діяльність суб'єктів господарювання для прийняття обґрунтованих управлінських рішень. У зв'язку з цим система бухгалтерського обліку в сучасних підприємствах не може повноцінно існувати без належного нормативно-правового забезпечення. Таке забезпечення формувалося протягом двох останніх десятиріч і перебуває в процесі постійних змін, які супроводжуються політичними, економічними, інтеграційними, соціальними та іншими чинниками.

Регулювання бухгалтерського обліку – це створення та застосування системи правил ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності, які мають обов'язковий характер та спрямовані на забезпечення та захист інтересів користувачів.

Засади регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності визначаються з метою:

- 1) застосування системи правил для ведення бухгалтерського обліку, що гарантують і захищають інтереси держави, підприємства, контрагентів і різноманітних користувачів облікової інформації;
- 2) полегшення процесу здійснення облікових робіт, оптимізації системи бухгалтерського обліку;
- 3) розробки цілісних форм фінансової звітності для всіх підприємств, що дає змогу провести збір і систематизацію інформації.

Правове регулювання являє собою діяльність держави з внесення організованості, впорядкованості в різні сфери бухгалтерського життя. Основою правового регулювання служить законодавство – сукупність загальнообов'язкових правових актів, що видаються органами державної влади з дотриманням певної процедури і у встановленій формі [91, с. 226].

Існує два підходи до правового регулювання бухгалтерського обліку: перший передбачає існування в країні кодексу законів, що стосуються

бухгалтерського обліку, другий – використання для регулювання бухгалтерського обліку законодавства загально-правової регламентації.

При першому підході за підприємством законодавчо закріплено певні обов'язки щодо ведення бухгалтерського обліку, процедури складання звітності і змісту обліку.

Другий підхід до регулювання бухгалтерського обліку передбачає наявність у законодавстві країни норм, які встановлюють певні обмеження для суб'єктів господарювання щодо ведення бухгалтерського обліку, але в рамках цих обмежень є можливість обирати прийнятні для них способи і прийоми бухгалтерського обліку.

Нині в Україні провідна роль у регулюванні бухгалтерського обліку відводиться державі. Бухгалтерський облік при цьому є однією із функцій провадження національної безпеки і слугує інструментом фінансового регулювання і проведення єдиної фінансової політики країни, забезпечує реалізацію конституційного права на інформацію у сфері підприємницької діяльності та економіки [34, с. 30].

При цьому, в Україні регулювання бухгалтерського обліку здійснюється державними органами з орієнтацією на оподаткування. Однак, Україна – це єдина країна, принаймні в Європі, що в питанні нормативного регулювання обліку шукає свій унікальний шлях розвитку, оскільки законом визначений єдиний метод регулювання бухгалтерської діяльності – державний [11, с. 3].

На державному рівні облікову політику регулює Податковий та Бюджетний кодекси, Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [36], Положення (стандарти) бухгалтерського обліку, План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств та організацій. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» в питанні облікової політики дає свободу підприємствам у її формуванні в рамках діючих нормативно-правових актів. П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [62] та П(С)БО 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах» [80] дають визначення

облікової політики та визначають порядок розкриття та внесення змін в облікову політику.

На галузевому рівні вплив на облікову політику мають методичні рекомендації, інструкції, положення, вказівки Міністерства фінансів, галузевих міністерств та інших органів виконавчої влади, що розробляються з врахуванням специфіки конкретних видів діяльності. На цьому рівні можна виділити Лист МФУ від 21.12.2005р. №31-34000-10-5/27793 «Про облікову політику» [81], що містить деякі загальні положення та неповний перелік елементів Наказу про облікову політику.

На рівні підприємства складається Наказ про облікову політику підприємства, Робочий план рахунків бухгалтерського обліку, Положення про бухгалтерську службу підприємства, Положення про організацію управлінського обліку на підприємстві, Графік документообороту та інші внутрішні документи.

На сьогодні діючі нормативно-правові акти не передбачають механізму формування облікової політики. Слід погодитися з думкою Пушкаря М.С.: «Для виправлення ситуації, що склалася, доцільно розробити поряд з іншими національними П(С)БО стандарт «Облікова політика підприємства», як це зроблено в Російській Федерації, де розроблено і уведено в дію Положення бухгалтерського обліку №1 «Облікова політика організації». Також у Міжнародних стандартах фінансової звітності передбачено окремий стандарт бухгалтерського обліку №8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках помилки», який розкриває методологічні питання формування облікової політики» [87, с. 59].

Метою державного регулювання підприємництва є спрямування системи заходів на зростання зайнятості населення і, завдяки цьому, перехід населення від бідності – через самозайнятість і розвиток підприємництва – до середнього класу.

Механізм державного регулювання підприємництва включає:

1) систему державного регулювання процесів, що відбуваються у підприємницькому середовищі (роздержавлення і приватизація, конкуренція і монополізм, банкрутство тощо) і які безпосередньо його формують;

2) систему державного регулювання та підтримки підприємництва (безпосередньо як об'єкта регулювання).

Серед основних напрямків державної підтримки підприємництва в Україні можна виділити:

1. Створення та постійне удосконалення нормативно-правової бази регулювання функціонування підприємництва.

2. Реалізація конкурентної політики.

3. Формування ефективної системи фінансово-кредитної та гарантійної підтримки підприємництва.

4. Дерегуляція економіки.

5. Забезпечення сприятливого інвестиційно-інноваційного клімату в державі.

6. Підтримка стабільності національної валюти.

7. Використання сучасних раціональних принципів приватизаційного процесу.

8. При необхідності проведення реструктуризації, трансформації підприємств, відповідно до вимог ринку.

9. Підтримка рентабельних підприємств, забезпечення розвитку малого підприємництва.

10. Підвищення ефективності функціонування державного сектора економіки.

11. Залучення іноземних інвестицій.

12. Участь держави у побудові та розвитку ринкової та соціальної інфраструктури.

13. Недопущення тінізації економіки через сприяння трансформації некримінальної тіньової економіки в легальну.

14. Ефективне використання міжнародної допомоги з метою розвитку підприємництва.

15.Формування у суспільстві відповідного типу економічної культури й морально-психологічної атмосфери.

Таким чином, всі важелі державної політики повинні скеровуватись на стимулювання людей займатись бізнесом та, відповідно, на легкість ведення підприємницької діяльності.

Отже, правовою основою ведення бухгалтерського обліку є сукупність законодавчих і нормативних актів, що регулюють фінансово-господарську діяльність та її облік на підприємствах усіх форм власності. До правової основи ведення бухгалтерського обліку належать документи Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Міністерства фінансів України, Державної служби статистики, Державної фіскальної служби, Національного банку та інших державних органів. Нормативні органи встановлюють як об'єкти обліку, так і схему кореспонденції рахунків, методику обліку та ін.

Висновки до розділу 1

Гармонізація бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні сприяє міжнародним стандартам та уточненню чинних положень (стандартів) бухгалтерського обліку України. На сьогоднішній день для створення належного забезпечення гармонізації бухгалтерського обліку та фінансової звітності за міжнародними стандартами необхідна розробка системи заходів щодо поліпшення правових основ регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності; визначення нових методичних підходів до бухгалтерського обліку та фінансової звітності; вдосконалення організаційних аспектів регулювання бухгалтерського обліку та звітності.

РОЗДІЛ 2

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ВИНИКНЕННЯ, СТАНОВЛЕННЯ І ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФОРМ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

2.1. Меморіально-ордерна форма обліку

Під формою бухгалтерського обліку розуміють технологію ведення облікового процесу відповідними способами, техніку документування та облікової реєстрації. Отже, будь-яка форма відображує відповідну технологію облікового процесу. Саме тому, розвиток і вдосконалення бухгалтерського обліку в цілому найчіткіше простежується в змінах форм його ведення.

Основними відмінностями, які виокремлюють одну форму від іншої є:

1) зовнішній вигляд, будова та кількість облікових регістрів, які використовують у певній послідовності та взаємозв'язку для ведення обліку;

2) взаємозв'язок і поєднання регістрів хронологічного, систематичного, синтетичного й аналітичного обліку. Структура синтетичних регістрів залежить від форми бухгалтерського обліку, а аналітичних – від особливостей об'єктів, які в них відображують;

3) послідовність, техніка і способи запису господарських операцій у регістрах бухгалтерського обліку. Розглянемо в еволюційному аспекті відмінності у формах ведення бухгалтерського обліку.

Кожному етапу розвитку господарської діяльності, відповідному рівню стану обліку, його досконалості відповідає та характеризує його певна форма ведення обліку.

Старо-італійська або венеціанська форма стала першою формою бухгалтерського обліку, її описав, відомий італійський математик середньовіччя Л. Пачолі. Венеціанська форма базувалася на використанні трьох облікових книг: меморіалу, журналу та зошита, який стали називали Головною книгою. Меморіал був книгою, до якої купець записував усі свої справи у хронологічному порядку. Меморіал був чорновою книгою, в якій записи проводились із усіма дрібницями. Друга книга – журнал, у якому в

хронологічному порядку здійснювали записи про рух власного рухомого та нерухомого майна з відображенням цих операцій за рахунками, що дебетуються та кредитуються. Записи в цей журнал вносили на підставі першої книги, яка заміняла в той час первинні документи.

Із записів у журналі вибирали дані для перенесення у третю – Головну книгу (зошит). У цій книзі на кожного дебітора та кредитора, а також на кожний товар та інший об'єкт обліку відкривали окремий рахунок. Для складання балансу за кожним рахунком виводили сальдо на певні облікові дати. Синтетичні рахунки в той час не використовували, всі рахунки були аналітичними. На кожну господарську операцію складали окрему журнальну статтю. Зміст господарських операцій не підтверджували первинними документами, що було основним суттєвим недоліком такої форми обліку.

Наприкінці XVII ст. венеціанську форму замінила – нова італійська. Її поява обумовлена потребами у розширенні та поглибленні змісту економічної інформації. Тому в обліку почали використовувати синтетичні та аналітичні рахунки. Синтетичний (узагальнений) облік вели тільки у Головній книзі підприємства, а облік за аналітичними рахунками – у допоміжних книгах. Старо-італійська форма обліку задовольняла потреби переважно невеликих торгових підприємств. Зростання кількості господарств та поява великих торговельних підприємств вимагали розширення штату бухгалтерів і практичного розподілу облікової роботи. Для нової італійської форми обліку характерно значне збільшення кількості допоміжних книг.

Основними регістрами були журнал, Головна книга, допоміжні книги. Якщо старій італійській формі обліку притаманне використання хронологічних і систематичних записів, то нова італійська форма відрізнялась тим, що синтетичний облік був доповнений аналітичним. Це дозволяло контролювати рух цінностей за кожним із видів об'єктів.

Меморіально-касову або німецьку форму обліку почали застосовувати в цій країні з другої половини XVIII ст. У цій формі обліку журнал для

хронологічних записів було розділено на два журнали: касовий журнал – для реєстрації касових оборотів і меморіал – для відображення інших оборотів.

У процесі історичного розвитку обліку об'єктивно відбувався синтез окремих розрізнених елементів, які застосовувались в ньому, у певну послідовність його ведення – формалізовану форму рахівництва.

У ретроспективі форми обліку постійно змінювались, що забезпечувало процеси еволюційного розвитку облікових концепцій. Частково процеси розвитку форм обліку проходили внаслідок їх практичної апробації, частково під впливом наукових досліджень і розробок, інколи обумовлювались потребою скорочення витрат на утримання облікового апарату. Проте, у будь-якому разі вони спрямовувались на підвищення оперативності обліку, встановлення максимальної адекватності даних обліку реальним господарським процесам (зміни змісту фінансово-економічних операцій).

Донедавна наукові дослідження історії розвитку форм обліку були спрямовані на з'ясування і наукове обґрунтування доцільності використання певних складових окремих облікових реєстрів. На сучасному етапі акценти досліджень дещо змінилися: актуальними стали дослідження змісту розвитку основних форм обліку у контексті реальних умов тогочасної економіки.

У тематичній літературі наводиться низка прикладів наукових досліджень виконуваних вченими різних країн щодо досліджень історичного розвитку бухгалтерського обліку. Загалом вважається, що ретельно досліджені розробки минулих облікових концепцій можуть мати застосування для сучасного розвитку стандартизації обліку.

Зважаючи на наукові розробки Я.В. Соколова, В.Я. Соколова, Ф.Ф. Бутинця, М.Я. Остап'юка, М.Р. Лучка, Й.Я. Данківа, Л. Стеців, В.А. Терехова, проблематика методологічної основи тієї чи іншої форми обліку розглядається фрагментарно, без взаємозв'язку з використанням цієї інформації користувачами, її релевантністю, об'єктивністю систематизованих даних. У наукових дослідженнях і публікаціях ця тематика зазвичай лежить у площині самостійних напрямів організації системи обліку. Подальшого дослідження

вимагає ряд питань, пов'язаних, зокрема, із забезпеченням структурної узгодженості, виявлення зв'язків між відповідними формами, які розкривають закономірності їх вибору, формалізацією концептуальних засад кожної форми ведення обліку на певних історичних етапах розвитку бухгалтерської науки.

Я.В.Соколов зазначає: «Форма – це «аранжування» рахівництва, але як без аранжування не може звучати музика, так і без форми й не може бути рахівництва» [98, с. 323].

Найбільш глибоке дослідження форм обліку або форм рахівництва провів Я.В.Соколов, визначивши, що форма рахівництва – це інформаційно-пошукова система, призначена для збереження даних, це якби «банк даних», а реєстри в ньому є способом організації і зберігання інформаційних масивів [98, с.324]. З усіх існуючих він вивів три основні тлумачення форми: процедурне, змістовне й організаційне.

(1) Форма є процедура трансформації даних первинних документів у бухгалтерську звітність або форма – це все те, що лежить між первісними носіями даних і бухгалтерською звітністю. Таке визначення вказує на місце форми у бухгалтерській процедурі, але не розкриває її змісту. Його пояснює наступне визначення. (2) Форма є сукупність бухгалтерських реєстрів, зв'язок між якими заданий їх призначенням, побудовою із містом. З практичної точки зору форма задає технологічний процес, пов'язаний з обробкою даних, зафіксованих у первинних документах; «спресовуючи» ці дані, форма перетворює їх у бухгалтерську звітність. З точки зору технологічного процесу виникає третє – організаційне визначення. (3) Форма є системою структурних елементів і зв'язків між ними, що визначають порядок дій з даними первинних документів, а також способів надання результативної облікової інформації [98, с.324–326].

Більшість авторів під формою ведення бухгалтерського обліку розуміють систему взаємопов'язаних облікових реєстрів певної будови та змісту, що зумовлює послідовність і техніку облікової реєстрації. З цього приводу Я.В. Соколов зазначає: «форма це «аранжування» рахівництва, але як без

аранжування не може звучати музика, так і без форми не може бути рахівництва» [97, с. 323].

Розвиток форм обліку полягав у послідовному перетворенні їхньої початкової структури, достатньо чітко вираженої в староіталійській формі. Усі наступні форми обліку – її логічне вдосконалення без суттєвих змін безпосередньо змісту облікової методології. Інколи у сучасних наукових публікаціях, окреслюючи історичний експурс розвитку облікової системи та наголошуючи на його фундаменталізмі, вказують, що «перші облікові записи фіксувались зарубками на рахункових паличках, які сьогодні замінені комп'ютерними системами бухгалтерського обліку, а зарубки еволюціонували до системи подвійного запису» [104, с. 123].

Першою формою бухгалтерського обліку, яку описав Л. Пачолі у 1494 р., була староіталійська, або венеціанська. Вона базувалася на використанні трьох облікових книг: меморіалу, журналу та зошита (головна книга). Дані про факти господарської діяльності записувались до Меморіалу (пам'ятна книга). Надалі на підставі записів у Меморіалі інформація про господарські операції переносилася одночасно із записом кореспонденції рахунків до журналу хронологічної реєстрації (бухгалтерські проводки). Відповідно до зазначених кореспонденцій суми відображались на рахунках Головної книги. У кінці звітного періоду записи дебетових і кредитових оборотів Головної книги підсумовувались, виводилось кінцеве сальдо, складався пробний баланс. Після закриття рахунків прибутків і збитків складався кінцевий баланс. У цій формі обліку всі рахунки фактично носили аналітичний характер, а синтетичні рахунки для узагальнення однорідної інформації не застосовують [96].

Суттєвим недоліком даної форми М.Я. Остап'юк, М.Р. Лучко, Й.Я Данків вважають необґрунованість господарських операцій 165 первинними документами [68, с.85]. Основним недоліком даної форми були мінімальні можливості для розподілу облікової праці, оскільки з книгами одночасно могла працювати тільки одна людина. Наприкінці XVII ст. Венеціанську форму змінила нова італійська. Її поява була викликана значним розвитком

господарств Італії, обґрунтованим зростанням і потребою поглиблення змісту економічної інформації. Тому в обліку почали використовувати синтетичні та аналітичні рахунки.

Синтетичний облік проводили тільки у Головній книзі, а облік за аналітичними рахунками – у допоміжних книгах. Починаючи з цієї форми, у бухгалтерському обліку набув узвичаєння дворівневий аналітичний поділ: факти господарської діяльності систематизують у реєстрах аналітичного обліку і на синтетичних бухгалтерських рахунках. Дані з допоміжних книг аналітичного обліку підсумовували і порівнювали з даними відповідних рахунків Головної книги, забезпечуючи тим самим контрольні функції. Як стверджує Я.В. Соколов «взаємозвірка результатів хронологічного та систематичного запису – гарантія правильності реєстрації, а можливість огляду операцій за день, тиждень, дає багатий матеріал для аналізу» [97, с.322].

Меморіально-касова (німецька) форма обліку, почала застосовуватись в цій країні з другої половини XVIIIст. У ній з'явилися первинні документи, інформація з яких переносилась у два журнали: касовий журнал – для реєстрації касових оборотів і меморіал – для відображення інших оборотів. Було застосовано новий порядок заповнення Головної книги, зміст якого полягав у заповненні щомісячного касового журналу та меморіалу, з яких проводили вибірку за кореспондуючими рахунками для складання місячного збірного журналу. На підставі цього вибирання і складалася Головна книга з підсумками за місяць, допоміжні книги вели у звичайному порядку.

Меморіально-ордерна форма бухгалтерського обліку (1928–1930 рр.) розроблена на базі контрольно-шахової форми. Меморіально-ордерна форма рахівництва отримала свою назву від меморіального ордера, яким завершується опрацювання первинних документів. Суть і зміст цієї форми ґрунтується на складанні меморіальних ордерів із зазначенням у них кореспондуючих рахунків, на яких повинні бути відображені господарські операції.

Меморіальний ордер складається на кожну господарську операцію. Якщо група господарських операцій об'єднана в зведеному документі, то

меморіальний ордер складається на групу операцій. У меморіальному ордері необхідно вказати бухгалтерську проводку, дату її складання та суму. Меморіальний ордер може складатися у вигляді окремого документа. У деяких випадках на бланках передбачається місце для меморіального ордера або на документах робиться відповідний відбиток штампом.

Ця форма характеризується застосуванням книг для ведення синтетичного обліку і карток – для аналітичного обліку. Головною ознакою даної форми є реєстрація меморіальних ордерів у хронологічному реєстрі синтетичного обліку (реєстраційному журналі) (рис. 2.1).

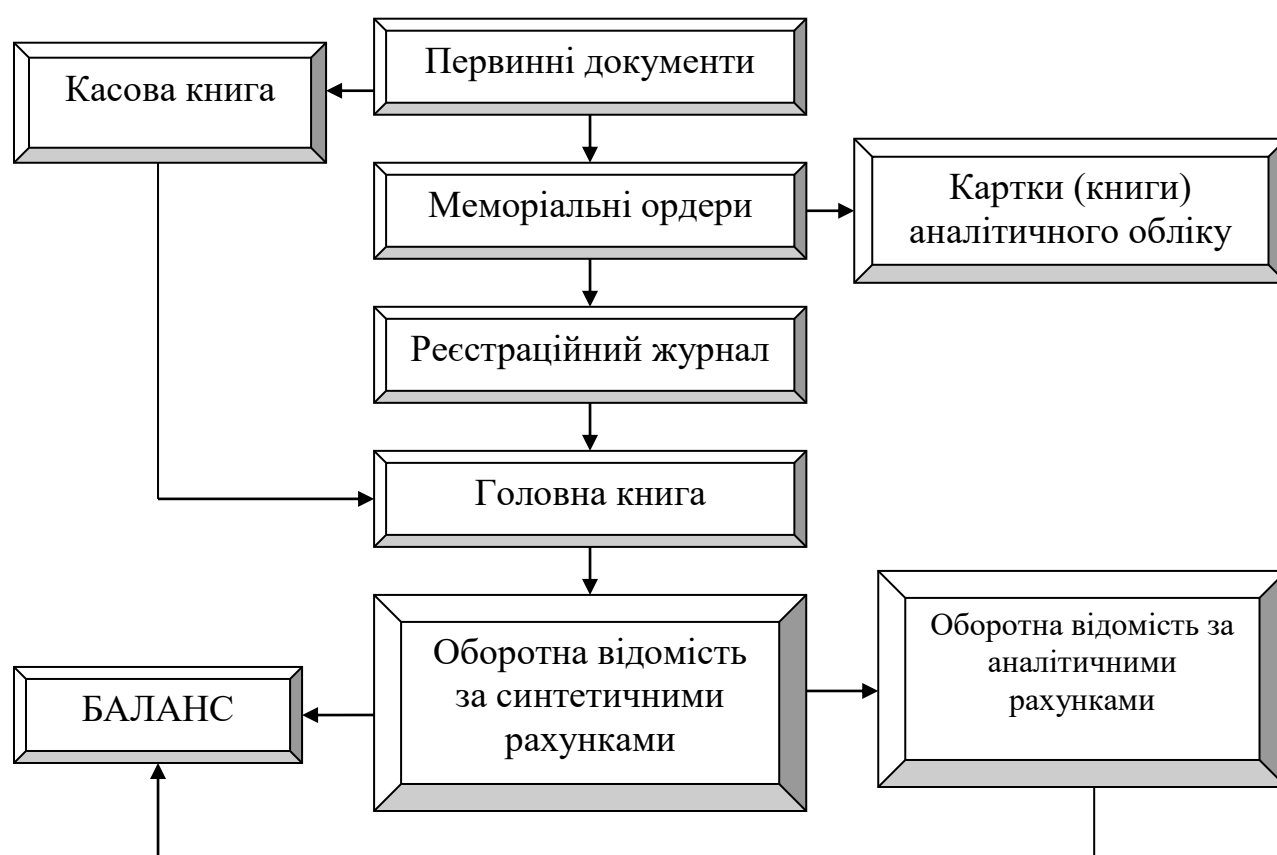

Рис. 2.1. Схема меморіально-ордерної форми обліку

При меморіально-ордерній формі обліку перевірені та прийняті до обліку документи систематизуються за датами здійснення операцій та оформляються меморіальними ордерами – накопичувальними відомостями, яким присвоюються постійні номери. Ось список цих орденів:

- меморіальний ордер 1 – накопичувальна відомість за касовими операціями;
- меморіальний ордер 2 – накопичувальна відомість по руху коштів на бюджетних поточних рахунках;
- меморіальний ордер 3 – накопичувальна відомість по руху коштів на поточних рахунках по позабюджетних коштах;
- меморіальний ордер 4 – накопичувальна відомість за розрахунками чеками з лімітованих книжок;
- меморіальний ордер 5 – звіт розрахункових відомостей із заробітної плати та стипендій;
- меморіальний ордер 6 – накопичувальна відомість за розрахунками з різними установами та організаціями;
- меморіальний ордер 7 – накопичувальна відомість за розрахунками в порядку планових платежів;
- меморіальний ордер 8 – накопичувальна відомість за розрахунками з підзвітними особами;
- меморіальний ордер 9 – накопичувальна відомість з вибуття та переміщення основних засобів;
- меморіальний ордер 10 – накопичувальна відомість з вибуття та переміщення матеріальних і швидкозношуваних предметів;
- меморіальний ордер 11 – звіт накопичувальних відомостей по приходу продуктів харчування;
- меморіальний ордер 12 – звіт накопичувальних відомостей по витраті продуктів харчування;
- меморіальний ордер 13 – накопичувальна відомість по витраті матеріалів;
- меморіальний ордер 14 – накопичувальна відомість нарахування доходів за спеціальними коштами;
- меморіальний ордер 15 – звіт відомостей за розрахунками з батьками за утримання дітей.

Характерна особливість цієї форми обліку: надходять до бухгалтерії документи протягом певного періоду накопичуються і реєструються в групіровочних і накопичувальних відомостях по групах однорідних господарських операцій. На підставі згрупованих документів кожна бухгалтерська проводка оформляється окремим меморіальним ордером, до якого прикріплюються всі пов'язані з даною проводкою документи, як первинні, так і зведені. У меморіальному ордері вказуються його номер, короткий зміст операцій, дебет і кредит рахунків, сума операцій (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Меморіальний ордер

Підстава (посилання на документи або зміст)	По дебету	По кредиту	Сума
1	2	3	4

Синтетичний облік при меморіально-ордерній формі ведуть в двох регістрах – в Реєстраційному журналі і Головній книзі.

Сформовану у меморіальних ордерах інформацію переносили у систематичний реєстр синтетичного обліку – Головну книгу. Технічно за дебетом рахунка показували кореспондуючі рахунки, що кредитуються, а за кредитом – рахунки, що дебетуються. Наприкінці місяця дебетові й кредитові обороти кожного рахунка переносили в оборотну відомість синтетичних рахунків, у якій визначали їх залишки на кінець місяця. Підсумки оборотів усіх рахунків порівнювали із загальним підсумком реєстраційного журналу. За цією формою ведення аналітичного обліку передбачалося у картках, записи до яких робилися безпосередньо з первинних документів.

Аналітичний облік при меморіально-ордерній формі ведеться переважно на картках або одночасно на картках і в книгах. Записи в регістри аналітичного обліку роблять безпосередньо з первинних або зведених документів, які додаються до меморіальних ордерів. Після закінчення місяця на рахунках аналітичного обліку підраховують підсумки сум оборотів і складають оборотні відомості.

Оборотні відомості за синтетичними і аналітичними рахунками взаємно звіряються. Обороти по дебету і кредиту синтетичних рахунків зіставляють із сумою обороту в журналі реєстрації меморіальних ордерів. Після звірки та контролю складають бухгалтерський баланс та інші звітні таблиці.

Меморіально-ордерна форма бухгалтерського обліку визначається такими ознаками: кількістю, структурою і зовнішнім виглядом облікових реєстрів, послідовністю зв'язків між документами і реєстрами, а також між самими реєстрами і способом запису в них.

Меморіально-ордерна форма обліку мала суттєві недоліки: складання великої кількості документів; багаторазовість записів господарських операцій; роз'єднаність синтетичного і аналітичного обліку; віднесення значного обсягу робіт на кінець місяця, що зумовлює нерівномірність завантаження облікових працівників.

Не можливо погодитись з думкою А. А. Бойчука, М. С. Лисяка про те, що «в умовах використання сучасної обчислювальної техніки, досконалих програмних продуктів меморіально-ордерна форма є доцільною і ефективною» [12, с.66], оскільки під час розробки сучасних програм з автоматизації облікового процесу («1С: Бухгалтерія 7.7», «Торг_Інфо», «Універсал 5.1», «SMarket 4.0», «D+», «X_Door 2» тощо) використовується журнально-ордерна концепція їх побудови.

Отже, меморіально-ордерна форма бухгалтерського обліку відрізняється суворою послідовністю облікового процесу, простотою і доступністю облікової техніки, широким використанням стандартних форм аналітичних реєстрів, лічильно-клавішних машин, копіювального способу реєстрації. Однак їй притаманні суттєві недоліки: складання великої кількості меморіальних ордерів, дублювання одних і тих же даних в різних облікових реєстрах. До того ж роздільне ведення синтетичних і аналітичних облікових реєстрів призводить до відставання аналітичного обліку від синтетичного.

2.2. Форма обліку Журнал-Головна і її застосування на підприємствах

Багатожурнальна (французька) форма обліку відрізнялася від німецької тим, що у ній замість меморіалу хронологічних записів безгрошових операцій вели декілька журналів такого ж типу, наприклад, журнал закупівель, журнал продажу, журнал заготівель і т. ін. [98]. У всьому іншому ця форма не відрізнялася від німецької. Допоміжні книги, збірний журнал і щомісячну Головну книгу заповнювали у тій же послідовності, що й за німецької форми. Дана форма застосовувалася з середини XIVст. Форма Журнал-Головна (американська) з'явилася на початку XIXст. та набула поширення в усьому світі завдяки своїй практичності. Особливість її полягає в тому, що синтетичний облік ведеться в одній книзі хронологічних та систематичних записів (Журнал-Головна). На думку Я.В. Соколова ця форма «повинна була протистояти тенденціям відмирання хронологічного запису» [97, с.105].

Основна особливість її полягає в тому, що синтетичний облік ведеться в одній книзі хронологічних систематичних записів, що має назву «Журнал-Головна» – від назви головного реєстра. Особливість такої форми обліку полягає у поєднанні хронологічного (перші чотири графи) і систематичного обліку за синтетичними рахунками в один – журнал реєстрації операцій і Головну книгу. Ліва частина книги має чотири графи, які відображають хронологічну реєстрацію проведених операцій, ця частина книги замінює реєстраційний журнал. Права частина книги, поділена на ряд подвійних граф, призначених для систематизації зареєстрованих господарських операцій за дебетом і кредитом відповідних синтетичних рахунків. Ця частина книги замінює Головну книгу.

Внизу кожної сторінки книги Журнал-головна записують підсумки загальної суми обороту, а також дебетових і кредитових оборотів за синтетичними рахунками. Сума оборотів за дебетом усіх синтетичних рахунків повинна дорівнювати підсумкам оборотів за кредитом.

При застосуванні форми обліку Журнал-Головна, складати оборотну відомість за синтетичними рахунками не потрібно тому, що підсумки оборотів за дебетом і кредитом рахунків, а також рівність залишків рахунків порівнюють у самій книзі.

Першим рядком у Журналі-Головній записується сальдо на початок місяця в розрізі синтетичних рахунків. Після відображення всіх господарських операцій підраховують обороти за рахунками та виводять сальдо.

Аналітичний облік за цієї форми ведеться в книгах чи на картках. Крім того, при журнально-ордерній формі обліку ведуться інвентарні картки або книги обліку об'єктів основних засобів, картки або відомості обліку витрат на виробництво по калькульованих об'єктів, а також сортові (сальдові або оборотні) відомості по обліку готових виробів.

За допомогою оборотних відомостей встановлюється взаємозв'язок між синтетичними та аналітичними рахунками. Підсумки оборотних відомостей звіряються з оборотами та сальдо за відповідними синтетичним рахунком. Журнал-Головна є джерелом даних для складання балансу (рис. 2.2).

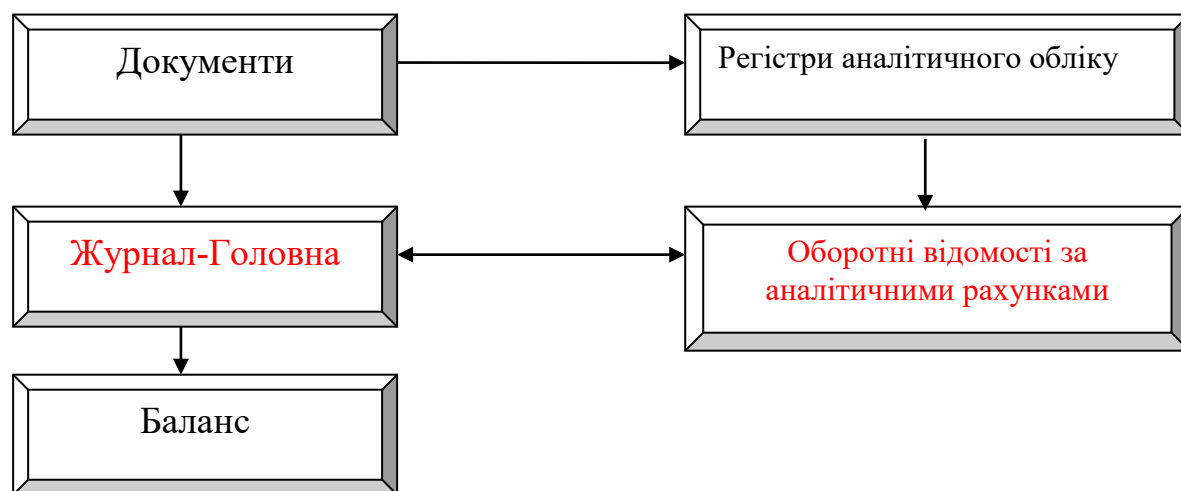

Рис. 2.2. Схема ведення записів у формі Журнал-Головна

При застосуванні американської форми сума за кожною простою операцією записується тричі: в графу оборотів, за дебетом одного та за кредитом іншого рахунку. За складної операції сума обороту, що дебетується та

кредитується, розділяється, але підсумкові суми дебетового та кредитового оборотів мають бути однаковими. У книзі виводять початкові, кінцеві сальдо за рахунками та обороти. Потім, на підставі документів, складають меморіальні ордери, які є підставою для запису в Журнал-Головну. Далі меморіальні ордери разом із документами передають для запису проведених операцій за аналітичними рахунками. Щомісяця на підставі них складають оборотні відомості та здійснюють звірку записів аналітичного обліку із синтетичними рахунками.

На підставі документів, складали журнали, на основі них Журнал-Головну. Журнали разом з документами передавали для запису проведених операцій за аналітичними рахунками. На їх підставі складали оборотні відомості тим самим проводячи звірку записів аналітичного обліку із синтетичними рахунками. При застосуванні цієї форми сума за кожною простою операцією записувалася: в графу оборотів, за дебетом одного та за кредитом іншого рахунка. У книзі виводили початкові та кінцеві сальдо за рахунками та обороти, на основі яких складали оборотний баланс.

Форму Журнал-Головна можна застосовувати лише на підприємствах з невеликою кількістю синтетичних рахунків, тобто на невеликих за обсягом діяльності та нескладною технологічною структурою.

Головною перевагою цієї форми є простота та наочність, коли досить легко можна проконтролювати сутність кожної операції та дотримання принципу подвійного запису. Форму Журнал-головна досить широко застосовували на невеликих за обсягом сільськогосподарських підприємствах, підприємствах та організаціях споживчої кооперації, у бюджетних установах.

Проте, недоліками форми Журнал-головна є значна кількість операцій, коли виникає необхідність їх попереднього групування, визначення кореспондуючих рахунків. Крім того, цю форму можна ефективно застосовувати, якщо рахунки вміщують на одному розвороті книги, тобто коли їх кількість не перевищує 20 рахунків.

Журнал-головна є однією з найпростіших форм ведення бухгалтерського обліку. Відтепер в Україні такий реєстр, але під назвою «книга обліку господарських операцій», успішно використовується малими підприємствами. Порядок ведення малими підприємствами або суб'єктами малого підприємництва (СМП) обліку за спрощеною системою регулюють «Вказівки про склад і порядок заповнення облікових реєстрів малими підприємствами», затверджені наказом Мініну України від 31.05.1996 р. № 112.

2.3. Принципи побудови журнально-ордерної форми бухгалтерського обліку

Журнально-ордерну форму бухгалтерського обліку науковці [98] оцінюють, як результат добору найпрогресивніших за економічністю й технічним удосконаленням прийомів, напрацьованих бухгалтерським обліком за весь час існування, а також результатом творчого пошуку вчених і практиків. Міністерство фінансів СРСР у 1949 р. рекомендувало підприємствам всіх галузей промисловості типові реєстри журнально-ордерної форми бухгалтерського обліку. На основі розроблення єдиного Плану рахунків бухгалтерського обліку цим органом було розроблено Типові реєстри журнально-ордерної форми бухгалтерського обліку, що дало можливість впровадження на всіх галузях народного господарства, що сприяло вважати її єдиною журнально-ордерною формою рахівництва (1960 р.).

Вперше ця форма була описана в 1952 р як найбільш прогресивна в умовах ручного способу ведення бухгалтерського обліку, а її поява завершило собою етап розвитку форм ручної реєстрації господарських операцій. При журнально-ордерній формі бухгалтерського обліку господарські операції записувалися в журналах-ордерах і різного роду накопичувальних і групіровочних відомостях, побудованих за шаховим принципом.

Перелік типових облікових реєстрів журнально-ордерної форми обліку мала два блоки. Перший блок включав 16 журналів-ордерів, біля 20 відомостей

і 15 розроблювальних таблиць. Він визначав склад Єдиної журнально-ордерної форми обліку і був призначений як для великих, так і для невеликих підприємств. Областю застосування першого блоку були підприємства та організації промисловості, будівництва, науки, постачання і збуту. Другий блок облікових реєстрів, який був рекомендований до застосування на невеликих підприємствах і організаціях, включав 8 журналів-ордерів і 6 відомостей.

Журнально-ордерна форма рахівництва незамінна в умовах ведення ручного обліку на великих підприємствах, де щодня відбувається величезна кількість операцій. Її незаперечна перевага полягає в тому, що вона дозволила ліквідувати подвійну запис технічно, і в той же час зберегти цей метод по суті. Недоліком журнально-ордерної форми часто називають її пристосованість тільки до ручної праці.

В основі журнально-ордерної форми бухгалтерського обліку лежать принципи накопичення і систематизації даних первинних документів в облікових реєстрах, які дозволяють забезпечити синтетичний і аналітичний облік засобів, джерел господарських операцій по всіх розділах бухгалтерського обліку. Це виключає необхідність складання меморіальних ордерів.

Журнально-ордерна форма обліку ґрунтується на кредитових ознаках побудови журналів ордерів і забезпечується принципами нагромадження в них усіх операцій (рис. 2.3).

Основними реєстрами цієї форми обліку є журнали-ордери. Вони являють собою вільні листи великого формату зі значною кількістю реквізитів. За змістовою формою та функціональним призначенням журнали-ордери являють собою аркуші-реєстри багатографної форми.

Відкриваються журнали-ордера на місяць на окремий синтетичний рахунок або на групу синтетичних рахунків. Кожному журналу-ордеру присвоюють певний постійний номер.

Запис в журнали-ордери проводять щодня або безпосередньо з первинних документів, або з допоміжних відомостей. Допоміжні відомості застосовуються звичайно в тих випадках, коли необхідні аналітичні показники складно

отримати безпосередньо в журналах-ордерах. Тому дані первинних документів попередньо групуються в відомостях, а їх підсумки потім переносяться в журнали-ордери.

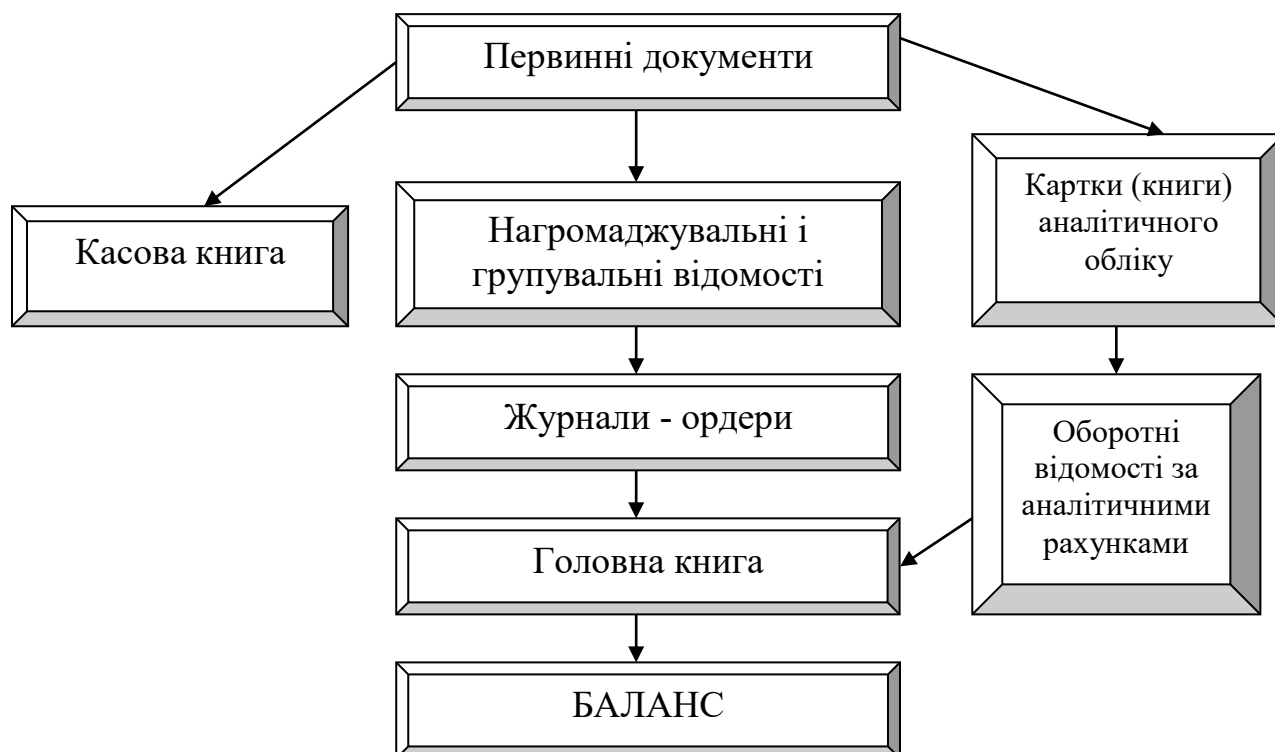

Рис. 2. 3. Схема журнально-ордерної форми обліку

В основу побудови журналів-ордерів і допоміжних відомостей покладено кредитовий оборот реєстрації господарських операцій, т. д. Дані первинних документів записуються тільки по кредиту відповідних рахунків з одночасним відображенням оборотів за дебетом кореспондуючих рахунків. Тим самим виключається дублювання оборотів по кореспондуючих рахунках. Підсумки за місяць кожного журналу-ордера показують загальну суму кредитового обороту рахунка, операції якого враховуються у цьому журналі, і суми дебетових оборотів кожного кореспондуючого з ним рахунку.

Для перевірки правильності записів у журналах-ордерах підраховують загальний підсумок за кредитом рахунка і записують його в журнал безпосередньо з документів. Отриманий результат звіряють з виведеними в окремих графах журналу підсумками по дебетуючих рахунках. Таке звіряння робить зайвим складання оборотних відомостей по журналам, в яких

синтетичний облік поєднується з аналітичним. Оборотні відомості складають лише по тих рахунках, в яких аналітичний облік ведеться самостійно.

Підсумкові дані журналів-ордерів в кінці місяця переносяться в Головну книгу.

Головна книга відкривається на рік і служить для узагальнення даних з журналів-ордерів, взаємної перевірки правильності зроблених записів по окремих рахунках і для складання сальдового бухгалтерського балансу. У ній записуються сальдо на початок місяця (року), обороти по дебету і кредиту рахунків і сальдо на кінець місяця (року) по кожному синтетичному рахунку.

Кредитовий оборот переносять в Головну книгу з відповідного журналу, обороти по дебету записують до книги з різних журналів-ордерів по кореспондуючих рахунках. Після перевірки оборотів виводиться сальдо на початок наступного місяця, яке записується у відповідній колонці Головною книги.

Для перевірки правильності записів у Головній книзі підраховують суми оборотів і сальдо за всіма рахунками. Суми дебетових і кредитових оборотів, а також дебетових і кредитових сальдо мають бути рівними.

Щодо самої журнально-ордерної форми обліку, то вважаємо, що вона пройшла гідну апробацію часом і її можна успішно використовувати й надалі не лише за ручного, але і за автоматизованого способу обробки облікової інформації.

Для синтетичного обліку витрат підприємства за журнальної форми обліку використовують Журнал 5 або 5 А, який складається із чотирьох розділів:

- 1) списання витрат періоду діяльності на фінансові результати;
- 2) нагромадження витрат з податку на прибуток, витрат фінансової та інвестиційної діяльності, інших витрат (кореспонденція дебет цих рахунків із кредитом відповідних рахунків (з журналів 1, 2, 3, 4, 6;
- 3) для Журналу 5 передбачено розділ III «Витрати діяльності», де дебет рахунків 20; 90-93; 99 кореспондує з кредитом рахунків 20; 22-26; 28; 39; 65; 66;

91 та інших; для Журналу 5А плюс додатково кореспонденція з кредитом рахунків 80-84) і розділ III Б “Витрати за елементами”, де дебет рахунків 80-84 вступає у кореспонденцію з кредитом рахунків 20; 22; 39; 65; 66 й іншими;

4) розділ 4 Журналу 5 або 5 А не пов’язаний безпосередньо з витратами (за винятком транспортно-заготівельних витрат). Тут фіксують аналітичні дані до рахунка 28 “Товари” [29].

Висловимо зауваження щодо назв розділу III Журналу 5 і розділу III А Журналу 5 А. За нашим переконанням, їх треба називати не витратами діяльності, а витратами на виробництво, іншу звичайну і надзвичайну діяльність. Таку пропозицію можна пояснити тим, що у цих розділах відображається кореспонденція за статтями витрат на рахунках 23 “Виробництво”, 90 “Собівартість реалізації”, 91 “Загальновиробничі витрати”, 92 “Адміністративні витрати”, 93 “Витрати на збут”, 94 “Інші витрати операційної діяльності”.

Проте, в Журналі 5 або 5 А відображають лише поточні витрати, а капітальні витрати, пов’язані з капітальним будівництвом, придбанням (виготовленням) необоротних активів, формуванням біологічних активів в синтетичному вигляді фіксують у Журналі 4 (розділ II), а в аналітичному вигляді – у Відомості 4.1 аналітичного обліку капітальних інвестицій за субрахунками і окремими показниками до них. Тут доречно звернути увагу на те, що (і про це пишуть багато дослідників) до Журналу 5 або 5 А варто було б мати хоч би декілька Відомостей аналітичного обліку витрат підприємства. На наш погляд, це могли б бути наступні Відомості аналітичного обліку витрат: 1) витрати на виробництво (ф. 5.2); 2) собівартості реалізації та витрати збут (ф. 5.3); 3) на іншу операційну діяльність ((ф. 5.4); 4) на фінансову та інвестиційну діяльність (ф. 5.5); 5) на надзвичайну діяльність (ф. 5.6) [29].

Синтетичний і аналітичний облік доходів підприємства ведуть в журналі 6, який має два розділи:

1) кореспонденція кредиту рахунків 70-76; 79 з дебетом рахунків 10-16; 19; 20; 22-26; 28; 30; 31; 33-37; 42; 44; 48-53; 55; 60-66; 68; 69; 70-76; 97;

2) аналітичні дані про доходи за їх статтями (19 статей, що входять певним чином до п'яти розділів).

Щодо Журналу 6, то, на нашу думку, як у випадку з Журналом 5 або 5А, доцільно запровадити низку відомостей аналітичного обліку доходів від: реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) (ф. 6.1); іншої операційної діяльності (ф. 6.2); фінансової та інвестиційної діяльності (ф. 6.3); надзвичайної діяльності (ф. 6.4) [29].

За журнально-ордерної форми обліку (до 2001 р.) для обліку витрат підприємства використовували журнали-ордери 10/2 та 10/3, а для обліку доходів – журнал-ордер 11 і відповідні відомості аналітичного обліку до нього (ф. 11 а; 11 б; 11 в; 11 г).

Підприємства агропромислового комплексу України продовжують вести облік за журнально-ордерною формою, пристосувавши належним чином колишні форми журналів-ордерів до Плану рахунків зразка 1999 р. [53].

Водночас, сільськогосподарські підприємства, що працювали за журнально-ордерною формою обліку щодо витрат підприємства використовували відповідні основні реєстри (табл. 2.2) [71, с. 186-187].

З даних таблиці 2.2 видно, що журнал-ордер 10 (журнал-ордер 10/2) забезпечував узагальнення даних щодо виробничих витрат на рівні синтетичних рахунків, а книги 10 а, 10 б та відомості 10 в, 10 г, 10 д, 10 е – на рівні аналітичних рахунків, що дозволяли отримувати найповнішу деталізацію про витрати підприємства за місяць і з початку року. Така деталізація є особливо цінною для проведення аналізу господарсько-фінансової діяльності, внутрішньогосподарського (внутрішньо фірмового) контролю за виробничими і невиробничими витратами, а також для планування та моделювання витрат підприємства.

Щодо облікових реєстрів, де відображались доходи підприємства, за журнально-ордерною формою, то вони перелічені в таблиці 2.3 [71, с. 151].

Таблиця 2.2

Облікові реєстри, пов'язані з витратами підприємств за журнально-ордерною формою обліку (на матеріалах сільськогосподарських підприємств)

Номер облікового реєстру	Назва облікового реєстру
10	Журнал-ордер (за кредитом рахунків виробничих витрат і т. д.). Згодом журнал-ордер 10 був поділений на три частини: 10/1 – облік запасів, 10/2 – облік виробничих витрат, 10/3 – облік оплати праці та відрахувань.
10а	Книга обліку витрат і виходу продукції рослинництва
10б	Книга обліку витрат і виходу продукції тваринництва
10в	Відомість "Зведений облік витрат за допоміжним, промисловим і непромисловим виробництвами і господарствами"
10г	Відомість "Загальнопромислові витрати рослинництва"
10д	Відомість "Загальнопромислові витрати тваринництва"
10е	Відомість "Загальногосподарські витрати, витрат майбутніх періодів і резерв наступних платежів"

Таблиця 2.3

Облікові реєстри, пов'язані з доходами підприємств за журнально-ордерною формою обліку (на матеріалах сільськогосподарських підприємств)

Номер облікового реєстру	Назва облікового реєстра
11	Журнал-ордер за кредитом синтетичних рахунків: 45 "Товари відвантажені, виконані роботи і послуги"; 46 "Реалізація"; 64 "Розрахунки із заготівельними організаціями" (за Планом рахунків, що діяв до 2000 р.).
11а	Відомість "Реалізації продукції, товарно-матеріальних цінностей і послуг" – узагальнюючий місячний реєстр аналітичного обліку реалізації продукції та розрахунків з покупцями. Цю відомість відкривають на кожну групу товарно-матеріальних цінностей і послуг, а також переносять дані з відомостей 11 в й 11 г.
11б	Відомість за рахунком 46 "Реалізація" (зведені дані нарастаючими підсумками з початку року). Відкривається, як і відомість 11 а, щомісячно.
11в	Відомість "Реєстр документів з реалізації сільськогосподарської продукції"
11г	Відомість "Реєстр документів з реалізації продукції, матеріалів і послуг"

Дані таблиці 2.3 свідчать про те, що процес реалізації товарно-матеріальних цінностей, робіт, послуг – досить складний процес, який потребує вичерпної інформації за видами, групами, назвами і каналами реалізації; натуральною і заліковою масами; цінами та якістю; платниками і видами дебіторської заборгованості тощо.

Синтетичний облік доходів від реалізації продукції, робіт, послуг до 2000 р. здійснювався на синтетичному рахунку 46 "Реалізація".

Вітчизняні вчені-економісти, неодноразово визначали унікальність цього рахунку, яка полягає в тому, що на ньому можна було постійно відстежувати співвідношення витрат (дебет рахунка) і доходів (кредит рахунка), пов'язаних з реалізацією продукції, товаро-матеріальних цінностей, робіт, послуг.

Нині така унікальність, на жаль, втрачена, а операції пов'язані безпосередньо з реалізацією облікують аж на чотирьох синтетичних рахунках: 70 “Доходи від реалізації”, 71 “Інший операційний дохід”, 74 “Інші доходи”, 90 “Собівартість реалізації” та на одному синтетичному рахунку дотично: 93 “Витрати на збут”.

Бухгалтерський баланс та інші форми звітності складають за даними Головної книги, журналів-ордерів і допоміжних до них відомостей.

При використанні журнально-ордерної форми обліку відпадає необхідність у складанні шахової контрольної відомості і шахового балансу, а також балансу оборотів за рахунками. Застосування журнально-ордерної форми бухгалтерського обліку дозволяє значно зменшити трудомісткість обліку за рахунок поєднання в одному реєстрі синтетичного й аналітичного обліку, систематичної і хронологічної записів, скасування низки записів. Дана форма обліку підвищує контрольне значення обліку та полегшує складання звітів. До недоліків журнально-ордерної форми обліку слід віднести складність і громіздкість побудови журналів-ордерів, орієнтованих на заповнення даних вручну і утрудняють механізацію обліку.

2.4. Організація обліку за простою формою

Здійснення основних принципів організації роботи бухгалтерського апарату на основі раціонального побудови облікового процесу забезпечує чіткість виконання бухгалтерських робіт, впорядковує діяльність кожного з працівників, підвищує їх персональну відповідальність за стан обліково-

аналітичної роботи на закріплених за ними ділянках. Це в свою чергу значно прискорює підготовку об'єктивних даних про результати виробничо-фінансової діяльності підприємства та підвищує їх достовірність з метою розробки більш обґрунтованих управлінських рішень.

В даний час ринкові відносини стрімко розвиваються, в зв'язку з цим виникає необхідність приймати своєчасні управлінські рішення, для чого потрібна правдива і точна інформація, яку можна отримати, маючи добре налагоджений бухгалтерський облік. Для успішної діяльності малих підприємств дуже важливо сформувати ефективну облікову систему, причому обмеженість фінансових і трудових ресурсів визначає специфіку побудови і роботи бухгалтерської служби організації, а також визначає форму ведення обліку, яка залежить від застосовуваної системи оподаткування [36]

Як відмічає Васільєва Л.М. організація – це один із найбільш відповідальних етапів створення підприємства та підготовки його до ефективної діяльності. Для того, щоб процес організації бухгалтерського обліку відбувся, потрібно щоб власник підприємства застосовував заходи, які були б направлені на забезпечення реєстрації фактів господарського життя, їх узагальнення з метою отримання необхідної інформації для складання звітності та прийняття управлінських рішень. Провести свої заходи він може лише через головного бухгалтера, якому делегує відповідні повноваження [21].

М. В. Кужельний та С. О. Левицька відмічають, що організація обліку – це «...система умов та елементів побудови облікового процесу з метою отримання достовірної та своєчасної інформації про господарську діяльність підприємства, здійснення контролю за раціональним використанням виробничих ресурсів...» [45]. На думку авторів, в сучасних умовах розвитку ринкової економіки в країні являє собою «пошук раціональної системи відображення операцій і результатів діяльності з урахуванням економіко-організаційних особливостей підприємства, результати впровадження якої гарантують достовірність інформації, її повноцінність для прийняття оперативних та стратегічних рішень» [45].

Відповідно до ст. 8 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» відповідальність за організацію бухгалтерського обліку несе власник (власники) або уповноважений орган (посадова особа), який здійснює керівництво підприємством відповідно до законодавства та установчих документів. Отже, суб'єктами організації бухгалтерського обліку є власник підприємства або уповноважений ним орган (посадова особа), який здійснює керівництво підприємством відповідно до установчих та інших розпорядчих документів, а також головний бухгалтер (або особа, на яку покладено обов'язки ведення бухгалтерського обліку) підприємства. Відмітимо, що суб'єкти бухгалтерського обліку – бухгалтерська служба на чолі з головним бухгалтером або особа, на яку покладено обов'язки ведення бухгалтерського обліку на підприємстві [36].

Організація бухгалтерського обліку складається з 3 взаємозалежних етапів (рис. 2.4).

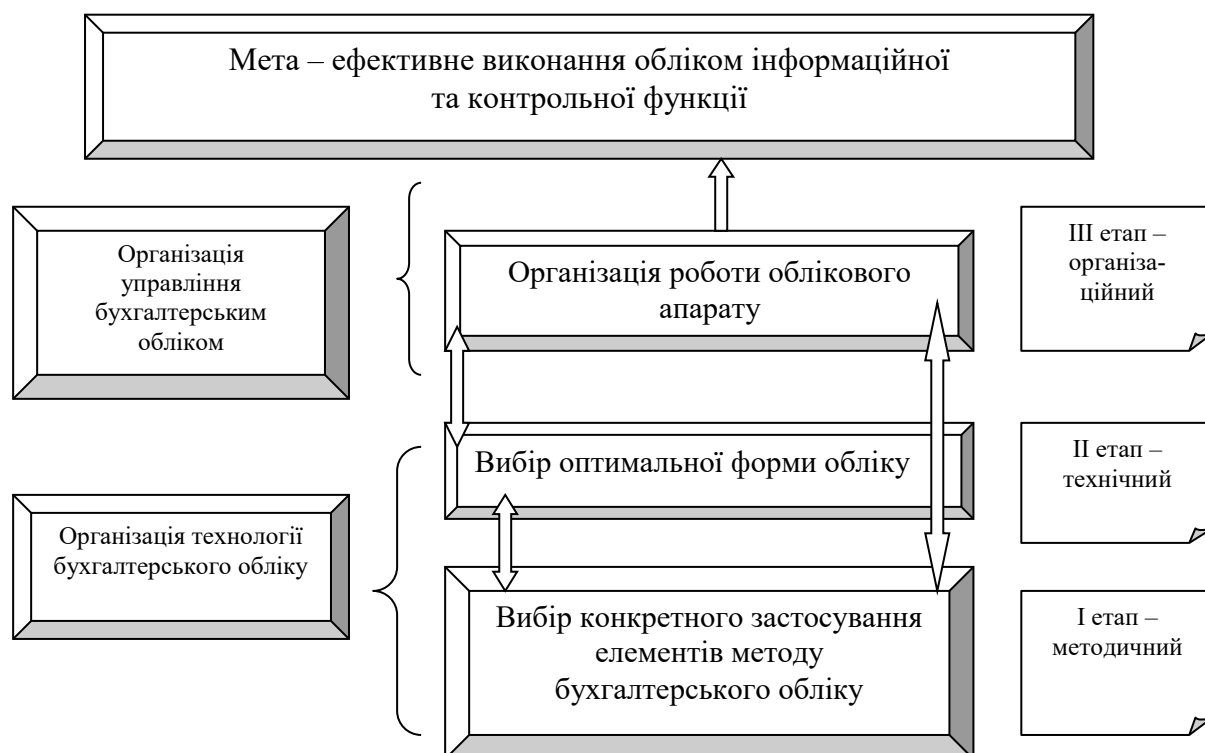

Рис. 2.4. Етапи організації бухгалтерського обліку

З прийняттям Податкового кодексу України [73] у 2011 р. виділено окрему категорію юридичних осіб – суб'єктів малого підприємництва (платників єдиного податку 4 групи за ставкою 5%, що не є платниками ПДВ, і юридичних осіб, що наведені в п. 154.6 ст. 154 ПКУ). Для даних підприємств було запропоновано більш спрощений механізм організації бухгалтерського обліку, а саме – надано право ведення спрощеного обліку доходів і витрат для складання фінансової звітності. Міністерство фінансів України наказом № 422 від 25 червня 2003 р. затвердило “Методичні рекомендації по застосуванню регістрів бухгалтерського обліку малими підприємствами”. Рекомендаціями передбачено, що малі підприємства можуть використовувати просту і спрощену форми бухгалтерського обліку, але вони дещо різняться від раніше прийнятих у 1996 р.

Проста форма застосовується в разі, коли суб'єкт господарювання не має основних засобів, розрахунки з контрагентами ведуться відразу (відсутні заборгованості на кінець періоду), відсутні перехідні залишки (наприклад, немає незавершеного виробництва).

Проста форма бухгалтерського обліку застосовується малими підприємствами з незначним документообігом (кількістю господарських операцій за місяць не більше 300), які здійснюють діяльність з виконання не матеріаломістких робіт і послуг. Проста форма бухгалтерського обліку передбачає використання Журналу обліку господарських операцій, що є комбінованим регістром та містить усі рахунки, які мале підприємство може обирати для застосування згідно зі спрощеним планом рахунків. Ведення Журналу не має суттєвих відмінностей порівняно з використанням Книги обліку господарських операцій. При необхідності записи господарських операцій продовжуються в вкладних аркушах до цього Журналу. Для аналітичного обліку розрахунків з оплати праці, з дебіторами і кредиторами малі підприємства використовують. Відомість 3-м, підсумкові дані якої (без повторення записів, що здійснюються в Журналі безпосередньо з первинних

документів) заносяться в Журнал обліку господарських операцій із зазначенням в графі 3 «Відомості 3-м».

В Журналі записи здійснюються на підставі первинних та зведених облікових документів, відомостей про нарахування заробітної плати, амортизацію і з відображенням суми операції на рахунках бухгалтерського обліку.

Первинні документи (розрахунки), що послужили підставою для записів у журналі, що додаються нумеруються в порядку записів з поміткою «Документи до Журналу обліку господарських операції за_місяць 20_р.». Журнал ведеться щомісячно.

Поряд з Книгою обліку фактів господарської діяльності (форма К-1) для обліку розрахунків по оплаті праці з працівниками (а також з податку на доходи фізичних осіб і т. д.) треба вести також відомість обліку заробітної плати за затвердженою формою (форма В- 8). Крім того, ведеться касова книга, особові рахунки і т.д.

Форма з використанням реєстрів малого підприємства застосовується організаціями, у яких є власні основні засоби та інші товарно-матеріальні цінності, а також провідними розрахунки з подальшою або попередньою оплатою.

При цьому в обліку використовуються лише кілька бухгалтерських рахунків, які об'єднують окремі групи рахунків.

Застосовуються в якості облікових реєстрів для обліку майна і джерел його утворення відомості, які складаються для обліку операцій по одній групі використовуваних бухгалтерських рахунків на підставі первинних документів: В-1 - В-8, також застосовується для узагальнення даних відомостей і перевірки шахова відомість (форма В- 9).

Сума по будь-якої операції записується у двох відомостях одночасно: в одній – за дебетом рахунка із зазначенням номера кредитованого рахунку (в графі «Кореспондуючий рахунок»), в іншій – за кредитом кореспондуючого рахунку і аналогічним записом номера дебетуємого рахунку. В обох відомостях

у графі «Зміст операції» робиться запис на підставі форм первинної облікової документації про суть здійсненої операції.

Залишки коштів в окремих відомостях повинні звірятися з відповідними даними первинних документів, на підставі яких були зроблені записи (касові звіти, виписки банків та ін.).

Узагальнення місячних підсумків фінансово-господарської діяльності малого підприємства, відображених у відомостях, проводиться у відомості (шахової) за формою В-9, на підставі якої складається оборотна відомість, що є підставою для складання бухгалтерського балансу підприємства.

Згідно зі ст. 28 Закону України «Про фермерське господарство» фермерське господарство веде бухгалтерський облік результатів своєї роботи і подає відповідним органам фінансову звітність, статистичну інформацію та інші дані, встановлені законодавством України [79]. Правові засади регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні визначає Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [36]. Згідно з цим Законом підприємство самостійно обирає форму бухгалтерського обліку як певну систему реєстрів обліку, порядку і способу реєстрації та узагальнення інформації в них з дотриманням єдиних засад, встановлених цим Законом, та з урахуванням особливостей своєї діяльності і технології оброблення облікових даних.

Серед дослідників існують різні думки щодо застосування форм обліку у фермерських господарствах. Н.А. Канцедал [41] вважає просту форму обліку без застосування подвійного запису прийнятною для застосування у господарствах сімейного типу, що займаються вузькоспеціалізованим виробництвом без залучення найманих працівників. Проста форма обліку з використанням подвійного запису пропонується для фермерських господарств із середньообліковою чисельністю працівників – не більше 10 осіб та площею землекористування до 100 га. В інших випадках, у разі відповідності підприємства критеріям віднесення до малих, пропонується застосовувати спрощену форму обліку, а при віднесенні до середніх та великих – форми

обліку, які розроблені для використання Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291 [72].

У своїй статті Скрипник С.В. розглядає більш детально Методичні рекомендації № 189 [67]. Згідно яких бухгалтерський облік фермерські господарства ведуть за «простою» формою. Методичні рекомендації № 189 [67]. Пропонують застосовувати цю форму у яких працюють власник голова члени його родини без залучення найманих працівників. Передбачає ведення обліку без подвійного запису. Фінансовий результат визначають порівнявши доходи і витрати згруповані за елементами відображення витрат – за фактом руху матеріальних ресурсів списують на виробництво за фактом купівлі а не в момент витрачання. При цьому основним регістром є Книга обліку доходів і витрат. Як свідчать національні стандарти П(С)БО 25 [76]. Вона не відповідає чинним вимогам і за цією формою фінансову звітність заповнити непросто. Крім того, фермерські господарства, які є платники єдиного податку або не платники ПДВ, мають право вести облік без використання подвійного запису.

О.А. Нестерук пропонує у фермерських господарствах вести Книгу обліку праці та її оплати, Журнал обліку коштів, Книгу обліку продукції й матеріально-виробничих запасів, Журнал обліку кредитів і розрахунків. Для визначення фінансового результату, ведення податкового обліку й складання податкової звітності, аналізу результатів діяльності запропонована Книга обліку доходів і витрат і Відомість фінансових результатів. Книга максимально пристосована для ведення податкового обліку й складання податкової звітності та дозволяє найбільш повно відбивати всі доходи й витрати господарства, вести детальний аналітичний облік доходів за різними джерелами їхнього надходження і витрат за кожною статтею витрат. Відомість фінансових результатів дозволяє визначити підсумок всієї діяльності селянського господарства, а також проаналізувати структуру доходів за видами діяльності й

витрат за статтями витрат [63]. Пропонована форма обліку не передбачає використання подвійного запису і за суттю є простою.

Так, Я.І. Костецький зазначає, що у невеликих фермерських господарствах зарубіжних країн облік ведуть за простою схемою, використовуючи лише Журнал реєстрації господарських операцій, а в інших – фермери щомісячно направляють в облікове агентство заповнені первинні документи і після їх оброблення одержують звіт. При такій постановці обліку у фермера відпадає потреба в економічному аналізі, який здійснюють ті ж агентства [44].

Слід також зазначити, що норма Методичних рекомендацій з організації та ведення бухгалтерського обліку в селянських (фермерських) господарствах щодо дозволу вести бухгалтерський облік за простою формою селянським (фермерським) господарствам без залучення найманих працівників згідно з Законом України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» не працює, адже в Законі застосування простої форми не пов'язане з залученням найманих працівників. Тобто навіть за наявності найманих працівників проста форма обліку без застосування подвійного запису може застосовуватись, якщо фермерське господарство відповідає зазначеним вище вимогам. В інших випадках фермерські господарства можуть використовувати форми обліку, які ґрунтуються на подвійному записі.

Так, серед програмних продуктів 1С для обліку на сільськогосподарських підприємствах призначені «1С: Предприятие 8. Управление сельскохозяйственным предприятием для Украины» (від 25 до 470 тис. грн залежно від чисельності автоматизованих робочих місць), «1С: Предприятие 8. Бухгалтерия сельскохозяйственного предприятия для Украины» (від 5 до 12 тис. грн), «1С: Предприятие 8. Бухгалтерия элеватора, мельницы и комбикормового завода для Украины» (від 8 до 20 тис. грн), «1С: Предприятие 8. Селекция в животноводстве. Свиноводство для Украины» (від 3 до 33 тис. грн), «1С: Предприятие 8. Молокозавод», «1С: Предприятие 8. Спутниковый мониторинг».

У зв'язку з цим І.Д. Ватуля та Л.О. Гладка пропонують під час застосування простої форми обліку для фермерських господарств використовувати Журнал обліку господарських операцій, який вести в редакторі електронних таблиць Excel з використанням формул для горизонтальних та вертикальних підрахунків [23].

Діагностика основного регістру простої форми обліку – Журналу обліку господарських операцій – дає змогу виділити такі незручності, що виникають при його використанні.

По-перше, спрощеним планом рахунків передбачено використовувати 27 рахунків, що не дозволяє розмістити 27 пар граф у присудку таблиці на одному розвороті. Це вимагає переносити таблицю по вертикалі.

По-друге, таблицю доводиться переносити і по горизонталі, бо на одному аркуші неможливо розмістити більше 20-25 рядків у підметі таблиці, тобто відобразити 20-25 господарських операцій. Таким чином, подвійне перенесення частин таблиці є незручним, що призводить до технічних труднощів у записі операцій. При їх відображенні збільшується кількість помилок, які полягають у записі сум в рядки іншого рахунку, а не того, який передбачений проведенням.

По-третє, така форма вимагає використання подвійного запису, тобто знання діючої в Україні методики відображення операцій на рахунках. Це, своєю чергою, незважаючи на незначний обсяг діяльності, не дає змогу вести облік без відповідної професійної підготовки керівнику і вимагає введення до штату підприємства посади бухгалтера.

По-четверте, у Журналі обліку господарських операцій не передбачено групування однакових видів господарських операцій, оскільки вони відображаються в хронологічному порядку їх здійснення. Це вимагає проведення вибірки потрібної інформації або ведення за потреби додаткових регістрів.

2.5 Ведення обліку за спрощеною формою

Нормативним документом, спрямованим на створення спрощеної системи обліку і звітності малого підприємства, є наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження спрощеного плану рахунків» від 19.04.2001 р. № 186. Цим наказом для суб'єктів підприємницької діяльності – юридичних осіб, які згідно з чинним законодавством є суб'єкт малого підприємства і складають фінансову звітність відповідно до норм П(С)БО 25, затверджено план рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій суб'єкта малого підприємства.

П(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва» прийнято для виконання п. 3 ст. 11 ЗУ ПБО та ФЗУ, згідно з яким «для суб'єкта малого підприємства і представництв іноземних суб'єктів підприємницької діяльності національними положеннями (стандартами) встановлюється скорочена за показниками фінансова звітність у складі балансу і звіту про фінансові результати» [76].

Першим нормативним документом, який регламентував спрощення у веденні обліку на малому підприємстві, був Лист Міністерства фінансів України від 27.09.1991 року, на підставі якого малим підприємствам дозволялося використовувати «Рекомендації по веденню бухгалтерського обліку і застосуванню облікових регістрів на малих підприємствах», згідно з додатком до Листа МФ СРСР від 02.07.1991 р. № 40 [90].

Зауважимо, що Рекомендації № 40 були комплексним документом, який відображав основи організації обліку на малому підприємстві, склад та порядок застосування плану рахунків і спрощених форм обліку, що стало початком формування спрощеної системи обліку та звітності. Зокрема, регламентувалися форми організації обліку малого підприємства, робочий план рахунків, два варіанти спрощеної форми бухгалтерського обліку, рекомендації щодо заповнення відповідних регістрів.

Малі підприємства України вели облік згідно з Рекомендаціями № 40 до кінця 1996 року, коли було прийнято «Вказівки про склад та порядок заповнення облікових регістрів малими підприємствами», затверджені наказом МФУ від 31.12.96 р. № 112. Порівняння Вказівок № 112 з Рекомендаціями № 40 доводило тотожність документів із незначними відхиленнями у деяких формулюваннях та доповненнях. Насамперед, доповнення стосувалися надання власнику або керівнику малого підприємства права ведення обліку, визначення кількості господарських операцій, що відбувалися, як критерію використання простої чи спрощеної форми обліку. Структура облікових регістрів не змінилася. Було запропоновано аналогічні регістри, з ідентичними назвами та номерами: від В-1 до В-9 для форми з використанням регістрів обліку майна, та «Книгу обліку господарських операцій» для простої форми, яка містила однакову кількість граф з ідентичними до Рекомендацій № 40 назвами. Решта регістрів також нічим не відрізнялися, за винятком збільшення на одну графу відомості обліку реалізації («з оплати») та на три графи відомості обліку заробітної плати. Шахова та оборотна відомості теж залишилися у списку регістрів.

Незмінною також залишилася структура робочого плану рахунків, за винятком відсутності номерів рахунків, призначених для обліку активів і джерел їх утворення. Також зауважимо некоректну назву Вказівок № 112, оскільки вони визначали не лише склад та порядок заповнення облікових регістрів, але й основи організації обліку на малому підприємстві.

Спроби поєднати спрощену систему оподаткування, обліку і звітності та спрощену форму обліку відбулися з прийняттям «Положення про спрощену форму бухгалтерського обліку суб'єктів малого підприємництва», затвердженого наказом МФУ від 30.09.1998 р. № 196, яке давало змогу суб'єктам малого підприємництва, що перейшли на сплату єдиного податку, використовувати форми обліку, визначені Вказівками № 112. Положенням № 196 було рекомендовано суб'єктам малого підприємництва, що обрали спрощену форму обліку, у разі наявності в них основних засобів, матеріальних

цінностей готової продукції та товарів для аналітичного обліку використовувати відомості В-1 та В-2 спрощеної форми обліку, а також порядок відображення в обліку і звітності нарахованих сум єдиного податку. Подальші редакції Положення № 196 мали за мету пристосувати Вказівки № 112 до обліку за діючим планом рахунків. Проте цим Положенням не передбачалося пристосування старих форм до вимог нової кореспонденції рахунків.

Для спрощеної системи обліку і звітності протягом 70–90-х років ХХ ст. була характерною незмінність одного з її елементів, а саме: фінансової звітності. Так, лише в 1998 р. для суб'єктів малого підприємництва запроваджено «Бухгалтерський звіт малого підприємства» у складі Балансу (форма № 1-м) та Звіту про фінансові результати (форма № 2-м) для квартальної звітності, а також Звіту про фінансово-майновий стан (форма № 3-м) – для річної. Це сприяло подоланню розбіжностей між обліковими регістрами, передбаченими Вказівками № 112, та новими формами звітності. Проте основне спрощення форм «Бухгалтерського звіту малого підприємства» полягало у скороченні їх показників шляхом об'єднання окремих статей форм звітності, передбачених для всіх, незалежно від розміру, підприємств.

У 1999 році малі підприємства подавали квартальну і річну звітність у складі Балансу (форма № 1-м) та Звіту про фінансові результати (форма № 2-м). Проте, суб'єктам малого підприємництва, які отримали свідоцтво про сплату єдиного податку, було дозволено не подавати квартальної звітності, якщо це не суперечило установчим документам підприємства.

Другий етап розвитку спрощеної системи обліку і звітності був перехідним етапом, який характеризувався застосуванням спрощених процедур до всіх елементів облікової системи малого підприємства. Основною ознакою спрощення було застосування нових форм обліку для малих підприємств та об'єднання рахунків типового Плану рахунків і статей звітності для всіх підприємств.

Починаючи з 2000 року – початку становлення національної облікової системи в Україні, виокремлюємо наступні два етапи розвитку спрощеної системи обліку і звітності: III етап – 2000-2010 – формування складових елементів спрощеної системи обліку та звітності відповідно до чинного законодавства; IV етап – 2011 - дотепер – зміна методики визначення фінансових результатів суб'єкта малого підприємництва, що спричинило внесення змін до складових елементів спрощеної системи обліку та звітності, зокрема до спрощеного Плану рахунків, Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва та появу нових складових (Спрощений фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва та Методичних рекомендацій № 720).

Початком третього етапу розвитку спрощеної системи обліку і звітності стало затвердження наказом МФУ від 25.02.2000 року П(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва», яким регламентувалося дві форми звітності для малих підприємств: Баланс (форма № 1-м) та Звіт про фінансові результати (форма № 2-м) [29]. Порівняння структури форми № 1-м і № 2-м, запропонованих П(С)БО 25 з відповідними формами Балансу (форма № 1) та Звіту про фінансові результати (форма № 2), які регламентувалися П(С)БО 2 [62] та П(С)БО 3 [74] та використовувалися всіма підприємствами показало їх тотожність. Проте порівняння показників розділів балансу малого підприємництва свідчить про їхнє зменшення шляхом об'єднання окремих статей Балансу форми № 1.

Перша редакція форми № 2-м звіту про фінансові результати демонструє, що вона була побудована шляхом об'єднання статей розд. I «Фінансові результати» Звіту про фінансові результати форми № 2 та вилучення таких проміжних показників як: валовий прибуток(збиток), фінансові результати від операційної діяльності, фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування, фінансові результати від звичайної діяльності. Розділ II «Елементи операційних витрат» звіту форми № 2-м був аналогічним такому ж розділу Звіту про фінансові результати для інших підприємств. Проте, на

відміну від звіту форми № 2, у ньому не було розд. III «Розрахунок показників прибутковості акцій».

У 2001 році внаслідок внесення змін до П(С)БО 25 було змінено форму Звіту про фінансові результати. Зміни стосувалися як структури звіту, так і порядку відображення у ньому доходів та витрат. Відбулося об'єднання першого та другого розділів попередньої форми звіту та перегруповання статей, внаслідок чого у новій формі спочатку відображають доходи, а потім витрати за економічними елементами та видами діяльності (звичайною та надзвичайною). Зокрема, відбулася заміна статей «Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)» та «Інші операційні витрати» на статті, які відображали витрати виробництва (обігу) за елементами операційних витрат і статтю «Збільшення (зменшення) залишків незавершеного виробництва і готової продукції».

Порівняння другої редакції форми № 2-м та форми № 2 Звіту про фінансові результати, що, відповідно, визначалися П(С)БО 25 та П(С)БО 3 [75; 77], демонструє суттєві відмінності у структурі цих форм. На відміну від форми № 2 звіту, що була регламентована П(С)БО 3 та складена на підставі групування доходів і витрат за видами діяльності (операційна, фінансова, інша звичайна), у формі № 2-м доходи групувалися за видами діяльності, а операційні витрати – за елементами. Для того, щоб уникнути такої невідповідності, у формі № 2-м передбачався спеціальний рядок 080 «Збільшення (зменшення) залишків незавершеного виробництва і готової продукції». Він давав змогу опосередковано врахувати вплив собівартості реалізації на фінансовий результат, щоб пов'язати по елементні витрати, які містили вартість реалізованої продукції, з постатейними доходами.

Нормативними документами, що завершили формування спрощеної системи обліку і звітності малого підприємства, є «Методичні рекомендації по застосуванню регістрів бухгалтерського обліку малими підприємствами» від 25.06.2003 р. № 422 та «Методичні рекомендації по застосуванню регістрів бухгалтерського обліку малими підприємствами» від 15.06.2011 р. № 720. Регістри, визначені Методичними рекомендаціями № 422, є проміжною

ланкою, що акумулюють інформацію про господарські операції в обліку у розрізі рахунків спрощеного плану рахунків та узагальнюють інформацію відповідно до потреб складання Фінансового звіту суб'єкта малого підприємництва за формами № 1-м та № 2-м, передбаченими П(С)БО 25. Методичні рекомендації № 720 визначають склад регістрів, порядок і спосіб реєстрації та узагальнення інформації в них без застосування подвійного запису для складання – Спрощеного фінансового звіту суб'єкта малого підприємництва згідно з дод. 2 до П(С)БО 25 [78].

Діагностика регістрів спрощеної форми обліку, що пропонуються Методичними рекомендаціями № 422, дає підстави виокремити певні зауваження щодо їх використання. Хоча число регістрів цієї форми зменшилося до шести, фактично їх стало дванадцять, оскільки кожна відомість має по декілька розділів.

У Відомості 1-м не передбачено окремих граф чи рядків для визначення початкового і кінцевого сальдо за рахунками обліку грошових коштів та їх еквівалентів. Тут передбачено зайву графу 14 для рахунку 30 № Готівка», оскільки на підприємстві не може бути більше однієї каси.

Перший розділ Відомості 3-м призначений для узагальнення результатів за розрахунками. Оскільки заборгованість за кожним дебітором і кредитором та за всіма видами податків і платежів відображається розгорнуто, то потрібно принаймні чотири аркуші для відображення вказаної інформації. Розділ 2 Відомості 3-м не передбачає поділу утримань зі заробітної плати за кожним їх видом, що відображаються в бухгалтерському обліку на рахунку 64 «Розрахунки за податками та платежами»: податку з доходів фізичних осіб, військового збору. Форма цього регістру не дає змоги вести окремий облік таких утримань у розрізі окремих видів податків і зборів. У цьому разі відсутні дані для складання «Податкового розрахунку сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь платників податків, і сум утриманого із них податку» (форма №1ДФ). У зв'язку з цим ми рекомендуємо розділити графу 13 розділу 2

Відомості 3-м на кілька граф для окремого обліку утримань податку з доходів фізичних осіб та військового збору.

Відомість 4-м ведуть щомісяця, проте немає потреби переписувати залишки основних засобів, якщо за ними протягом місяця не відбуваються зміни. Що стосується зведеного регістру – Оборотно-сальдової відомості, то її форма є спробою поєднати два відомі регістри – Шахову відомість і Оборотну відомість, від чого нова форма зведеного регістру стала надто громіздкою.

Згідно Податкового кодексу України, спрощена система оподаткування, обліку та звітності – це особливий механізм справляння податків і зборів, що передбачає заміну сплати окремих податків і зборів, встановлених пунктом 297.1 статті 297 цього Кодексу, на сплату єдиного податку в порядку та на умовах, визначених цією главою, з одночасним веденням спрощеного обліку та звітності [73]. Сутність даної системи варто розглядати крізь призму поняття спеціального податкового режиму.

Аналізуючи визначення, які надаються в різних наукових дослідженнях, варто виділити такі основні риси спеціального податкового режиму:

1) базується переважно на одному податку в тій або іншій формі та обмеженій кількості супутніх податкових платежів (ця ознака втілює призначення спеціальних податкових режимів спрощувати процедуру сплати податків. Вагомою перевагою єдиного податку для платника є нескладний розрахунок, при якому значно скорочуються податковий облік та звітність. Для податкових органів перевагою єдиного податку є легкість адміністрування);

2) особливий порядок визначення елементів оподаткування (спеціальний податковий режим значно спрощує визначення бази оподаткування, ведення бухгалтерського обліку, зокрема обліку доходів і витрат);

3) звільнення від обов'язку сплати окремих податків та зборів (виражає одне з основних призначень спеціальних режимів – спрощення взаємовідносин між платником податків та державою, зниження адміністративного та податкового навантаження на підприємців);

4) належність обмеженому колу суб'єктів господарювання (спеціальні податкові режими забезпечують створення особливих умов для деяких категорій платників податків. Коло платників, яким дозволено застосовувати переваги спеціальних податкових режимів, законодавчо обмежується. Ці обмеження включають, як правило, гранично допустимі значення одержаних доходів, кількість найманих працівників тощо);

5) особливо побудована система податків та оподаткування для визначених видів діяльності та галузей (усі спеціальні податкові режими певним чином взаємопов'язані з підприємницькою діяльністю платників податків. Але, в залежності від мети встановлення таких режимів, законодавство чітко прописує види діяльності, галузі економіки та території, для яких вони передбачені);

6) спрощення процесу оподаткування (спеціальні податкові режими передбачають існування законодавчо закріплених особливостей, що не притаманні загальному податковому режиму).

Запровадження спрощеної системи оподаткування в Україні було викликане необхідністю подолання кризових явищ в економіці та стимулювання детінізації суб'єктів малого бізнесу [22, с. 49]. Здійснюючи підприємницьку діяльність, підприємствам малого бізнесу необхідно сплачувати податки та соціальні внески, вести бухгалтерський облік та подавати звітність щодо фінансових результатів своєї діяльності на рівні інших суб'єктів господарювання, що для більшості з них занадто обтяжливо. Її поява стала компромісом між державою та суб'єктами господарювання, суттю якого було одержання відносно невеликих сум податку в обмін на легальну прозору діяльність найбільшого сектору економіки. Також, вагомою підтримкою для малого бізнесу було спрощення форм обліку та звітності, що дозволяє значно знизити витрати обліку.

В додатку А подано на 2020 рік яке діє податкове навантаження для фізосіб-«єдинників». Щодо податкових змін через карантин, Законом №540 внесено зміни до п. 291.4 ПКУ. Він почав діяти з 2 квітня. Оскільки окремої дати набрання чинності щодо підвищення лімітів доходів для

«єдинників» не встановлено Законом, то вони теж набирають чинності з 2 квітня 2020 року.

Отже, саме з 2 квітня обсяг доходу становить:

- для I групи ЄП – 1 млн грн замість 300 тис. грн;
- для фізосіб-«єдинників» II групи – 5 млн грн замість 1,5 млн грн;
- для фізосіб-«єдинників» та юрособ-«єдинників» III групи – 7 млн грн замість 5 млн грн.

Також цим же Законом передбачено внесення змін до Закону №129 щодо виключення норми збільшення доходу для II групи з 1,5 млн до 2,5 млн грн.

Спрощена система оподаткування може застосовуватися як підприємцями, так і юридичними особами. При цьому всі суб'єкти підприємницької діяльності в рамках спрощеної системи оподаткування розділені на 4 групи (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Податкове навантаження для фізичних осіб - «єдинників»

	1 група для фіз. осіб	2 група для фіз. осіб	3 група для фіз. осіб та підприємств	4 група для сільськогосподарських товаровиробників
Ставка ЄП	до 10% від прожиткового мінімуму	до 20% від мінімальної ЗП	5% з доходу	передбачена п. 293.9 ст. 293 ПК
Ставка ЄП для платників ПДВ	—	—	3% з доходу	передбачена п. 293.9 ст. 293 ПК
Обсяг доходу	< 1 млн. грн в рік	< 5 млн. грн в рік	< 7 млн. грн в рік	75% і більше складає частка сільськогосподарського товаровиробництва
Наймані працівники	—	< 10	не обмежено	не обмежено
Податковий період	1 рік	1 рік	1 квартал	1 рік
Види діяльності	«роздрібний продаж» та «побутові послуги населенню»	«послуги», «виробництво/продаж товарів», «ресторанне господарство» *	будь-які види діяльності, дозволені на спрощеній системі	

У разі перевищення обсягу доходу платниками єдиного податку другої групи (1,5 млн грн), їм необхідно в наступному податковому кварталі подати заяву для переходу на застосування ставки єдиного податку, визначеної для

платників єдиного податку третьої групи, або відмовитися від застосування спрощеної системи оподаткування.

Фізособи - «єдинники» III групи, які перевищили у звітному періоді обсяг доходу, визначений для таких платників (5 млн грн) також зобов'язані перейти на загальну систему.

До того ж до суми перевищення слід застосовувати фізособам-«єдинникам» ставку єдиного податку у розмірі 15%, а для юросіб-«єдинників» III групи – подвійну ставку.

До 1 січня 2021 року РРО не застосовуватимуться ФОП – платниками єдиного податку другої-четвертої груп, обсяг доходу яких протягом календарного року не перевищує 1 000 000 гривень, крім тих, які здійснюють:

- 1) реалізацію технічно складних побутових товарів, що підлягають гарантійному ремонту;
- 2) реалізацію лікарських засобів та виробів медичного призначення.
- 3) З 1 січня 2021 року по 1 квітня 2021 року РРО буде обов'язковим для застосування ФОП-спрощенцями, що здійснюють:
 - 4) реалізацію товарів (надання послуг) через мережу Інтернет;
 - 5) реалізацію технічно складних побутових товарів, що підлягають гарантійному ремонту;
 - 6) реалізацію лікарських засобів, виробів медичного призначення та надання платних послуг у сфері охорони здоров'я;
 - 7) реалізацію ювелірних та побутових виробів з дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення та напівдорогого цінного каміння;
 - 8) роздрібну торгівлю вживаними товарами в магазинах (група 47.79 КВЕД);
 - 9) діяльність ресторанів, кафе, ресторанів швидкого обслуговування, якщо така діяльність є іншою, ніж визначена пунктом 11 статті 9 Закону України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг»;

- 10) діяльність туристичних агентств, туристичних операторів;
- 11) діяльність готелів і подібних засобів тимчасового розміщення (група 55.10 КВЕД);
- 12) реалізацію текстилю (крім реалізації за готівкові кошти на ринках), деталей та приладдя для автотранспортних засобів відповідно до переліку, що затверджується КМУ.

З 01.04.2021 року настає майже повна «фіскалізація» розрахункових операцій підприємців-«єдинників», яка повинна була б початись з 01.01.2021 р. року. Тобто всі вони повинні будуть застосовувати РРО.

Але існуватимуть і винятки:

- 1) платники єдиного податку I групи;
- 2) ті підприємці, які застосовують виключно безготівкові розрахунки (тобто отримуватимуть кошти виключно на свій поточний рахунок шляхом або перерахування їх покупцями з їхніх поточних рахунків без застосування платіжних карток, або внесення покупцями коштів в касу банків для зарахування на поточний рахунок продавців).

Із 1 вересня 2020 року Законом № 822-IX мінімальна зарплата у місячному розмірі збільшена до 5000 грн.

Тому із 1 вересня 2020 року не змінюються: єдиний податок для платників груп 1 та 2; податок на нерухоме майно; збір за паркування авто; транспортний податок; туристичний збір.

Єдиний податок встановлюють місцеві ради (п. 293.2 ПКУ) і на 2020 рік:

- для 1-ї групи - у межах до 10% розміру прожиткового мінімуму, встановленого на 1 січня податкового (звітного) року: $2102 \text{ грн} \times 10\% = 210,20 \text{ грн}$;
- для 2-ї групи - у межах до 20% розміру мінімальної зарплати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року: $4723 \text{ грн} \times 20\% = 944,60 \text{ грн}$.

Проте із 1 вересня змінився розмір ЄСВ для підприємців.

Максимальна сума ЄСВ, яку необхідно сплатити самозайнятим особам, із 01.09.2020 р. складе 16 500 грн (75000 грн x 22%), а мінімальна сума - 1100 грн (5000 грн x 22%).

На сьогоднішній день багато науковців та практиків ставлять під сумнів доцільність застосування спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності. Внаслідок нечіткого законодавчого регулювання, створюються умови для уникнення оподаткування. Значна частина суб'єктів підприємницької діяльності, які застосовують спрощену систему оподаткування, займаються мінімізацією оподаткування власного доходу або є учасниками схем уникнення від сплати податків. Крім цього, через застосування спрощеної системи оподаткування значно мінімізують свої податкові зобов'язання безліч осіб, які займаються професійною діяльністю (приватні лікарі, консультанти, адвокати тощо). Їх оплата праці є досить високою, але податки вони сплачують мінімальні. Отже, можна зробити висновок, що застосування спрощеної системи тісно пов'язане з проблемою ухилення від сплати податків.

На сьогоднішній день не можуть застосовувати спрощену систему оподаткування:

- 1) діяльність з організації, проведення азартних ігор;
- 2) обмін іноземної валюти;
- 3) виробництво, експорт, імпорт, продаж підакцизних товарів (крім роздрібного продажу паливно-мастильних матеріалів в ємностях до 20 літрів та діяльності фізичних осіб, пов'язаної з роздрібним продажем пива та столових вин);
- 4) видобуток, виробництво, реалізацію дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, у тому числі органогенного утворення;
- 5) видобуток, реалізацію корисних копалин;
- 6) діяльність у сфері фінансового посередництва, крім діяльності у сфері страхування, яка здійснюється страховими агентами, визначеними Законом України «Про страхування», сюрвейєрами, аварійними комісарами та аджастерами;

- 7) діяльність з управління підприємствами;
- 8) діяльність з надання послуг пошти та зв'язку;
- 9) діяльність з продажу предметів мистецтва та антикваріату, діяльність з організації торгів (аукціонів) виробами мистецтва, предметами колекціонування або антикваріату;
- 10) діяльність з організації, проведення гастрольних заходів;

У 2021 році заплановані такі зміни. Отже, 100% станеться: традиційне зростання сум єдиного податку по 1-2 групі разом зі збільшенням мінімальної зарплати та прожиткового мінімуму для працездатної особи з 1 січня 2021 року; об'єднання звітності з єдиного податку та ЄСВ. Відбудеться це наступним чином: оновлять форму податкової декларації з єдиного податку ФОП-фізособи та платника єдиного податку 4 групи. У них з'явиться додаток з відомостями про суму визначеного доходу застрахованої особи та сумою нарахованого ЄСВ, тобто те ж саме, що заповнювали і у Звіті з ЄСВ за формою Д5. Проект наказу Мінфіну уже є, наприклад, тут; скасування обов'язкової форми Книг обліку. Це значить, що Книгу обліку доходів (1-2 групи, 3 група-неплатник ПДВ) та Книгу обліку доходів і витрат (3 група-платник ПДВ) можна буде вести у довільній формі уже з 1 січня 2021 року. Однак, вести все одно треба та помісячно виводити суми (місячні обороти), але відтепер це може бути навіть зошит чи файл Excel на комп'ютері. Реєструвати таку Книгу у ДПС буде не потрібно. Також податківці обіцяють забезпечити і альтернативний варіант – ведення у електронній формі у Електронному кабінеті платника податків. Детальніше про це нововведення та пов'язані з ним зміни в оприбуткуванні готівки – у матеріалі ФОП: каса по-новому 2021, а також Інформаційному листі ДПС № 16 (Частина 1).

Основною перевагою спрощеної системи оподаткування є ефективно сприяння мінімізації податкового зобов'язання платників. Існує велика різниця суми податків з однакового доходу платників, що застосовують різні системи оподаткування. Це є значною перевагою для платників єдиного податку і задовольняє їх інтереси, проте ставить під сумнів виконання принципу

соціальної справедливості, так як фізичні особи, діяльність яких практично не відрізняється і вони мають приблизно однаковий рівень доходу зобов'язані сплачувати кардинально різні суми податкового зобов'язання. Крім цього, спрощена система оподаткування сприяє зниженню податкового навантаження на оплату праці. Це вигідно для суб'єктів господарювання, чого не скажеш про ефект для держави. Така перевага дозволяє створювати різноманітні механізми уникнення від оподаткування. Поширюється явище «зарплати в конвертах». Це суперечить повноті нарахування та сплати податків, що негативно відображається на дохідній частині бюджетів держави.

Останнім часом держава також робить кроки щодо удосконалення спрощеної системи оподаткування для підприємців. Проте на сьогодні законодавство України з цього приводу є нестабільним та має високу динамічність. Наявність невизначеності в такому важливому питанні призводить до виникнення низки нових проблем, здійснюючи негативний вплив на діяльність малого підприємництва та стримуючи його розвиток.

Державні інтереси першочергово зводяться до фіскальної функції єдиного податку. В інтересах підприємців спрощена система оподаткування має передбачати простоту визначення податкової бази та розміру податкового зобов'язання, мінімізацію реєстраційних процедур до рівня, доступного пересічним фізичним особам-підприємцям. Відтак, є нагальна потреба подальшої розробки заходів реформування чинної спрощеної системи оподаткування, які дозволять збалансувати державні та підприємницькі інтереси, – допоможуть розвитку малого підприємництва в Україні і водночас збільшать податкові надходження місцевих бюджетів.

Також переваги переходу до спрощеної системи оподаткування криються у менш трудомісткому процесі формування та подання річної фінансової звітності, у зменшенні податкового навантаження, за рахунок об'єднання усіх податків в єдиний, у збільшенні прозорості з боку податкових органів (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

**Основні переваги та недоліки застосування спрощеної системи
оподаткування, обліку та звітності в Україні**

Переваги спрощеної системи оподаткування	Недоліки спрощеної системи оподаткування
1)спрощення процедури порядку реєстрації платника податку; 2)спрощення розрахунків, пов'язаних з визначенням суми податку; 3)єдина форма звітності –розрахунок сплати єдиного податку суб'єктом малого бізнесу; 4)спрощене ведення поточного бухгалтерського обліку; 5)надання права вибору сплати ПДВ; 6)звільнення від сплати ряду податків та інші.	1)низька фіскальна ефективність; 2)прив'язка суми єдиного податку до розміру мінімальної заробітної плати створює ряд ризиків для суб'єктів господарювання; 3)з метою оптимізації податкових зобов'язань представники великого бізнесу доволі часто використовують спрощену систему оподаткування та інші.

Для зменшення рівня тіньової економіки багато дослідників даної проблеми рекомендують створити прозорі умови для ведення бізнесу в Україні, підвищити рівень довіри до державних органів, вдосконалити податкову систему. Крім того необхідно визначити шляхи вирішення існуючих проблем в спрощеній системі оподаткування та механізмі адміністрування єдиного податку.

Найбільш вагомими проблемами, які виділяють вітчизняні науковці в спрощеній системі оподаткування є такі:

- 1) використання такої системи підприємствами для оптимізації власних податкових зобов'язань;
- 2) необхідність нарахування і сплати інших податків, зокрема ЄСВ;
- 3) низька податкова культура платників податків;
- 4) порушення законодавства з боку платників єдиного податку [93].

Ринковій економіці мають бути властиві ринкові методи фіскального регулювання. Тобто, такі фіскальні важелі як спрощені режими оподаткування, податкові амністії, реструктуризація податкового боргу та інші необхідно поступово вилучати з податкового механізму. Адже саме завдяки їм створюються умови для зловживань зі сторони платників податків, внаслідок неможливості здійснення чіткого контролю за процесом формування і рухом їх доходів. Ліквідація спрощеної системи оподаткування вирішила б багато

проблем, які вона спричиняє. Але таке можливо лише в тому випадку, якщо без неї держава зможе захистити інтереси та задовольнити потреби тих суб'єктів малого бізнесу, які дійсно цього потребують. Для цього необхідно застосувати часткове спрощення тих елементів ведення бізнесу, які потребують найбільших витрат, спеціальних навиків чи потерпають від негативного впливу зовнішніх чинників. Так, більшості країн з високим розвитком ринкової економіки взагалі не застосовуються спрощені режими оподаткування для суб'єктів малого підприємництва. Тут поширюються інші способи їх державної підтримки, які не спричиняють стільки негативних наслідків. Наприклад, спрощення бухгалтерського обліку і звітності, запровадження спеціальних режимів сплати ПДВ та інші. Крім цього, в Україні доцільно було б залучити банківську систему до підтримки малого бізнесу. Варто слідкувати за розвитком добросовісної конкуренції, не допускати утисків монополій. Державі варто звернути увагу на те, що на сьогоднішній день велика частка доходу підприємців витрачається на оренду приміщень (в десятки разів більша за суму єдиного податку).

Отже, дешеві кредити, спрощення ведення обліку і звітності, усунення негативного впливу зовнішніх чинників та сприятливі умови ведення бізнесу значно більше посприяли б розвитку малого підприємництва на перших його етапах та не стали б елементом зловживань заради уникнення від сплати податків в майбутньому. В такому випадку кожен отримав би саме ті привілеї, які є найбільш необхідними в його ситуації. Таким чином, можливо задовольнити потреби підприємців та держави.

Висновки до розділу 2

Резюмуючи вище викладене, можна зробити два важливих висновки. По-перше, незалежно від того, під впливом яких чинників вибрана та чи інша форма обліку, вона завжди повинна реалізовувати бухгалтерську процедуру: «від балансу до балансу» у суворо заданій послідовності. По-друге, форма обліку має надавати у зрозумілому вигляді необхідну інформацію для будь-яких користувачів за їх запитом у чітко визначені терміни.

Підприємства малого бізнесу динамічно розвиваються, адаптуючись до зовнішніх умов і нововведень. Грамотний, чіткий і вдумливий підхід до організації бухгалтерського обліку в організаціях, які є суб'єктами малого підприємництва, може забезпечити досить відчутне зниження трудомісткості облікових процесів, підвищення точності і оперативності обробки бухгалтерської інформації і, отже, підвищення якості прийнятих управлінських рішень.

Розвиток та вдосконалення простої та спрощеної форми організації бухгалтерського обліку в останні роки сприяли забезпеченню оперативності, точності, економічності облікового процесу в умовах зростання якості фінансової інформації, що не суперечить основним принципам і нормативним положенням з ведення бухгалтерського обліку. Це має велике значення в умовах реалізації стратегічного курсу України на інтеграцію в світовий економічний простір.

РОЗДІЛ 3

КОМП'ЮТЕРНІ ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ І ТЕХНОЛОГІЇ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОБЛІКУ І ПРИЙНЯТТІ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ НА ПІДПРИЄМСТВІ

3.1. Моделювання обліково-аналітичних операцій з використанням штучного інтелекту та машинного навчання

Відбувається четверта промислова революція, основними досягненнями якої є нанотехнології, робототехніка у всіх сферах суспільства та економіки, повністю автоматизовані системи виробництва, глобальні комунікації та соціалізація господарської діяльності. Проведене у 2019 р. анкетування ТОП-менеджерів засвідчило, що більшість опитаних очікують збільшення доходів від реалізації продукції (робіт, послуг) за рахунок впровадження інновацій. Кожна п'ята інноваційна компанія очікує 15% збільшення прибутку в найближчий час [117]. Два роки поспіль основною темою Всесвітнього економічного форуму в Давосі була проблема використання новітніх інновацій та їх кардинального впливу на економіку і суспільство у недалекому майбутньому [118]. Сучасні інновації, які легко інтегруються в соціальні процеси, залишаються поза увагою економіки країни. Економічні процеси позбавлені науковості та технологічності і зводяться лише до сировинно орієнтованої економічної моделі. Недостатня інтеграція досягнень науково-технічного процесу в господарську діяльність підприємств відображається у бухгалтерському обліку як основному генераторі економічної інформації. Система обліку в Україні повільними темпами адаптується до сучасних економічних і технологічних тенденцій розвитку суспільства.

Насправді ґрунтовних та системних досліджень застосування комп'ютерно-комунікаційних технологій в науковій сфері небагато. Наприклад, актуалізацію використання комунікаційної техніки та глобальної мережі Інтернет для облікових цілей спрогнозував та дослідив С. В. Івахненко [37]. Автор розробив алгоритм комунікаційної взаємодії між учасниками облікового процесу та між системами обліку і аудиту, що дозволило сформулювати поняття

та принципи комп'ютерно-комунікаційної форми обліку. Доповнив дослідження комунікаційної спрямованості сучасного обліку В. В. Євдокимов, який запропонував інтеграційну модель обліку, завдання якої полягає у формуванні унікального інформаційного середовища з метою своєчасної та ефективної адаптації підприємства до змін внутрішнього та зовнішнього середовища [32].

Усі елементи облікової системи: принципи, функції, завдання, методи обліку під впливом трансформаційних змін, спровокованих впровадженням інформаційних технологій, розглянув В. О. Осмятченко [68]. Натомість М. М. Бенько досліджував комплексний вплив усіх новітніх технологій обробки інформації на методологію обліку суб'єкта господарювання різних галузей економіки [9]. Науковець доводить, що найбільш прогресивними у сфері впровадження комп'ютерно-комунікаційних технологій є торгівельні заклади, дослідження особливостей автоматизації облікових процесів на яких дозволить спрогнозувати технологічні тенденції розвитку обліку в інших галузях економіки. Проте прискорений науково-технічний розвиток призвів до заміни технологій обробки даних на більш прогресивні, що вимагає актуалізації наукових досліджень їх застосування в організації обліку у майбутньому.

Міжнародна дослідницька компанія Gartner називає такі ключові технології для бізнесу, які безпосередньо мають вплив на організацію обліку: машинне навчання і штучний інтелект, «розумні» додатки для телекомунікаційних пристроїв, «розумні» речі, доповнена і віртуальна реальність, цифрові двійники об'єктів, блокчейн, системичат-спілкування, адаптивні системи безпеки, додатки і мережева сервісна архітектура, інтегровані електронні платформи [116]. Напрямки удосконалення обліку за умов врахування новітніх технологічних тенденцій подано на рис. 3. 1.

Найбільш глобальною технологічною тенденцією, яка в найближчому майбутньому змінить усі економічні процеси, є розвиток штучного інтелекту та машинного навчання. На основі нейромережевого програмування сучасні програмні продукти здатні самостійно приймати рішення з використанням

попереднього досвіду. Для цілей організації бухгалтерського обліку штучний інтелект дозволить значно автоматизувати облікові процеси.

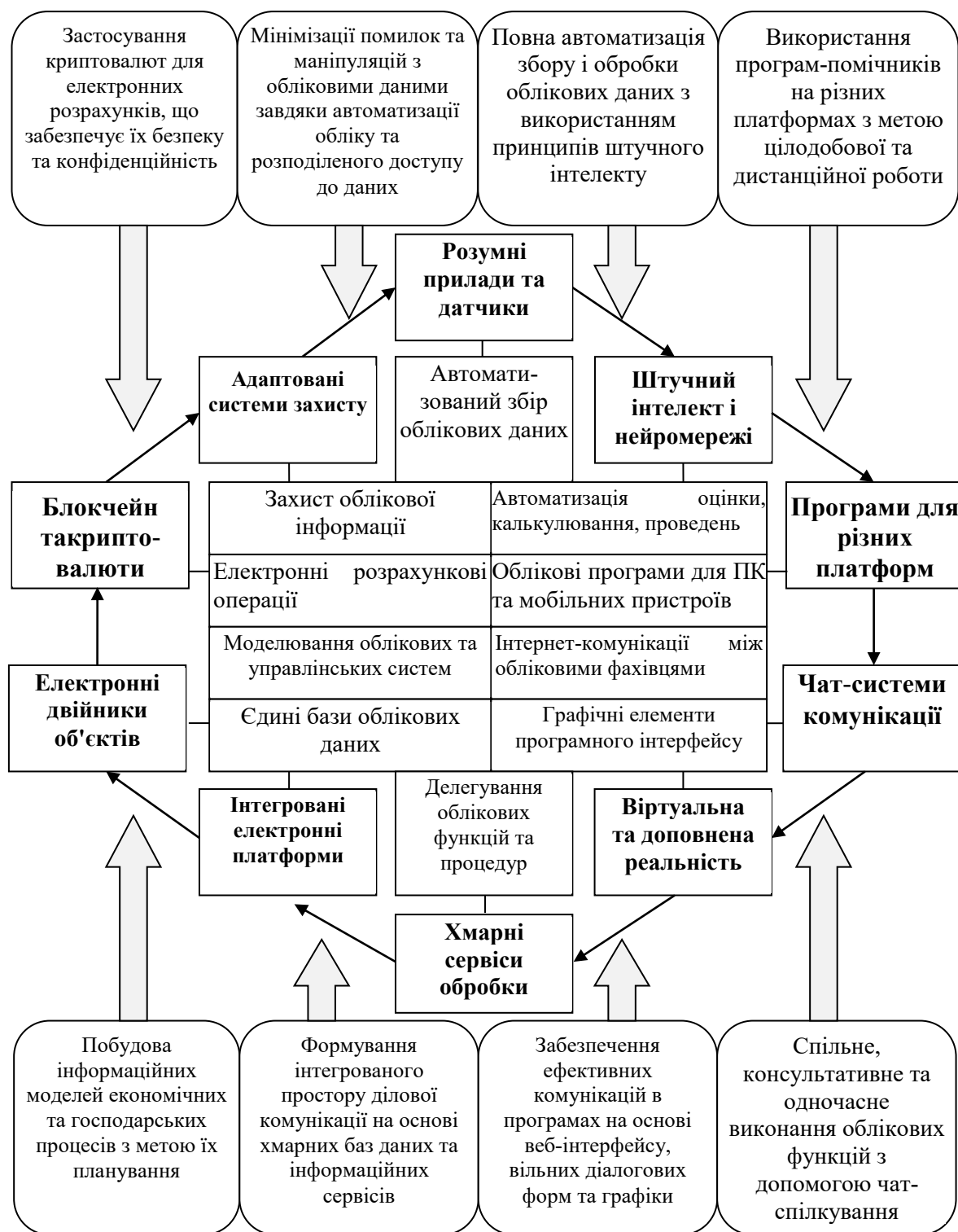

Рис. 3.1. Десять новітніх технологічних тенденцій, які здійснюють вплив на організацію обліку

Програмні продукти зможуть самостійно обробляти облікові дані за попередньо розробленими алгоритмами та удосконалювати їх у процесі функціонування. При виникненні непередбачених алгоритмом ситуацій автоматизована система обліку може ідентифікувати нетипові господарські операції. На основі накопиченого досвіду можливе автоматизоване розпізнавання, оцінка та відображення на рахунках обліку нових для підприємства фактів господарської діяльності.

Доповнює штучний інтелект та повне інформаційне моделювання в автоматизованій обробці облікової інформації активне застосування «розумних речей». Зростає кількість виробничих та побутових приладів, які функціонують на власному програмному забезпеченні, приєднані до мережі Інтернет та здатні на взаємодію. Незалежно від масштабів охоплення розумними технологіями функціональних обов'язків обладнання (сучасні виробничі роботизовано комплекси чи розумні чайники і холодильники), автоматизації підлягають також інформаційні процеси. Значною перевагою таких приладів є можливість автоматизованого збору облікової інформації про господарську діяльність.

«Розумні речі» здатні ідентифікувати, вимірювати, оцінювати та передавати дані про явища та події. Обладнання можна поділити на два види залежно від призначення: для спостереження за фактами господарської діяльності; для автоматизованого виконання функціональних дій та одночасного збору інформації про них.

Розумні технології підлягають програмуванню, що дозволяє використовувати їх без прямої участі людей. Комп'ютерно-комунікаційні технології значно мінімізують ручне виконання облікових процедур. Повна автоматизація документування, інвентаризації, оцінки, калькулювання та відображення на рахунках обліку господарських операцій зменшить імовірність випадкових помилок та умисних махінацій з метою маніпулювання обліковою інформацією. Мінімізуються витрати на утримання облікової служби підприємства та інші адміністративні витрати. Із зменшенням фактору суб'єктивності забезпечується достовірність облікової інформації, оскільки

унеможлиблюються некоректні дії працівників унаслідок їх некомпетентності чи не професійності [38].

Повна автоматизація обліку дозволить вивільнити робочий час від виконання рутинних ділянок облікової роботи. Відбудеться заміна власне облікових функцій персоналу на контрольні. Облікові процедури будуть виконуватися без прямої участі працівників підприємства, а лише під їх контролем. У фахівців з обліку і управління з'явиться більше можливостей для удосконалення облікової системи. Облікова праця стане більш інтелектуальною та творчою. На працівників підприємства покладається контроль за автоматизованою системою обліку, її актуалізація відповідно до змін законодавства, налаштування та підтримка в робочому стані [55, с.99].

Як наслідок, до майбутніх облікових працівників виставляються значно ширші професійні вимоги, які виходять за межі класичної бухгалтерської освіти. Високий рівень автоматизації облікової роботи призведе до поступового вивільнення зайвих трудових ресурсів. Збільшення кількості низько-кваліфікованих осіб на ринку праці в наслідок їх звільнення уже проявляється в розвинених країнах. Повна автоматизація обліку дозволяє звільнити працівників, які виконують ручні однотипні облікові процедури, не мають критичного, інтелектуального чи креативного мислення та нездатні швидко набувати вмінь роботи з комп'ютерно-комунікаційними технологіями. Сучасні вміння працівників тісно пов'язані з активним застосуванням програмного забезпечення для цілей обліку на різних технологічних платформах та пристроях.

Отже, база облікових даних повинна стати основою формування інформаційного простору ділової комунікації. Автоматизована система обліку може інтегруватися в інформаційне середовище сучасного електронного бізнесу. Залучення суб'єктів господарювання та інституцій до електронних взаємовідносин дозволить сформувати глобальну цифрову економіку, в якій укладення договорів, їх контроль, виконання, оплата з використанням електронних грошей чи крипто валют відбувається виключно через технологію

електронних чатів. Технологія «цифрового» моделювання господарських та економічних процесів дозволить сформувати експериментальну інформаційну площадку, завданням якої є прогнозування та планування діяльності підприємства на основі облікової інформації.

3.2. Технології електронного документообігу

Використання глобальних комунікацій в діяльності суб'єктів господарювання зумовило появу принципово нового виду економічних відносин, пов'язаного з обміном інформацією з допомогою електронних документів без використання паперових носіїв.

Загалом, поняття «електронний документ» у правовому полі України з'явилося ще у 2003 році з прийняттям Законів України «Про електронні документи та електронний документообіг» та «Про електронний цифровий підпис». Проте, на даний час лише 2-3 % вітчизняних суб'єктів господарювання у роботі з партнерами використовують первинні електронні документи. Решта віддають перевагу укладанню документів на паперових носіях з проставленням на них підписів та печаток [110]. Разом з тим, якщо мова йде про обмін документами з контролюючими органами, то тут електронний документообіг користується широкою популярністю.

Недостатнє використання електронних документів у повсякденній роботі викликано, в першу чергу, недосконалістю нормативно-правової бази з питань електронного документообігу, а також недовірою до цієї форми документування, якщо мова йде про відносини між двома суб'єктами. Разом з тим, поступове удосконалення законодавства й швидке впровадження електронного документообігу при розрахунках зі сплати обов'язкових податків і платежів дає свої плоди. За прогнозами, уже за 2-3 роки понад 70 % підприємств України будуть використовувати для цього первинні електронні документи [110].

Електронний документ має ряд переваг перед паперовим. За його допомогою можуть вирішуватись, щонайменше, три проблеми документування бухгалтерських операцій. Зокрема, електронне документування забезпечує:

- скорочення витрат часу та грошей на оформлення документів;
- надійне зберігання і зручний пошук документів;
- зменшення кількості виїзних перевірок контролюючих органів за рахунок камеральних перевірок електронної документації.

Відповідно до ст. 1 Закону України “Про інформацію” [84] документ – це матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання у часі та просторі.

В інших джерелах документ визначається як структурована одиниця інформації, призначена для сприйняття людиною і оформлена та зафіксована на матеріальному носіїв в установленому порядку з дотриманням певної форми її подання та формуванням обов’язкових ознак:

- 1) функціональності – визначеності в межах існуючих суспільних
- 2) відносин очікуваного впливу документа (в тому числі подальшого порядку дій) на його одержувачів після отримання та ознайомлення із вмістом;
- 3) санкціонованості – визначеності фізичної і/або юридичної особи, яка відповідає у певний час за існування документа;
- 4) реєстрованості – визначеності унікальної ідентифікації документа у множині документів.

Для запровадження електронного документообігу перед органами влади, передусім, постало завдання зі створення нормативно-правової бази, що забезпечує його здійснення шляхом належної організації відповідних процесів та дотримання вимог до оформлення документів, уніфікації систем організаційно-розпорядчої документації, розроблення єдиної державної системи діловодства, єдиної державної системи документаційного забезпечення управління тощо.

Головною проблемою електронних документів, що викликає до них недовіру, є складнощі їх ідентифікації. В паперовій формі дану функцію виконують рукописні підписи та печатка. Основою ідентифікації автора або підписувача електронного документа іншими суб'єктами електронного документообігу та захисту його інформаційного наповнення вважається електронний підпис.

З цією метою були прийняті два базових закони України: “Про електронний цифровий підпис” [83] та “Про електронні документи та електронний документообіг” [82]. При цьому слід зазначити, що положення першого з цих законів відповідають вимогам Директиви 1999/93/ЕС Європейського Парламенту та Ради Європи від 13 грудня 1999 року “Про систему електронних підписів, що застосовується в межах Співтовариства” [31]. З прийняттям зазначених законів за умови дотримання певних вимог електронний цифровий підпис було прирівняно за правовим статусом до власноручного підпису (печатки), встановлено основні організаційно-правові засади використання електронного документа та застосування електронного документообігу.

Статтею 5 Закону України “Про електронні документи та електронний документообіг” [82] визначено, що електронний документ – це документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов’язкові реквізити документа, склад та порядок розміщення яких визначається законодавством. При цьому електронний документ може бути створений, переданий, збережений і перетворений електронними засобами у візуальну форму подання шляхом відображення даних, які він містить, електронними засобами або на папері у формі, придатній для сприймання його змісту людиною. Обов’язковими реквізитами електронного документа є дані, без яких він не може бути підставою для його обліку і не матиме юридичної сили. Відповідно до ст. 6 зазначеного Закону України обов’язковим реквізитом електронного документа є електронний підпис, який використовується для ідентифікації автора та/або підписувача

електронного документа іншими суб'єктами електронного документообігу і дає змогу підтвердити його цілісність.

Електронний цифровий підпис має не фізичну, а логічну природу. Тому під час побудови цифрового підпису замість звичайного зв'язку між печаткою або рукописним підписом та аркушем паперу встановлена складна залежність між документом в електронному вигляді, секретним і загальнодоступним (відкритим) ключами, а також цифровим підписом. Складність підробки електронного цифрового підпису забезпечується великим обсягом математичних обчислень.

Проблемою використання даного підпису є те, що накласти його на електронний документ можна лише в спеціальній програмі за допомогою електронних ключів, тобто спеціальних файлів для криптографічних алгоритмів. Окрім того, потрібне спеціальне технічне, організаційне та правове забезпечення для розшифрування електронного документа та цифрового підпису, а це виводить механізм підпису з-під контролю звичайними методами, зокрема й візуальними.

Разом з тим, запровадженням обов'язкового обліку деяких податків у електронні форми заставило більшість підприємств зареєструвати електронні цифрові підписи та придбати необхідні програми. Окрім того, для взаємовідносин з контролюючими органами на державному рівні було розроблено та впроваджено безкоштовне оформлення та видача електронних цифрових підписів, а також розроблено безкоштовний аналог програми, що дозволяє накладати підписи та розшифровувати їх.

Законом України “Про електронні документи та електронний документообіг” [82] регулюються відносини, пов'язані з відправленням, передаванням та одержанням електронного документа. Зокрема, відправлення та передавання електронного документа здійснюються автором або посередником в електронній формі за допомогою засобів інформаційно-телекомунікаційних систем або шляхом відправлення електронних носіїв, на яких записано цей документ. При цьому

електронний документ вважається одержаним адресатом з часу надходження авторіві повідомлення в електронній формі від адресата про його одержання, якщо інше не передбачено законодавством або попередньою домовленістю між суб'єктами електронного документообігу. Перевірка цілісності електронного документа проводиться шляхом перевірки справжності накладеного на нього електронного цифрового підпису.

Накладанням електронного цифрового підпису завершується створення електронного документа. Однак необхідно зауважити, що лише електронний цифровий підпис за правовим статусом прирівнюється до власноручного підпису (печатки), а інші види електронного підпису такого статусу не мають.

Оригіналом електронного документа відповідно до ст. 7 цього Закону вважається електронний примірник документа з обов'язковими реквізитами, в тому числі з електронним цифровим підписом автора. При цьому в разі надсилання електронного документа кільком адресатам або його зберігання на кількох електронних носіях інформації, кожний з електронних примірників вважається оригіналом електронного документа. Якщо автором створюються ідентичні за документарною інформацією та реквізитами електронні документи та документ на папері, кожен з документів є оригіналом і має однакову юридичну силу. Електронна копія електронного документа засвідчується в порядку, встановленому законом. Копією документа на папері для електронного документа є його візуальне подання на папері, яке засвідчене в порядку, встановленому законодавством.

Статтею 8 цього Закону визначено, що юридична сила електронного документа не може бути заперечена виключно через те, що він має електронну форму, а також випадки, коли електронний документ не може бути застосований як оригінал: свідоцтва про право на спадщину; документа, який відповідно до законодавства може бути створений лише в одному оригінальному примірнику, крім випадків існування централізованого сховища оригіналів електронного документа; в інших випадках, передбачених законом.

Життєвий цикл електронного документа становлять чотири стадії: створення, поширення, виконання та використання, які реалізуються і забезпечуються як сукупність послідовних процесів за допомогою комп'ютерів та засобів зв'язку. При цьому виконання операцій із реалізації процесів відбувається автоматично або керується користувачами відповідних інформаційно-телекомунікаційних систем.

Технології створення електронного документа дають змогу не тільки застосовувати їх нарівні із документами на папері, а й отримати якісно нові можливості їх опрацювання. Головною з них є суттєве підвищення оперативності документообігу в діяльності суб'єктів, а також можливість укладання угод та інших правочинів з використанням інформаційних технологій через загальнодоступні телекомунікаційні канали, тобто дистанційно.

У широкому розумінні документообіг можна визначити як інформаційну діяльність суб'єктів інформаційних відносин, що реалізується шляхом виконання певних дій над документами.

Під системою документообігу розуміється сукупність методів, засобів і персоналу, що підтримує документообіг у межах встановленого регламенту документообігу.

Система автоматизації документообігу (система електронного документообігу) – організаційно-технічна система, що забезпечує процес створення, управління доступом і поширення електронних документів у комп'ютерних мережах, а також контроль над потоками документів в організації.

Особливе значення має регулювання (регламентування) документообігу, яке пов'язане з електронними документами.

Регламент документообігу являє собою сукупність правил інформаційної діяльності суб'єктів інформаційних відносин, визначених законодавством, нормативними актами або угодами. Регламент документообігу визначає ролі та права суб'єктів щодо створення,

володіння, користування та розпорядження документами, порядок оформлення і фіксації інформації на носіїв інформації.

Як узагальнене поняття електронний документообіг можна тлумачити як інформаційні технології, що реалізують життєвий цикл електронного документа. При цьому систему електронного документообігу можна визначити як автоматизовану систему оброблення інформації, що реалізує електронний документообіг та спряжену з іншими системами документообігу.

Необхідність застосування електронних документів і використання можливостей, що надає електронний документообіг для різноманітних суспільних потреб, в Україні стала на порядку денному ще в другій половині 90-х років минулого XX століття. До цього спонукав також і позитивний суспільний досвід розвинених країн у цій сфері. Але на той час не тільки в українському суспільстві в цілому, а й навіть в органах державної влади ще не було наявної матеріально-технічної бази та достатнього усвідомлення обсягу і складності тих завдань, які необхідно вирішити для досягнення зазначеної мети.

Зазначеними законами було визначено основні поняття та терміни у сфері електронного документообігу:

- 1) адресат - фізична або юридична особа, якій адресується електронний документ;
- 2) дані - інформація, яка подана у формі, придатній для її оброблення електронними засобами;
- 3) посередник - фізична або юридична особа, яка в установленому законодавством порядку здійснює приймання, передавання (доставку), зберігання, перевірку цілісності електронних документів для задоволення власних потреб або надає відповідні послуги за дорученням інших суб'єктів електронного документообігу;
- 4) електронний документ - документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа;

5) обов'язковий реквізит електронного документа – обов'язкові дані в електронному документі, без яких він не може бути підставою для його обліку і не матиме юридичної сили;

6) автор електронного документа – фізична або юридична особа, яка створила електронний документ;

7) електронний документообіг (обіг електронних документів) – сукупність процесів створення, оброблення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, використання та знищення електронних документів, які виконуються із застосуванням перевірки цілісності та в разі необхідності з підтвердженням факту одержання таких документів;

8) суб'єкти електронного документообігу – автор, підписувач, адресат та посередник, які набувають передбачених законом або договором прав і обов'язків у процесі електронного документообігу.

Отже, можна виокремити такі основні принципи та завдання електронного документообігу:

- одноразова реєстрація документа, що дозволяє однозначно його ідентифікувати у будь-якій підсистемі;
- можливість паралельного виконання операцій, що дає змогу скоротити час руху документів і підвищити оперативність їх виконання;
- безперервність руху документа, що дозволяє ідентифікувати відповідального за його виконання (завдання) в кожен момент часу життєвого циклу документа (процесу);
- єдина (або погоджено розподілена) база документної інформації, унеможливорює дублювання документів;
- ефективно організована система пошуку документів, що забезпечує пошук документів, володіючи мінімальною інформацією про них;
- розвинена система звітності при різних статусах і атрибутах документів, що дає змогу контролювати їх рух по процесах документообігу і приймати управлінські рішення, ґрунтуючись на даних зі звітів.

3.3. Сучасні напрямки створення й розвитку інформаційних систем і технологій: концепція цифрової економіки, цифрове підприємство та цифровий облік (digital accounting)

У ХХІ столітті важливу роль відіграють інформаційні технології, тому перед урядом держав про постає питання розвитку цифрової економіки, яка стає підґрунтям для суспільного розвитку на базі інформаційно-комунікаційних технологій. Реалізація цифрових можливостей та переваг новітніх технологій, необхідність набуття лідируючих позицій і зміцнення конкурентоспроможності секторів економіки у глобалізованому цифровому світі вимагають від уряду зваженої політики щодо діджиталізації, лібералізації регулювання, адаптації нормативної бази, стимулювання інвестицій для просування цифрової економіки, враховуючи власні традиції і спираючись на наукове підґрунтя теорій і концепцій економічного розвитку.

Цифрова економіка є базою розвитку загалом і впливає на такі галузі, як банківська, роздрібна торгівля, транспорт, енергетика, освіта, охорона здоров'я і багато інших. Цифрові технології, такі як інтернет речей, великі дані, використання мобільних пристроїв і девайсів, змінюють способи соціальної взаємодії, економічні відносини, інститути. З'являються нові способи кооперації і координації економічних агентів для спільного вирішення певних завдань.

Значну роль у вивчення розвитку цифрової економіки та трансформаційним процесам відіграли дослідження відомих зарубіжних та вітчизняних учених: Краус Н., Добринін А., Ніколіна І., Карчева Г., Маслова А., Юдіна Т. та ін.

Окремі науковці та практики рекомендують використовувати термін «цифровізація» як омонім, оскільки наведена категорія досить багатогранна та має значну кількість трактувань. Загальною метою цифровізаційних процесів в економіці є перебудова виробництва у більш гнучке та пристосоване до реалій сьогодення, що підвищує конкурентоспроможність держави у «цифровому світі».

Цифровізація є засобом одержання очікуваного результату, який відповідає вимогам та потребам суспільства і влаштовує виробників та власників бізнесу щодо можливостей отримання високих прибутків.

Цифровізація економіки трактується науковцями у вузькому та широкому значенні: у вузькому значенні – створення на різних рівнях економіки інформаційно-цифрових платформ і операторів, які дозволяють вирішувати різні завдання, у тому числі стратегічні: розвиток медицини, науки, освіти, транспорту, нової індустріалізації, державного регулювання економіки і т.д.; у широкому сенсі – зміна природи виробничих або економічних відносин, зміну їх суб'єктивно-об'єктивної орієнтованості. За допомогою алгоритмів виникають відносини типу машина-машина (M2M), де людина може вже не виступати суб'єктом. Змінюються виробничі сили суспільства та (або) фактори виробництва [30].

Поширення електронних послуг, застосування інформаційних технологій, поява віртуальної реальності змінює вигляд економіки, характеризуючи її як «цифрову». Це не означає, що перестали існувати такі поняття, як: «сировинна економіка», «інституціональна економіка» або «інноваційна економіка». Ці терміни використовуються поряд у межах більш глибокого і ретельного аналізу зовнішнього і внутрішнього оточення економічних систем. Більш того, поява і використання цифрових технологій у всіх сферах економіки – це і є прояв інноваційної економіки, при цьому термін «цифрова економіка» лише концентрує увагу на те, який саме сектор економіки розвивається нині найбільш активно й інноваційно. Також, використовуючи поняття інституційної економіки, ми можемо говорити про те, які зміни відбулися в інституційній структурі в зв'язку з появою і поширенням нових видів послуг і технологій [30].

Цифрова економіка передбачає цифрове перетворення всіх сфер життєдіяльності, надаючи їм значний економічний та соціальний ефекти, що відкриває нові потужні можливості для держави, суспільства та громадян.

Ядром цифрової економіки є сектор виробництва цифрових товарів і надання послуг, пов'язаних із цифровими технологіями. Статистика країн, незважаючи на загальносвітову нестабільність, свідчить про стійке зростання світової торгівлі продуктами цифрової економіки (в середньому зростання становить близько 4%), випереджаючими темпами зростає обсяг послуг, що надаються (до 30% в рік). Збільшуються витрати підприємств на дослідження, пов'язані з цифровими технологіями, що вказує на те, що сектор цифрових технологій відіграє ключову роль в інноваціях. Розвивається і стає доступнішою цифрова інфраструктура, підвищується якість комунікаційних мереж у міру впровадження технологій 4G і оптоволоконних засобів передачі даних, при цьому знижуються ціни, зокрема, на послуги мобільного зв'язку, збільшуються можливості використання мобільних пристроїв для доступу в інтернет, що, в кінцевому підсумку, дозволяє прогнозувати все більший радіус дії і розвиток цифрових технологій в світі.

Є значний потенціал використання сучасних цифрових технологій в діяльності фірм. Важливо приділяти увагу таким аспектам, як використання сучасної обчислювальної техніки, програмного забезпечення, наявності кваліфікованих фахівців. Необхідно врахувати, що цифрові технології мають істотний потенціал для прискорення інноваційних процесів, тому показники інвестицій в розвиток цифрового потенціалу фірми є важливим фактором її конкурентоспроможності в сучасних умовах.

Принципи цифровізації економіки – основні закони, положення й рушійні сили просування інформаційно-комунікаційних технологій в повсякденне життя держави, підприємств та соціуму. Єдиним фундаментальним принципом цифровізації є ідея покращення процесів життєдіяльності людей за рахунок застосування сучасних технологій у різних сферах суспільного життя. Основою діяльності економічних суб'єктів, які функціонують з використанням основних принципів цифровізації є необхідність задоволення суспільних потреб найбільш ефективним – цифровим способом.

Можна виділити такий перелік заходів, реалізованих державами і спрямованих на розвиток цифрової економіки, як: розвиток інфраструктури, що становить основу для формування нових моделей ведення бізнесу та побудови наукових і соціальних мереж; зниження бар'єрів у галузях цифрової економіки; підвищення рівня володіння цифровими технологіями, навчання і перекваліфікація фахівців; забезпечення довіри до надійності і безпеки цифрової інфраструктури; розвиток цифрового сектору економіки.

Цифровий сектор економіки базується на інноваційних технологіях, створюваних електронною промисловістю. Він представлений двома елементами. По-перше, це електронна промисловість, виробництво мікročіпів, комп'ютерів і телекомунікаційних пристроїв, електроніки побутового призначення. По-друге, це компанії, які надають послуги в області цифрових технологій і використовують цифрові засоби виробництва, зберігання, управління даними. Важливість розвитку цифрового сектору для національних економік підтверджується тим, що низка країн зараз реалізує комплексні і досить масштабні програми, націлені на розвиток цифрових секторів своїх економік, створення нових робочих місць в цих сферах, підвищення конкурентоспроможності електронної промисловості і ІТ-технологій [30].

Блокчейн є предмет постійного інтересу з боку фінансових організацій, оскільки вирішує безліч важливих питань, які можна назвати індикаторами ефективності по використанню технології блокчейн в різних секторах економіки (таблиця 3.1).

Відносно недавно R3 випустив код і технічну документацію платформи Corda, яка заснована на застосуванні технології розподілених реєстрів. Платформа існує для застосування фінансовими установами та набуває значущості регулятора. Hyperledger – відкрите об'єднання, у складі якого не тільки великі гравці технологічного і фінансового сектора, але і некомерційні фірми і стартапи (понад 100 учасників). На платформі Fabric від Hyperledger вже почали з'являтися прототипи додатків в сфері охорони здоров'я, фінансів та логістики. Більшість розробок проводяться, застосовуючи доступний

вихідний код і мають великі перспективи (наприклад, вони можуть стати частиною майбутніх стандартів для блокчейна). Компанія Microsoft зберігає партнерські зв'язки з обома консорціумами, а також працює над розвитком конструктора блокчейн-додатку-жених Bletchley і нової платформи для побудови блокчейн-мереж Coco Framework. Фонд Ethereum Foundation став розробником однієї з найбільших і відомих платформ на основі технології розподілених реєстрів Ethereum, яка санкціонує створення і поширення децентралізованих додатків і сервісів, заснованих на технології розподілених реєстрів. Дослідницькі лабораторії з вивчення блокчейна відкрили ряд великих банків, серед яких Barclays і Santander. BBVA, NYSE, VISA, CitiGroup і інші, активно інвестують в стартапи, пов'язані з дослідженням та впровадженням продуктів на основі розподілених реєстрів. Більшість країн поки немає власної позиції по відношенню до блокчейну. Всі держави, в яких були зроблені офіційні заяви про можливі наміри в сфері регулювання, говорять про високий потенціал технології і показують прагнення підтримати розвиток ринку, в тому числі за рахунок відстрочки регуляторних дій [105].

Проте це не єдина загроза, яка може виникнути при діджиталізації. Кіберзлочинність – головна проблема інформаційно розвиненого суспільства. Тому що основна частина процесів обробки та зберігання баз даних, інформації, приватних даних і т.п. будуть зберігатись на серверах. У свою чергу, це спричинить попит на покращення кіберзахисту та створення додаткових кваліфікованих робочих міст.

В Україні цифрові технології вже частково використовуються. Найбільш яскравим прикладом є агропромислова сфера, де завдяки цифровим технологіям передові компанії збільшують свої ROI від 30% до 90%. Те саме стосується гірничодобувної індустрії та машинобудування.

Відповідаючи на сучасні виклики, уряд спільно з Hi-Tech Office Ukraine та експертами ринку розробив концепцію та план розвитку цифрової економіки в Україні до 2020 року. Ці документи закладають основу для реалізації форсованого сценарію цифровізації України. План передбачає такі ключові

заходи: розвиток цифрової інфраструктури як основи цифрової економіки (твердої – широкосмугова інфраструктура, цифрове телебачення, інфраструктура для «інтернету речей», кібербезпеки та хмарних технологій збереження даних та м'якої – інфраструктура довіри та ідентифікації, онлайн-розрахунки, блокчейн, публічні послуги, а також інфраструктура життєзабезпечення – освіта і медицина.); цифровізація реального сектору, у тому числі через сприяння розвитку інфраструктури «Індустрія 4.0», «цифрового робочого місця», «старт-фабрики», цифровізація базових сфер життєдіяльності, у тому числі через цифрову трансформацію середньої школи та розвиток STEM-освіти, запровадження eHealth та e-безпеки, концепції «розумні міста»; розвиток цифрової грамотності населення [111].

Таблиця 3.1

Бізнес-індикатори оцінки технології розподілених реєстрів

Бізнес-індикатори	Характеристика / методика розрахунку
Індикатор безпеки	Являє собою першочергову проблему фінансової організації. Блокчейн має децентралізовану структуру, що в корені міняє принцип зберігання інформації. Децентралізація робить взлом системи безглуздом, т. д. Інформація одночасно зберігається на безлічі комп'ютерів, один блок підтверджує інший і немає можливості провести транзакцію без схвалення системи.
Індикатор незмінності	Є гарантом відсутності фальсифікації і зміни умов «заднім числом». Особливістю показника є і те, що технологія робить ринок прозорим, дотримуючись при цьому таємниці персональної інформації. Дані про транзакції доступні всім, але особисті відомості про відправника та одержувача не знає ніхто.
Індикатор швидкості і надійності операцій.	Висока швидкість транзакції досягається за рахунок роботи автоматизованих механізмів, миттєво здійснюють цілий ряд дій. Для банківської сфери це не просто збільшення швидкості операції, це ще і зменшення витрат на адміністративну і паперову роботу персоналу, виключення помилок через людський фактор, втрати документів тощо
Індикатор залучення інвестицій	Запуск ICO для залучення інвестицій показав свою ефективність на безлічі стартапів і проєктів великих гравців. Фінансові установи, які мають зацікавленість у залученні фінансових потоків, позитивно оцінюють даний інструмент

Основні принципи діджиталізації економіки представлені на рисунку 3.2.

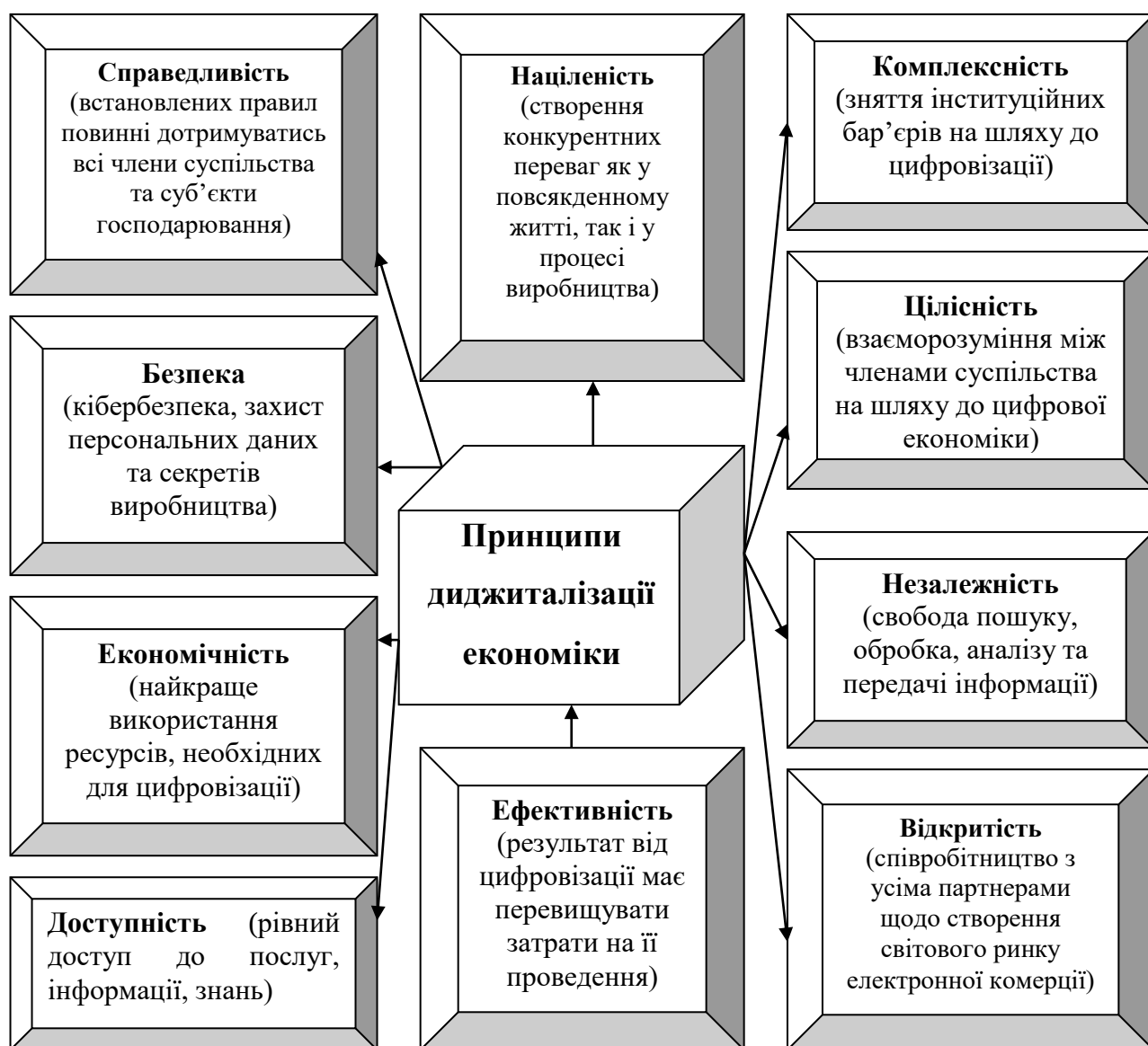

Рис. 3.2. Основні принципи діджиталізації економіки

Розвиток цифрової економіки зумовить створення нових професій, які тісно пов'язані із інформаційними технологіями, проте водночас зникнуть інші, що може створити безробіття в державі.

Розвиток бухгалтерського обліку за умови цифровізації суспільно-економічних відносин здебільшого пов'язаний із впровадженням ІТ-інструментів та технологій, спрямованих на подолання недоліків існуючої контрольно-аналітичної та облікової системи. Намагання підвищити зрозумілість, лаконічність та релевантність інформаційного забезпечення управління стає рушійною силою у створенні ефективного бухгалтерського підрозділу, де розуміють управлінські стратегії та цілі, а кожне завдання

виконують через перспективу подолання надмірно тривалих або необов'язкових складних процедур з помилковими або малокорисними результатами.

Актуалізація цифрової трансформації бухгалтерського обліку в майбутньому лише зростатиме, бо застосування ІТ-новацій дозволяє вирішувати нові завдання, модернізувати концепції обробки та передачі інформації, сприяє зростанню ефективності облікових процесів. До звичних функцій ведення обліку та формування звітності додається необхідність консолідації процесів управління та ІТ-сервісів. Як результат, підвищиться якість інформаційного забезпечення окремих підрозділів і користувачів, об'єднаних єдиною цифровою платформою.

Відбувається не просто конвертація даних з паперового формату в цифровий, а забезпечується пошук, обробка, синтез звітності, контроль помилок і порівнянності, візуалізація процесів і їх результатів, резервне копіювання за допомогою ІТ-інструментарію.

Таким чином, ІТ-модернізація бухгалтерського обліку відповідно до вимог інформаційної економіки має складатися з програмного, інформаційного, організаційного та методичного компоненту. Ці компоненти стають основними інформаційними системами, що інтегровані навколо web-системи та між собою. Надійна та масштабована інформаційно-аналітична система забезпечує підтримку та автоматизацію процесів керування усіх складових діяльності організації. Якісний розвиток цифрових сервісів в бухгалтерському обліку має на меті не тільки мінімізацію людського фактору в прийнятті рішень, але й вчасне отримання якісної інформації про процеси.

При цьому цифровізація – це інструмент створення, реалізації та користування перевагами облікової системи, що підсилюються ІТ-технологіями. Забезпечити високий рівень продуктивної діяльності об'єкта здатна налагоджена централізована ІТ-система управління процесами. Деякі державні підприємства активно впроваджують комплексні рішення автоматизації бізнес-процесів із допомогою сучасних ERP-систем. Саме ці

підприємства є прикладом нового етапу в модернізації внутрішньої ІТ-інфраструктури: переходу від автоматизації до комплексних систем управління.

Глибинні наслідки цифровізації бухгалтерського обліку можливі за умови синергії нових концепцій обробки та передачі інформації:

–бухгалтерський облік господарських операцій в режимі реального часу(RTA);

–обмін електронними даними-від первинних до звітних (EDI);

–розширена мова фінансової, управлінської, податкової звітності різних сфер бізнесу(XBRL);

–«хмарні технології» обчислення, облікові операції, що базуються на хмарах;

–штучний інтелект (AI) – модернізація математичного моделювання сучасними технологічними іноваціями (оцінка запасів на складах за допомогою програмно керованих дронів);

–BigData – використання у розрахунках для підвищення ефективності, точності та швидкості;

–блокчейн – систематизація і ефективний контроль;

–м'які цифрові інфраструктури (інфраструктура ідентифікації та довіри,інфраструктура відкритих даних, інфраструктура інтероперабельності, інфраструктура електронних розрахунків та транзакцій, інфраструктура електронної комерції та он-лайн-взаємодії суб'єктів бізнесу).

Синергетичний потенціал соціальних, мобільних, хмарних технологій, технологій аналізу даних, Інтернету речей в сукупності здатні привести до трансформаційних змін в бухгалтерському обліку, підвищити його ефективність, цінність для процесів управління.

ІТ-модернізація бухгалтерського обліку забезпечить нові, більш сучасні формати ефективного управління. Проект ІТ-модернізації – комплекс взаємопов'язаних заходів, що узгоджені за часом, використанням певних матеріально-технічних, інформаційних, людських, фінансових та інших ресурсів і мають на меті створення інформаційних систем, засобів

інформатизації та цифровізації інформаційних ресурсів, які відповідають певним технічним умовам і показникам якості.

Цифровий бухгалтерський облік не має стандартного визначення, а лише стосується змін в обліку за рахунок обчислювальних і мережевих технологій. Бухгалтерський облік має долучити в свою теорію і практику патч-карти та мейнфрейми, бази даних і сховища даних, персональні комп'ютери та продуктивність, спеціалізоване програмне забезпечення для бухгалтерського обліку та системи планування ресурсів підприємства (ERP), локальні мережі (LAN) та широкосмстові мережі (WAN) – для введення даних, зберігання інформації, вдосконалення механізмів обробки, кінцевих звітів, внутрішніх контролів, аудиторських висновків.

Тому визначення процесу цифровізації (діджиталізації) бухгалтерського обліку пропонується сформулювати як:

–трансформацію облікових процесів за допомогою сучасних економічних, організаційно-управлінських, інституційних нововведень;

–ІТ-модернізацію електронно-цифровими пристроями, засобами, системами електронно-комунікаційного обміну для інтегральної взаємодії віртуального та фізичного, створення кіберфізичного простору в межах системи бухгалтерського обліку.

Адже кінцева мета ІТ-модернізації не цифровізація обліку (перенесення контрольно-облікових процесів в електронний формат), а створення СМАРТ-обліку, «розумного» обліку господарських операцій з ефективними інструментами контролю та управління суб'єктом господарювання, автоматизацією всіх аспектів і сфер діяльності підприємства, організації, установи.

Отже, цифровізація економіки – впровадження інформаційних технологій у галузі, процес виробництва та систему врядування. При її впровадженні буде виникати чимало труднощів, головним з яких буде безробіття (пошук кваліфікованих робітників, спеціалістів, навчання потрібних кадрів). Проте в довгостроковій перспективі вона має чимало плюсів: нові професії, просування

цифрових технологій, виходи на нові ринки збуту, підвищення якості життя населення тощо.

Висновки до розділу 3

Електронний документообіг (обіг електронних документів) – сукупність процесів створення, оброблення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, використання та знищення електронних документів, які виконуються із застосуванням перевірки цілісності й у разі необхідності з підтвердженням факту одержання таких документів. На відміну від документів на паперових носіях зі своїми жорсткими рамками, статичною формою й обмеженими можливостями, перехід до динамічних цифрових електронних документів забезпечує особливі переваги у створенні, спільному використанні, поширенні та збереженні інформації.

Отже, системи електронного документообігу забезпечують процес створення, управління доступом і розповсюдження великих обсягів документів у комп'ютерних мережах, а також забезпечують контроль над потоками документів в організації. Часто ці документи зберігаються в спеціальних сховищах або в ієрархії файлової системи. Типи файлів, які, як правило, підтримують системи електронного документообігу, містять текстові документи, електронні таблиці, аудіо-, відео-, графічні об'єкти та документи Web.

Розвиток цифрової економіки забезпечує можливість комунікацій, обміну ідеями та досвідом. Майданчики в інтернеті дозволяють об'єднувати зусилля для створення бізнесу, інвестування, пошуку працівників, партнерів, ресурсів і ринків збуту. Цифрові технології також можуть відігравати ключову роль у навчанні, обміні знаннями, реалізації інноваційних ідей, в тому числі і в соціальній сфері.

Інформаційно-комунікаційні та цифрові ІТ-технології надають можливість інтенсифікувати процеси, впроваджувати сучасні досягнення в сфері комп'ютерних технологій. Окреслення загального механізму

трансформації систем обліку, контролю й управління, запит на створення єдиного інформаційного простору зумовлює необхідність концептуальних досліджень синергетичного ефекту від ІТ-модернізації (діджіталізації) бухгалтерського обліку.

Визначено, що ІТ-модернізація є об'єктом фокусного та комплексного державного управління. При цьому цифровізація бухгалтерського обліку пропонує опцію створення загального інформаційного та кіберфізичного бізнес-простору, яка перевершує традиційні методи бухгалтерського обліку, посилює здатність бухгалтера інтерпретувати та повідомляти дані швидше та ефективніше. Розкрито зміст та сфери застосування в сучасному бухгалтерському обліку ІТ-інструментів та технологій, які переведуть облікові роботи в цифровий формат, модернізують концепції обробки та передачі інформації.

Серед передумов розвитку цифрової економіки в Україні можна виділити кілька аспектів: система освіти має високий потенціал для підготовки фахівців цифрової економіки; є оригінальні організаційно-технологічні рішення зі створення ефективної інфраструктури цифрової економіки; інтеграція і розвиток конкретних кейсів на базі сучасних принципів цифрової економіки створять синергетичний ефект, що приведе до загального зростання економіки.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Результати дослідження дозволили у зробити наступні висновки:

1. Аналіз розвитку форм (системи) обліку в Україні дозволяє нам зробити важливий висновок про те, що усі сучасні вітчизняні форми (системи) обліку перебувають під сильним часовим впливом з проміжком десять-двадцять років, протягом якого відбуваються суттєві зміни у засобах обчислювальної техніки, методології і організації обліку, суспільно-політичній ситуації в державі та світі.

Форма (система) – це, на нашу думку, сукупність певних, чітко виражених ознак механізму, який забезпечує ведення обліку за відповідною, регламентованою нормативно-правовими актами України, технологією. Вітчизняні підприємства нині застосовують (на власний вибір) одну із п'яти наступних форм (систем) обліку: меморіально-ордерну, журнально-ордерну, журнальну, автоматизовану (комп'ютеризовану), просту та спрощену.

2. На певних етапах історичного розвитку обліку його форми постійно змінювались, що визначалось об'єктивними передумовами: еволюцією розвитку концепцій обліку, потребою скорочення витрат на утримання облікового апарату, підвищення оперативності обліку, встановлення максимальної адекватності даних обліку реальним господарським змінам. Кожна із форм базувалась на окремій методиці послідовності та техніки реєстрації облікових даних відповідно адаптованості даних обліку до історичних змін у процесах господарської діяльності.

3. В меморіально-ордерній формі обліку поєднувались книжні і карткові реєстри. Синтетичний облік вівся у книгах, а аналітичний – в картках. На основі первинних і зведених документів складались меморіальні ордери, які реєструвались в реєстраційному журналі. Дані меморіальних ордерів відображались в Головній книзі по кожному синтетичному рахунку як по дебету, так і по кредиту. В кінці місяця на основі підсумків Головної книги складалась оборотна відомість по синтетичних рахунках. Аналітичний облік

при меморіально-ордерній формі вівся, зазвичай, на картках. В кінці місяця по аналітичних рахунках складались оборотні відомості, підсумки яких звірялись з оборотами і залишками відповідних синтетичних рахунків. Проте вона мала ряд недоліків: складання значної кількості меморіальних ордерів; багаторазовість записів, що приводило до зайвих затрат праці; аналітичний облік відставав від синтетичного та ін. Спрощеним варіантом меморіально-ордерної форми є Журнал-Головна. Тут поєднується хронологічний запис з систематичним на синтетичних рахунках в одному реєстрі – книзі Журнал-Головна, яка поєднує реєстраційний журнал і Головну книгу. Дану форму доцільно застосовувати на тих підприємствах, де використовується порівняно невелика кількість рахунків.

4. Суть журнально-ордерної форми обліку полягає в тому, що аналітичний і синтетичний облік здійснюють одночасно в спеціальних облікових реєстрах – журналах-ордерах і відомостях до них. Записи у ці реєстри здійснюють на підставі первинних або зведених документів. В журналах-ордерах поєднується хронологічний запис з систематичним. В записах закладений шаховий принцип, тобто за один робочий прийом суму господарської операції записують водночас на дебет і кредит кореспондуючих рахунків, що скорочує кількість записів в реєстрах. Журнали-ордери побудовані за кредитовим принципом, в них відображають однорідні за економічним змістом операції. Тому в окремих журналах-ордерах узагальнюються облікові дані по декількох синтетичних рахунках. В цих реєстрах передбачена типова кореспонденція рахунків, що спрощує групування облікових даних. В кінці місяця підсумкові дані кредитових оборотів з журналів-ордерів переносять в Головну книгу. Дебетові обороти відповідного синтетичного рахунка підраховують після закінчення реєстрації записів в Головній книзі. Дані реєстрів журнально-ордерної форми приведено у відповідність до показників періодичної та річної звітності.

5. Крім розглянутих форм бухгалтерського обліку підприємства можуть використовувати просту або спрощену форму. Просту форму обліку (без використання подвійного запису) застосовують господарства, в яких працюють

власник та члени його родини (без залучення найманих працівників). Облік за простою формою передбачає накопичення даних відповідно до потреби управління господарством без використання системи бухгалтерських рахунків. Основним регістром за простою формою є «Книга обліку доходів та витрат», в якій здійснюють реєстрацію даних первинних документів за видами доходів та витрат з метою визначення результатів господарювання. За даними книги можна скласти декларацію про доходи, просту звітність. Спрощену форму обліку переважно застосовують малі підприємства. Основним регістром для обліку за цією формою є «Журнал реєстрації господарських операцій», в якому застосовується принцип подвійного запису. Для ведення аналітичного обліку окремих господарських об'єктів (витрат, розрахунків, продукції тощо), крім Журналу, використовують спеціальні відомості. Методичні рекомендації щодо застосування регістрів спрощеної форми бухгалтерського обліку і спрощений план рахунків для підприємств малого бізнесу затверджені Міністерством фінансів України. Спрощена система оподаткування виступає двояким механізмом: з одного боку підтримуючи розвиток малого бізнесу в країні, з іншого – сприяє уникненню від сплати податків належним чином.

6. Якщо форму ведення обліку розглядати як послідовність та техніку облікової реєстрації господарських операцій, можна констатувати, що в процесі історичного розвитку обліку на основі ручної обробки даних мало місце різноманітність форм, а на сучасному етапі за використання комп'ютерних технологій – застосовується лише одна форма – комп'ютерна, за якої порядок заповнення облікових реєстрів та їх формат визначаються комп'ютерною програмою, яка використовується, а кількість та зміст облікових реєстрів визначається кількістю та формою запитів до бази даних. Як правило, всі комп'ютерні програми формують картки по рахунках, шахову та оборотну відомості, головну книгу та регламентовані законодавством форми звітності.

7. Комп'ютерна форма обліку передбачає створення сітки автоматизованих робочих місць працівників структурних підрозділів

підприємства, які проводять первинну реєстрацію господарських операцій і їх обробку. Проведена первинна обробка інформації технічними засобами автоматизованих робочих місць (АРМ) облікових працівників структурних підрозділів передається на АРМ у бухгалтерію підприємства, де перевіряється, і у випадку виявлення помилок автоматично про це повідомляється в структурний підрозділ, який у свою чергу вносить корективи. Таким чином, необхідна результативна інформація може видаватися у будь-який зручний час. Створення системи інформаційної бази даних дозволяє автоматизувати всі облікові процеси і здійснювати взаємозв'язок з іншими автоматизованими робочими місцями спеціалістів підприємства. Типовою перевагою діалогово-автоматизованої форми обліку над іншими є оперативність збору, передачі і обробки інформації, достатня аналітичність даних. Облікові працівники в цих умовах можуть більше часу використати на проведення аналізу і здійснення контролю за господарською діяльністю підприємства.

8. Сучасні тренди еволюції форм бухгалтерського обліку зводяться до застосування блокчейну або ж розподіленого реєстру, яким доцільно вважати технологію формування і зберігання інформації, визначальними особливостями якої є:

- 1) відсутність центрального адміністратора;
- 2) синхронізація та спільне використання цифрових даних згідно алгоритму узгодження (консенсусу);
- 3) просторовий розподіл ідентичних копій.

9. Переваги при веденні бухгалтерського обліку із застосуванням ІТ-технологій пов'язані з прискоренням, здешевленням, формалізацією. Так, блокчейн в бухгалтерському обліку та при складанні звітності підвищує безпеку зберігання даних та надає підтвердження проведених транзакцій. Спільний контроль над проведенням фінансових операцій при надійній синхронізації даних та з забезпеченням захисту від навмисних і ненавмисних втрат та підмін, виводять технологію блокчейну на принципово новий рівень.

Трансформація системи бухгалтерського обліку подолає проблему обмеженої прозорості.

10. Управлінська модель цифровізації бухгалтерського обліку доповнюється аналізом ситуації – проведення незалежного дослідження щодо наявності цифрових навичок у працівників обліково-аналітичного та контрольно-управлінського сектору, визначення критеріїв впливу чинників на розвиток цифрових навичок, головних перешкод до користування цифровими технологіями та конкретними інструментами. Окреслюються основні виклики і «дерево» проблем, реагування та вирішення яких передбачається в рамках напряму. Створення надійної і масштабованої цифрової системи бухгалтерського обліку стає можливим за умови комплексної оцінки стану, можливостей і недоліків існуючої на підприємстві інформаційно-облікової інфраструктури вимогам і очікуванням керівництва (перший етап), оцінки можливості для зростання бізнесу і процесів комунікації в компанії (другий етап), модернізація існуючих систем при наявності повного обсягу даних про існуючий стан серверного та мережевого обладнання (третій етап).

11. Загальний механізм цифровізації бухгалтерського обліку стане синергетичним поєднанням елементів:

– політики модернізації бухгалтерського обліку (інформаційно-цифрова політика, політика зв'язку);

– створення сприятливого середовища (структура облікового та управлінського персоналу, корегування принципів діяльності);

– розгалуження цифрової інфраструктури (інтернет, телекомунікації, електронна ідентифікація і аутентифікація, інформаційна безпека, хмарна інфраструктура);

– впровадження та об'єднання в єдиний кіберфізичний простір цифрових рішень (електронний облік, електронна комерція, електронна логістика, цифрові фінанси, IT-стандарти).

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белова Ірина, Семенишена Наталія, Мельничук Оксана. Генезис становлення облікової системи малих підприємств в Україні. Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації. 2019. Випуск 1-2. С. 26-48.
2. Белова І.М., Семенишена Н.В. Гармонізація і стандартизація як об'єктивна необхідність кумулятивізму інституту бухгалтерського обліку. Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації. 2018. № 3-4. С. 7–15.
3. Белова І.М., Семенишена Н.В. Контент-аналіз дефініцій облікової політики інституційних одиниць та підходів до її формування. Подільський вісник : сільське господарство, техніка. економіка. 2018. Вип. 28. С. 187–193.
4. Белова, Ірина. Історичний огляд правового забезпечення розвитку обліку та контролю [Текст] / Ірина Белова // Прикладна економіка - від теорії до практики : зб. тез доп. Першої Всеукр. наук.-практ. конф. [м. Тернопіль, 15 жовт. 2015 р.] / редкол. : Б. О. Язлюк, П. Р. Пуцентейло, Ю. І. Гайда [та ін.]; відп. за вип. П. Р. Пуцентейло. – Тернопіль : Економічна думка ТНЕУ, 2015. – С. 9-13.
5. Белова, Ірина. Історичні аспекти розвитку бухгалтерського обліку [Текст] / Ірина Белова // Прикладна економіка - від теорії до практики : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. [м. Тернопіль, 20 жовт. 2016 р.] / редкол. : Б. О. Язлюк, П. Р. Пуцентейло, Р. Ф. Бруханський [та ін.]; відп. за вип. П. Р. Пуцентейло. - Тернопіль : Вектор, 2016. - С. 48-50.
6. Белова, І. М. Бухгалтерський облік в Україні у ХІХ–ХХ століттях [Текст] / І. М. Белова, І. В. Спільник // Науковий вісник Ужгородського національного університету : серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство / голов. ред. М.М. Палінчак. – Ужгород : Гельветика, 2017. – Вип. 14 №Ч.1. – С. 22–26. – Бібліогр.: с.26 (11 назв). – Рез. рос., англ.

7. Белова, Ірина Перспективи та ризики використання криптовалют в Україні [Текст] / Ірина Белова // Цифрова економіка: тренди та перспективи: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції [м. Тернопіль, 25 жовтня 2018 р.] / редкол. : П. Р. Пуцентейло, Б. О. Язлюк, Р. Ф. Бруханський [та ін.]. – Тернопіль : ТНЕУ, 2018. - С. 40-44.

8. Белова, Ірина Передумови виникнення штучного інтелекту [Текст] / Ірина Белова // Вектори розвитку науки і бізнесу в глобальному середовищі: тренди та перспективи : матеріали Національної науково-практичної конференції [Тернопіль, 7 листопада 2019 р.]. / редкол. : П. Р. Пуцентейло, Р. Ф. Бруханський, Н. П. Чорна [та ін.]. - Тернопіль : ТНЕУ, 2019. - С. 18-21.

9. Бенько М. М. Інформаційні системи і технології в бухгалтерському обліку : моногр.К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т. 2010. 336 с.

10. Белінська, Віта Інтеграція бюджетного планування, обліку та контролю [Текст] / Віта Белінська, Белова Ірина // Вектори розвитку науки і бізнесу в глобальному середовищі: тренди та перспективи : матеріали Національної науково-практичної конференції [Тернопіль, 7 листопада 2019 р.]. / редкол. : П. Р. Пуцентейло, Р. Ф. Бруханський, Н. П. Чорна [та ін.]. - Тернопіль : ТНЕУ, 2019. - С. 261-265.

11. Белоусова І. А. Розвиток бухгалтерської професії як важливий чинник подолання економічної кризи в Україні. Бухгалтерський облік і аудит. 2009. № 5. С. 3–6.

12. Бойчук А.А., Лисяк М. С Сучасні форми бухгалтерського обліку та їх розвиток в Україні. Наука й економіка. 2011. № 1. С. 65-67.

13. Бруханський Р. Ф. Методологія наукових досліджень і викладання облікових дисциплін : навчально-методичний посібник для студентів спеціальності „Облік і оподаткування”. Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 174 с.

14. Бруханський Р. Ф., Спільник І. В. Криптоактиви у системі бухгалтерського обліку та звітності. Проблеми економіки № 2 (40), 2019. С.145-156.

15. Бруханський, Руслан Блокчейн vs розподілений реєстр [Текст] / Руслан Бруханський // Цифрова економіка: тренди та перспективи: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції [м. Тернопіль, 25 жовтня 2018 р.] / редкол. : П. Р. Пуцентейло, Б. О. Язлюк, Р. Ф. Бруханський [та ін.]. – Тернопіль : ТНЕУ, 2018. - С. 51-53.

16. Бруханський Р. Ф., Железняк Н. В., Хомин І. П. Фінансово-облікова проблематика відтворення потенціалу сільськогосподарських підприємств : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2014. 452 с.

17. Бруханський Р. Ф. Система стратегічного фінансового обліку: аналіз сучасного стану і перспективи розвитку. Бізнес-Інформ. 2014. № 7 (438). С. 220-225.

18. Бруханський, Р. Ф. Розширення інформаційного спектру облікової системи підприємства [Текст] / Р. Ф. Бруханський // Розвиток обліку, аналізу і аудиту суб'єктів суспільного інтересу: тези виступів Міжнар. наук. конф. – Житомир: Видавець О.О. Євенок, 2017. – С. 26-28.

19. Бутинець Ф.Ф. Альфа і омега бухгалтерського обліку або моя болісна несповідь: монографія. Житомир: ПП «Рута». 2007. 328 с.

20. Бухгалтерський облік: актуальні проблеми та рішення: монографія під загальною редакцією Герасименка С.С. Суми: ДАБС. 2009. 200 с.

21. Васільєва Л.М. Поняття та основні передумови раціональної організації обліку. Інвестиції: практика та досвід. 2013. №14. С.31-33.

22. Василевська Г.В. Особливості функціонування преференційного оподаткування в Україні. Світ фінансів. 2012. Вип.4. С. 49-59

23. Ватуля І. Д., Гладка Л.О.. Організація обліку у фермерських господарствах : навч. посіб. К. : ЦУЛ, 2009. 312 с.

24. Великий тлумачний словник сучасної української мови [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2002. 1440 с.

25. Гуменюк, Олена Шляхи розвитку цифрової економіки [Текст] / Олена Гуменюк // Перспективи розвитку науки і бізнесу в глобальному середовищі: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. [м. Тернопіль, 20 трав. 2020 р.] / редкол. :

П. Р. Пуцентейло, Р. Ф. Бруханський, Н. П. Чорна [та ін.], відп. за вип. П. Р. Пуцентейло. - Тернопіль : ТНЕУ, 2020. - С. 89-90.

26. Гуменюк, Олена Створення інформаційного забезпечення обліково-аналітичної системи підприємства [Текст] / Олена Гуменюк // Вектори розвитку науки і бізнесу в глобальному середовищі: тренди та перспективи : матеріали Національної науково-практичної конференції [Тернопіль, 7 листопада 2019 р.]. / редкол. : П. Р. Пуцентейло, Р. Ф. Бруханський, Н. П. Чорна [та ін.]. - Тернопіль : ТНЕУ, 2019. - С. 72-74.

27. Гуменюк, Олена Проблеми і перспективи розвитку цифрової економіки [Текст] / Олена Гуменюк // Цифрова економіка: тренди та перспективи: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції [м. Тернопіль, 25 жовтня 2018 р.] / редкол. : П. Р. Пуцентейло, Б. О. Язлюк, Р. Ф. Бруханський [та ін.]. – Тернопіль : ТНЕУ, 2018. - С. 66-68.

28. Дацко, Тетяна. Генезис облікової політики в Україні [Текст] / Тетяна Дацко, Ірина Белова // Розвиток аграрного бізнесу в умовах глобалізації : матеріали Міжнар. наук.-практ.конф. за участю іноз. студ. [м. Тернопіль, 15-17 квіт. 2016 р.] / редкол. : Б. О. Язлюк, П. Р. Пуцентейло, Р. Ф. Бруханський [та ін.], відп. за вип. П. Р. Пуцентейло. - Тернопіль : Астон, 2016. - С. 65-67.

29. Дерій В.А. Форми (системи) обліку та відображення в них витрат і доходів підприємства / В.А.Дерій // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Міжнар. зб. наук. праць / Серія: Бухгалтерський облік, контроль і аналіз. Вип. 1 (16). – Житомир: ЖДТУ, 2010. – С. 37-46.

30. Джулий Л.В. Информационные системы и их роль в деятельности современных предприятий /Джулий Л.В., Емчук Л.В. // В книге: Perspective economic and management issues Collection of scientific articles. Scientific journal “Economics and finance”, “East West” Association For Advanced Studies and Higher Education. 2015. С. 130–134.

31. Директива 1999/93/ЕС Європейського Парламенту та Ради від 13 грудня 1999 року “Про систему електронних підписів, що застосовується в

межах Співтовариства” (DIRECTIVE 1999/93/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 13 December 1999 on a Community framework for electronic signatures, Офіційний журнал L 013, 19/01/2000 р. 0012 – 0020. Переклад здійснено Центром перекладів актів Європейського права при міністерстві юстиції України): [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://uazakon.com/document/spart50/inx50337.htm>.

32. Євдокимов В. В. Адаптивна модель інтегрованої системи бухгалтерського обліку : моногр. Житомир : ЖДТУ, 2010. 516 с.

33. Жолнер І. В. Фінансовий облік за міжнародними та національними стандартами. Навч. посіб. К.: НУХТ, 2012. 335 с.

34. Жук В. М. Розвиток регулювання бухгалтерського обліку в Україні. Агросвіт. 2010. № 16. С. 29–32.

35. Завитій, Ольга Цифрова економіка – економіка віртуального світу [Текст] / Ольга Завитій // Цифрова економіка: тренди та перспективи: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції [м. Тернопіль, 25 жовтня 2018 р.] / редкол. : П. Р. Пуцентейло, Б. О. Язлюк, Р. Ф. Бруханський [та ін.]. – Тернопіль : ТНЕУ, 2018. - С. 76-77.

36. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999р. № 996-XIV: станом на 02 червня 2016 р.[Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/996-14>

37. Івахненко С. В. Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку та аудиту: навч. посіб. – [4-те вид., випр. ідоп.] // С. В. Івахненко. К.: Знання, 2008. 343 с.

38. Інновації або смерть: як бізнесу вижити на тонучому кораблі “Україна” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.epravda.com.ua/publications/2017/08/16/628080>

39. Исаков В.И., Рожнов В.С. Машинная обработка экономической информации в промышленности : учебник [для студ. высш. учеб. завед.]. М. : Статистика, 1977. 358 с.

40. Інформаційні системи бухгалтерського обліку: підручник [для студ. вищ. навч. закл. спеціальності 7.050106 «Облік і аудит»] / Ф.Ф. Бутинець, С.В. Івахненко, Т.В. Давидюк, Т.В. Шахрайчук; за ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. Житомир : ПП «Рута», 2002. 544 с.

41. Канцедаль Н. А. Варіативний підхід до вибору форми обліку фермерських господарств [Електронний ресурс] / Н. А. Канцедаль. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Natural/Vzhdtu/econ/2009_2/9.pdf.

42. Качалин В.В. Финансовый учет и отчетность в соответствии со стандартами GAAP / В.В. Качалин. М. : Дело, 1998. – 432 с.

43. Козяр, Світлана. Позабалансовий облік в системі управління підприємством [Текст] / Світлана Козяр, Ірина Белова // Розвиток аграрного бізнесу в умовах глобалізації : матеріали Міжнар. наук.-практ.конф. за участю іноз. студ. [м. Тернопіль, 15-17 квіт. 2016 р.] / редкол. : Б. О. Язлюк, П. Р. Пуцентейло, Р. Ф. Бруханський [та ін.] , відп. за вип. П. Р. Пуцентейло. - Тернопіль : Астон, 2016. - С. 98-100.

44. Костецький Я. І. Облік та аналіз діяльності фермерських господарств [Електронний ресурс] : автореф. дис. ... канд. екон. наук / Я. І. Костецький. Тернопіль: Тернопільський державний економічний університет, 2006. 19 с. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnau/2009_142_1/09kyi.pdf.

45. Кужельний М.В. Левицька С.О. Організація обліку: підручник. К.: Центр учбової літератури. 2010. 352с.

46. Кузьо, Андрій Проблеми і перспективи розвитку системи «БЛОКЧЕЙН» в Україні [Текст] / Кузьо Андрій, Белова Ірина // Вектори розвитку науки і бізнесу в глобальному середовищі: тренди та перспективи : матеріали Національної науково-практичної конференції [Тернопіль, 7 листопада 2019 р.]. / редкол. : П. Р. Пуцентейло, Р. Ф. Бруханський, Н. П. Чорна [та ін.]. - Тернопіль : ТНЕУ, 2019. - С. 356-359.

47. Кузьмінський Ю.А. Автоматизація оперативного обліку та контролю міжнародних економічних операцій : монографія. К. : КНЕУ, 2001. 268 с.

48. Лучко М.Р. Бухгалтерський облік у зарубіжних країнах : [навчальний посібник] / М.Р. Лучко, І.Д. Бенько. – Тернопіль : Економічна думка, 2004. – 207 с.

49. Малькова Т.Н. Теория и практика международного бухгалтерского учета : [учеб. пособие] / Т.Н. Малькова. – СПб. : Издательский дом «Бизнес-пресса», 2001. – 336 с.

50. Мельник, Н. Історія виникнення і розвитку міжнародної системи обліку. Журнал європейської економіки. 2013. Т. 12, № 4. С. 507-518.

51. Мельник Н.Г. Регулювання обліку на міжнародному рівні / Н.Г. Мельник // Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Тернопіль, 30 червня 2017 р.) –Тернопіль: ТНЕУ, 2017.– с.141-143

52. Мельниченко С.В. Інформаційні технології в туризмі: теорія, методологія, практика : монографія. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2007. 493 с.

53. Методичні рекомендації з організації та ведення бухгалтерського обліку за журнально-ордерною формою на підприємствах агропромислового комплексу / Затверджено наказом Міністерства аграрної політики України від 07 березня 2001 р. № 49 // Парус-консультант. – Режим доступу до наказу: <http://www.parus.ua>.

54. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 (МСБО 1) від 01.01.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/929_013

55. Муравський В. В. Завдання бухгалтера у повністю автоматизованій системі обліку. Обліково-аналітичне забезпечення системи менеджменту підприємства: тези доповідей другої наук.-практ. конф. Львів : Національний університет «Львівська політехніка», 2009. С. 99–100.

56. Муравський, Володимир Мережева структура автоматизованої бухгалтерії підприємства [Текст] / Володимир Муравський, Василь Муравський // Цифрова економіка: тренди та перспективи: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції [м. Тернопіль, 25 жовтня 2018 р.] / редкол. : П. Р.

Пуцентейло, Б. О. Язлюк, Р. Ф. Бруханський [та ін.]. – Тернопіль : ТНЕУ, 2018. – С. 92-94.

57. Муравський, В. Досвід використання спеціалізованих електронних бухгалтерських машин [Текст] / Володимир Муравський, Василь Муравський // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2020. – Вип. 2. – С. 194-207.

58. Назарова І.Я. Облікова інформаційна система та інформаційні технології / І.Я. Назарова // Бухгалтерський облік, аналіз і аудит та управління економічними процесами в світовій і національній економіці: історія, сучасність, перспективи: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 23 жовтня 2014 р., (ПДАТУ, м. Кам'янець-Подільський). – Тернопіль: Крок, 2014. – С. 93-95.

59. Назарова, І. Я. Проблеми запровадження електронного документообігу в Україні [Текст] / І. Я. Назарова // Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні: матеріали V міжнар. наук.-практ. конф., 31 травня-01 червня 2018 р. - Тернопіль: ТНЕУ, 2018. - С.78-81.

60. Нападовська Л.В. Управлінський облік: монографія. Д.: Наука і освіта, 2000. 450 с.

61. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>

62. Національні положення (стандарт) бухгалтерського обліку [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.interbuh.com.ua/ru/documents/onemanuals/35131>

63. Нестерук О. А. Развитие бухгалтерского учета в крестьянских фермерских хозяйствах [Электронный ресурс] : автореф. дис. ... канд. экон. наук / О. А. Нестерук. Ростов-на-Дону, 2009. – Режим доступа : http://www.seninauku.ru/page_12055.htm.

64. Нищенко Л. П. Гармонізація бухгалтерського обліку та фінансової звітності України з міжнародними стандартами в процесі гармонізації економічних взаємозв'язків. Бухгалтерський облік та аудит. 2006. № 9. С. 6-9.

65. Облік і звітність за міжнародними стандартами [Текст] : навч.-метод. комплекс / уклад. В. А. Дерій, В. М. Панасюк, І. Я. Назарова [та ін.]. - Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 47 с.

66. Організація бухгалтерського обліку. Навчальний посібник / За ред. В.С. Леся. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 696с.

67. Організація та ведення бухгалтерського обліку в селянських (фермерських) господарствах: Методичні рекомендації № 189 від 02.07.2001 року. [URL:https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0189555-01](https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0189555-01)

68. Осмятченко В. О. Бухгалтерський облік в умовах застосування інформаційних технологій : моногр. / В. О. Осмятченко; Київ. нац. екон. ун-тім. В. Гетьмана. К., 2010. 263 с.

69. Остап'юк М.Я. Історія бухгалтерського обліку: навч.посіб. / М.Я. Остап'юк, М.Р. Лучко, Й.Я. Даньків. – К.: Знання, 2005. – 276с.

70. Панков В.В. Інституційна теорія бухгалтерського обліку і аудиту : [навчальний посібник]. М. : Інформ Бюро, 2011. 168 с.

71. Пизенгольц М.З., Варава А.Г.. Таблично-перфокарточна форма учета в колхозах и совхозах [Текст]: учебн. пособ. М.: Статистика, 1978. 304 с.

72. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/go/z0893-99>.

73. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI / Редакція від 20.09.2015 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

74. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 3 «Звіт про фінансові результати»: Наказ Міністерства фінансів України від 31.03.1999 № 87. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0397-99> (втратив чинність).

75. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати»: Наказ Міністерства фінансів України від 31.12.1999 № 318. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00>.

76. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва», затверджено наказом Міністерства фінансів України від 25 лютого 2000 р. № 39, у редакції наказу від 24 січня 2011 р. № 25. URL - <http://www.rada.gov.ua>

77. Проданчук М. А. Методи бухгалтерського обліку в інформаційному забезпеченні менеджменту. Економіка АПК. 2013. № 12. С. 55–62.

78. Про квартальний бухгалтерський звіт підприємств: Наказ Міністерства фінансів України від 11.02.1999 р. № 40. Бухгалтерський облік і аудит. 1999. № 3. С. 15.

79. Про фермерське господарство [Електронний ресурс] : Закон України від 19.06.2003 № 973-IV. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1088.283.2>.

80. П(С)БО 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах», затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 28.05.1999 № 137, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 21.06.1999 за № 392/3685[Електронний ресурс]. – Режим доступу: // www.minfin.gov.ua.

81. Про облікову політику [Електронний ресурс] : лист М-ва фінансів України від 21.12.2005 р. №31-34000-10-5/27793. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article/article?art_id=58984&cat_id=3493.

82. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22 травня 2003 р. № 851-IV: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

83. Про електронний цифровий підпис : Закон України від 22 травня 2003 р. № 852-IV: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

84. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

85. Пуцентейло, Оксана Криптовалюта як тренд ХХІ століття [Текст] / Оксана Пуцентейло // Перспективи розвитку науки і бізнесу в глобальному середовищі: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. [м. Тернопіль, 20 трав. 2020 р.] / редкол. : П. Р. Пуцентейло, Р. Ф. Бруханський, Н. П. Чорна [та ін.], відп. за вип. П. Р. Пуцентейло. - Тернопіль : ТНЕУ, 2020. - С. 200-201.

86. Пуцентейло, Петро Цифрова економіка як новітня парадигма реконструкції традиційної економіки [Текст] / Петро Пуцентейло // Цифрова економіка: тренди та перспективи: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції [м. Тернопіль, 25 жовтня 2018 р.] / редкол. : П. Р. Пуцентейло, Б. О. Язлюк, Р. Ф. Бруханський [та ін.]. – Тернопіль : ТНЕУ, 2018. - С. 109-112

87. Пушкар М.С., Щирба М.Т. Теорія і практика формування облікової політики: Монографія. –Тернопіль: Карт-бланш, 2009. 260 с.

88. Пушкар М.С. Створення інтелектуальної системи обліку : монографія. Тернопіль : Карт-бланш, 2007. 152 с.

89. Пушкар М.С. Філософія обліку: монографія. Тернопіль: Карт-бланш, 2002. 157 с.

90. Рекомендації по веденню бухгалтерського обліку і застосуванню облікових реєстрів на малих підприємствах: Додаток до Листа МФ СРСР від 02.07.91 р. № 40. Галицькі Контракти. 1994. № 36. С. 17–22.

91. Рожелюк В. М. Нормативно-правове регулювання ведення бухгалтерського обліку як визначальний чинник його організації. Бізнес Інформ. 2014. № 7. С. 225–229.

92. Ришар Ж. Бухгалтерский учет: теория и практика. [пер. с фр. / под ред. Я.В. Соколова]. М.: Финансы и статистика, 2000. 160 с.

93. Синчак В.П. Реформування спрощеної системи оподаткування в контексті податкової політики держави. Облік і фінанси АПК. 2012. №3. С. 167.

94. Скрипник С. В. Удосконалення методичного забезпечення облікового процесу фермерських господарств. Вісник соціально-економічних досліджень. Випуск 2. 2014. С.266-267.

95. Современный экономический словарь / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева. – [5-е изд., перераб. и доп.]. М.: ИНФРА-М, 2007. 495 с.

96. Соколов Я.В. История бухгалтерского учета: [ученик]. М.: Финансы и статистика. 2004. 272 с.

97. Соколов Я.В. Бухгалтерский учет: от истоков до наших дней: Учебн. пособие для вузов. М.: Аудит, ЮНИТИ. 1996. 638 с.

98. Соколов Я. В. Основы теории бухгалтерського учета. М.: Финансы и статистика. 2003. 496 с.

99. Спільник, Ірина Сутність обліку та актуальність вивчення його історії [Текст] / Ірина Спільник // Прикладна економіка - від теорії до практики : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. [м. Тернопіль, 27 жовт. 2017 р.] / редкол. : П. Р. Пуцентейло, Б. О. Язлюк, Р. Ф. Бруханський [та ін.]; відп. за вип. П. Р. Пуцентейло. - Тернопіль : ФОП Осадца Ю. В., 2017. - С. 166-169.

100. Спільник, Ірина Цифровий формат фінансової звітності: сутність, переваги, перспективи [Текст] / Ірина Спільник, Микола Палюх // Цифрова економіка: тренди та перспективи: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції [м. Тернопіль, 25 жовтня 2018 р.] / редкол. : П. Р. Пуцентейло, Б. О. Язлюк, Р. Ф. Бруханський [та ін.]. – Тернопіль : ТНЕУ, 2018. - С. 114-116.

101. Спільник, Ірина Стан регулювання криптовалют в Україні: облікові та податкові наслідки [Текст] / Ірина Спільник // Перспективи розвитку освіти, науки і бізнесу в глобальному середовищі: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. [м. Тернопіль, 23 жовт. 2020 р.] / редкол. : П. Р. Пуцентейло, Р. Ф. Бруханський, Г. Л. Монастирський [та ін.]. - Тернопіль : ЗУНУ, 2020. - С. 91-94.

102. Спільник І.В., Палюх М.С. Бухгалтерський облік в умовах цифрової економіки. Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації. 2019. Випуск 1-2. С.83-96.

103. Спрощена фінансова звітність: Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 25 від 23.07.2019 року. [URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0161-00](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0161-00)

104. Стютли Р. Как управлять числами / Ричард Стютли: пер.с англ.; за науч. Ред.. Г.В. Григораш. – Д.: Баланс Бизнес Букс, 2006. – 482 с.

105. Сферы использования технологии блок-чейн [Электрон. ресурс]. Режим доступа: <https://blockchain3.ru/blokchejn/sfery-ispolzovaniya-tehnologii-blokchejn>

106. Толковый словарь живого великорусского языка В.И. Даля // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://vidahl.agava.ru/>

107. Учет: международная перспектива / [Г. Мюллер, Х. Гернон, Г. Миик] ; пер. с англ. 2-е изд., стереотип. М. : Финансы и статистика, 1996. 136 с.

108. Ходжсон Джеффри Экономическая теория и институты: Манифест современной институциональной экономической теории / Пер. с англ. – М.: Дело, 2003. 464 с.

109. Фенц, Уляна Теоретичні основи дослідження потенціалу малого підприємництва [Текст] / Фенц Уляна, Белова Ірина // Вектори розвитку науки і бізнесу в глобальному середовищі: тренди та перспективи : матеріали Національної науково-практичної конференції [Тернопіль, 7 листопада 2019 р.]. / редкол. : П. Р. Пуцентейло, Р. Ф. Бруханський, Н. П. Чорна [та ін.]. - Тернопіль : ТНЕУ, 2019. - С. 437-442.

110. Ферчук О. Три проблеми малого бізнесу, які вирішить перехід на електронний документообіг / О.Ферчук. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://delo.ua/busmess/tri-problemi-malogo-biznesu-jaki-vladnaje-perehid-na-elektronnij-330073/?supdated_new=1505915699

111. Цифрова адженда України – 2020 («Цифровий порядок денний» – 2020). Концептуальні засади (версія 1.0). Першочергові сфери, ініціативи, проекти «цифровізації» України до 2020 року. [Електронний ресурс] / НІТЕСН office. – грудень 2016. – 90 с. URL: <https://ucci.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf>.

112. Шнейдман Л.З. На пути к международным стандартам финансовой отчетности. Бухгалтерский учет. 2008. №1. С. 4-8.

113. Шульгина И.А., Кальницкая И.В. Основные модели бухгалтерского учета и анализа в зарубежных странах : [учеб. пособие]. Омск : Ом. гос. ин-т сервиса, 2002. 59 с.

114. Ярощук, Олексій Блокчейн в системі бухгалтерського обліку [Текст] / Олексій Ярощук // Перспективи розвитку освіти, науки і бізнесу в глобальному середовищі: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. [м. Тернопіль, 23 жовт. 2020 р.] / редкол. : П. Р. Пуцентейло, Р. Ф. Бруханський, Г. Л. Монастирський [та ін.]. - Тернопіль : ЗУНУ, 2020. - С. 99-100.

115. Burzyn E. Społeczny i ekologiczny aspekt współczesnej ewolucji rachunkowości w gospodarce rynkowej // Zeszyty naukowe akademii ekonomicznej w Krakowie. 2003. № 401. S. 5-19

116. Gartner's Top 10 Strategic Technology Trends for 2017 [Електроннийресурс]. – Режимдоступу: <https://www.gartner.com/smarterwithgartner/gartners-top-10-technology-trends-2017>.

117. Reinventing innovation Five findings to guide strategy through execution [Електроннийресурс]. – Режимдоступу : <http://www.pwc.com/us/en/advisory-services/business-innovation/assets/2019-innovation-benchmark-findings.pdf>.

118. World Economic Forum. – Impact of the Fourth Industrial Revolution on Supply Chains[Електроннийресурс]. – Режим доступу : <https://www.weforum.org/whitepapers/im-pact-of-the-fourth-industrial-revolution-on-supply-chains>.

Додаток А

Податкове навантаження для фізосіб-«єдинників» у 2020 році

Група платників єдиного податку	Річний дохід, грн (з 2 квітня 2020 року)	Дозволена кількість працівників	Ставка		Не можуть бути платниками ЄП
			Звичайна	Підвищена	
1 група: фізичні особи - підприємці, які не використовують працю найманих осіб, здійснюють виключно роздрібний продаж товарів з торговельних місць на ринках та/або провадять господарську діяльність з надання побутових послуг населенню	1 млн грн	Не використовують працю найманих осіб	не більше 10% від прожиткового мінімуму для працездатних осіб*	15% — для фізосіб-підприємців у випадках, визначених п. 293.4 ПКУ	Згідно з п. 291.5 ПКУ : Підприємці та юрособи, які здійснюють: — діяльність з організації, проведення азартних ігор, лотерей (крім їх розповсюдження), парі (букмекерське парі, парі тоталізатора); — обмін інвалюти; — виробництво, експорт, імпорт, продаж підакцизних товарів (крім роздрібного продажу паливно-мастильних матеріалів в ємностях до 20 літрів та діяльності фізичних осіб, пов'язаної з роздрібним продажем пива, сидру, пері (без додання спирту) та столових вин); — видобуток, виробництво, реалізацію дорогоцінних металів і каміння, у т. ч. органогенного утворення (крім виробництва, постачання, продажу (реалізації) ювелірних та побутових виробів з
2 група: підприємці, які здійснюють господарську діяльність з надання послуг, у тому числі побутових, платникам єдиного податку та/або населенню, виробництво та/або продаж товарів, діяльність у сфері ресторанного господарства	5 млн грн	не використовують працю найманих осіб або кількість осіб, які перебувають з ними у трудових відносинах, одночасно не перевищує 10 осіб**	не більше 20% МЗП*		
3 група: фізособи - підприємці, які	7 млн грн	Не використовують працю	Встановлюється у відсотках	Для юросіб у випадках, визначених	

не використовують працю найманих осіб або кількість осіб, які перебувають з ними у трудових відносинах, не обмежена та **юрособи** суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми

найманих до доходу: п. [293.5](#) дорогоцінних металів, каміння, осіб або — **3% ПКУ**; кількість доходу; — **6%** зі дорогоцінного каміння осіб, які — **5%** сплатою каміння перебувають доходу ПДВ; органогенного з ними у — **10%** без утворення та трудових сплати ПДВ. напівдорогоцінного відносинах, каміння); не обмежена — видобуток, реалізацію корисних копалин, крім реалізації корисних копалин місцевого значення; — діяльність у сфері фінансового посередництва, крім діяльності у сфері страхування, яка здійснюється страховими агентами, визначеними Законом України «Про страхування», сюрвейсерами, аварійними комісарами та аджастерами; — управління підприємствами; — діяльність з надання послуг пошти (крім кур'єрської діяльності), діяльність з надання послуг фіксованого телефонного зв'язку з правом технічного обслуговування та експлуатації телекомунікаційних мереж і надання в користування каналів електрозв'язку (місцевого, міжміського, міжнародного), діяльність з надання послуг фіксованого телефонного зв'язку

з використанням
 безпроводового
 доступу до
 телекомунікаційної
 мережі з правом
 технічного
 обслуговування і
 надання в
 користування каналів
 електрозв'язку
 (місцевого,
 міжміського,
 міжнародного),
 діяльність з надання
 послуг рухомого
 (мобільного)
 телефонного зв'язку
 з правом технічного
 обслуговування та
 експлуатації
 телекомунікаційних
 мереж і надання в
 користування каналів
 електрозв'язку,
 діяльність з надання
 послуг з технічного
 обслуговування та
 експлуатації
 телекомунікаційних
 мереж, мереж
 ефірного теле- і
 радіомовлення,
 проводового
 радіомовлення та
 телемереж;

— надання послуг
 пошти (крім
 кур'єрської
 діяльності) та зв'язку
 (крім діяльності, що
 не підлягає
 ліцензуванню);
 — продаж предметів
 мистецтва та
 антикваріату,
 діяльність з
 організації торгів
 (аукціонів) виробами
 мистецтва,
 предметами
 колекціонування або
 антикваріату;

— організацію,
проведення
гастрольних заходів;

**Фізособи-
підприємці, які:**

— здійснюють
технічні
випробування та
дослідження,
діяльність у сфері
аудиту;

— надають в оренду
земельні ділянки
загальною площею
понад 0,2 га, житлові
приміщення та/або їх
частини, загальна
площа яких
перевищує 100 кв. м,
нежитлові
приміщення
(споруди, будівлі)
та/або їх частини з
загальною площею
понад 300 кв. м.

Страхові
(перестрахові)
брокери, банки,
кредитні спілки,
ломбарди, лізингові
компанії, довірчі
товариства, страхові
компанії, установи
накопичувального
пенсійного
забезпечення,
інвестиційні фонди і
компанії, інші
фінансові установи,
визначені законом;
реєстратори цінних
паперів;

Госпсуб'єкти, у
статутному капіталі
яких сукупність
часток, що належать
юрособам, які не є
платниками ЄП,
дорівнює або
перевищує 25%;

Представництва,
філії, відділення та
інші відокремлені

підрозділи юрособи, яка не є платником ЄП;
Фізичні та юридичні особи —
нерезиденти;
платники податків, які на день подання заяви про реєстрацію платником ЄП мають податковий борг, крім безнадійного податкового боргу, що виник внаслідок дії обставин непереборної сили (форс-мажорних обставин).

4 група: сільсько-господарські товаровиробники	для юросіб - частка с/г товаровиробництва за попередній (звітний) рік дорівнює або перевищує 75%	для юросіб - не обмежено для фізосіб-підприємців - не використовують працю найманих осіб	Розмір ставок податку з 1 с/г угідь та/або земель водного фонду залежить — у яких понад 50% від категорії (типу) доходу, отриманого земель, їх розташування. від продажу с/г У відсотках бази він продукції власного виробництва та — для ріллі, сіножатей і продуктів її пасовищ (крім ріллі, переробки, становить сіножатей і пасовищ, дохід від реалізації розташованих у гірських декоративних рослин зонах та на поліських (за винятком територіях, а також зрізаних квітів, сільськогосподарських вирощених на угідь, що перебувають в угіддях, які належать умовах закритого ґрунту) с/г товаровиробнику розмір ставок податку з на праві власності одного гектара буде або надані йому в встановлено на рівні користування, та 0,95; продуктів їх — для ріллі, сіножатей і переробки), диких пасовищ, розташованих у тварин і птахів, гірських зонах та на хутряних виробів і поліських територіях, — хутра (крім хуторної сировини); 0,57; — для багаторічних — які провадять насаджень (крім діяльність з багаторічних насаджень, виробництва розташованих у гірських підакцизних товарів, зонах та на поліських крім виноматеріалів територіях) — 0,57; виноградних (коди — для багаторічних згідно з УКТ ЗЕД насаджень, 2204 29 - 2204 30), розташованих у гірських вироблених на зонах та на поліських підприємствах
а) юрособи незалежно від організаційно-правової форми;			
б) фізособи - підприємці , які провадять діяльність виключно в межах фермерського господарства, зареєстрованого відповідно до Закону "Про фермерське господарство" за умови виконання сукупності таких вимог: - здійснюють виключно вирощування, відгодовування сільгосппродукції, збирання, вилов,			

переробку такої
власновироще-
ної або
відгодованої
продукції та її
продаж;
- провадять
госпдіяльність
(крім
постачання) за
місцем
податкової
адреси;
- членами
фермерського
господарства
такої фізсоби є
лише члени її
сім'ї у
визначенні
частини другої
ст. 3 СКУ;
- площа
сільгоспугідь
та/або земель
водного фонду
у власності
та/або
користуванні
членів
фермерського
господарства не
менше 2 га, але
не більше 20 га

територіях, — **0,19**; первинного
— для земель водного виноробства для
фонду ставка залишиться підприємств
на рівні **2,43**; вторинного
— для ріллі, сіножатей і виноробства, які
пасовищ, що використовують такі
перебувають у власності виноматеріали для
сільськогосподарських виробництва готової
товаровиробників, які продукції, **вин**
спеціалізуються на **виноградних, вин**
виробництві **плодово-ягідних**
(вироснуванні) та **та/або напоїв**
переробці продукції **медових,**
рослинництва на **вироблених та**
закритому ґрунті, або **розлитих у**
надані їм у **споживчу тару**
користування, у тому **малими**
числі на умовах оренди **виробництвами**
— **6,33.**

виноробної
продукції з
виноматеріалів
виключно власного
виробництва (не
придбаних),
отриманих шляхом
переробки плодів,
ягід, винограду, меду
власного
виробництва, а також
крім електричної
енергії, виробленої
кваліфікованими
когенераційними
установками та/або з
відновлюваних
джерел енергії (за
умови, що дохід від
реалізації такої
енергії не перевищує
25 відсотків доходу
від реалізації
продукції (товарів,
робіт, послуг) такого
суб'єкта
господарювання);
— які станом на 1
січня базового
(звітнього) року
мають податковий
борг, за винятком
безнадійного
податкового боргу,
який виник внаслідок

дії обставин
непереборної сили
(форс-мажорних
обставин).